MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

INDRĖ NORVAIŠAITĖ

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKAI VERTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
doc. dr. R. Remeikienė

VILNIUS, 2016

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKAI VERTINIMAS

Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10009

Konsultantas
(parašas) doc. dr. R. Remeikienė
2016 04

Vadovė
(parašas) doc. dr. R. Remeikienė
2016 04

Recenzentas
(parašas)
2016 04

Atliko
FRmis4-01 gr. stud.
(parašas) I. Norvaišaitė
2016 04 04

VILNIUS, 2016

TURINYS

ĮVADAS 6
1. TUI POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI TEORINIAI ASPEKTAI 8
1.1. TUI samprata ir rūšys 8
1.2. TUI pritraukimą veikiantys veiksniai 11
1.3. TUI poveikio ekonominiams rodikliams tyrimų rezultatai 17
2. TUI POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI VERTINIMO METODOLOGIJA 28
3. TUI POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKAI EMPIRINIS VERTINIMAS 32
3.1. TUI ir Lietuvos ekonominiai rodikliai 36
3.1.1. TUI dinamikos analizė 36
3.1.2. Pagrindinių ekonominių rodiklių dinamikos palyginimas su TUI 39
3.2. Lietuvos ekonominių rodiklių priklausomybė nuo TUI 46
3.3. TUI pritraukimą skatinančios programos 58
IŠVADOS 64
REKOMENDACIJOS 65
LITERATŪRA 66
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 77
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 78
PRIEDAI 79

LENTELĖS

1 lentelė. TUI sampratos 9
2 lentelė. „Doing Business“ reitingavimo kriterijai 13
3 lentelė. TUI ryšys su BVP 18
4 lentelė. TUI ryšys su nedarbo/užimtumo lygiu 20
5 lentelė. TUI ryšys su vidutiniu darbo užmokesčiu 21
6 lentelė. TUI ryšys su darbo našumu (produktyvumu) 23
7 lentelė. TUI ryšys su tarptautine prekyba 25
8 lentelė. TUI ryšys su MTEP (MTTP) 26
9 lentelė. Empiriniam tyrimui pasirinkti ekonominiai rodikliai 29
10 lentelė. „Doing Business“ reitingai 2004–2014 m. laikotarpiu 34
11 lentelė. Investicinio klimato patrauklumo vertinimas reitingais 35
12 lentelė. TUI ir BVP priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 47
13 lentelė. TUI ir infliacijos priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 48
14 lentelė. TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 49
15 lentelė. TUI ir nedarbo lygio priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 50
16 lentelė. TUI ir užimtumo lygio priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 51
17 lentelė. TUI ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 52
18 lentelė. TUI ir darbo našumo priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 53
19 lentelė. TUI ir eksporto priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 54
20 lentelė. TUI ir importo priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 56
21 lentelė. TUI ir išlaidų MTEP priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m 57
22 lentelė. Lietuvos investicinės aplinkos problemos 61

PAVEIKSLAI

1 pav. TUI lemiančių veiksnių klasifikacija....11
2 pav. Horizontalias ir vertikalias TUI įtakojantys veiksniai....15
3 pav. Empirinio tyrimo modelis....28
4 pav. Įeinančių TUI dinamika 2004–2014 m., mln. Lt....37
5 pav. Įeinančių TUI pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis 2004–2014 m., mln. Lt....38
6 pav. TUI ir BVP apimtys 2004–2014 m., mln. Lt....39
7 pav. TUI, eksporto ir importo dinamika 2004–2014 m., mln. Lt....40
8 pav. TUI ir darbo našumo apimtys 2004–2014 m., Lt/val....41
9 pav. TUI ir nedarbo lygis 2004–2014 m., proc.....42
10 pav. TUI ir užimtumo lygis 2004–2014 m., proc.....43
11 pav. TUI ir infliacijos apimtys 2004–2014 m., proc.....44
12 pav. TUI ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio apimtys 2004–2014 m., Lt....44
13 pav. TUI ir valstybės sektoriaus skola užsienio kreditoriams 2004–2014 m., mln. Lt....45
14 pav. TUI ir išlaidų MTEP apimtys 2004–2014 m., mln. Lt....46
15 pav. BVP priklausomybė nuo TUI, mln. Lt....48
16 pav. Valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams priklausomybė nuo TUI, mln. Lt....50
17 pav. Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio priklausomybė nuo TUI, Lt....52
18 pav. Darbo našumo priklausomybė nuo TUI, Lt/val....54
19 pav. Eksporto priklausomybė nuo TUI, mln. Lt....55
20 pav. Importo priklausomybė nuo TUI, mln. Lt....56
21 pav. Išlaidų MTEP priklausomybė nuo TUI, mln. Lt....57

ĮVADAS

Temos aktualumas. Globaliosios ekonomikos sąlygomis tarptautinis kapitalas vis intensyviau juda iš vienos šalies į kitą užsienio šalį investicijų forma. Dažniausiai užsienio investicijos iš šalies į šalį perkeliamos tiesioginių užsienio investicijų (toliau – TUI) forma, sukuriant ilgalaikius santykius tarp tiesioginio užsienio investuotojo bei investicijas priimančios šalies. TUI dažnai apibrėžiamos kaip vienas pagrindinių ūkio plėtros ir ekonominio augimo veiksnių. Investicijų atėjimas į šalį gerina jos tarptautinius santykius, o tai skatina plėtrą bei konkurenciją. Konkurencijos augimo sąlygomis keičiasi ir tokie svarbūs veiksniai kaip įmonių steigimosi/bankrotų rodikliai, darbo sąlygos, technologiniai pasiekimai ir pažanga. Todėl yra svarbu, kad TUI įtaka šalies ekonomikai, būtų apskaičiuojama ir įvertinama.

Mokslinės problemos ištyrimo lygis. Apie TUI problematiką rašė daugelis Lietuvos (Tomaševič, Mackevičius, 2010; Žilinskė, 2010; Navickas, 2010; Snieška, 2012; Laskienė, Pekarskienė 2011; Šečkutė, Tvaronavičius, 2007; Čegytė, Miečinskienė, 2009; Brenkevičiūtė, 2010 ir kt.) ir užsienio (Jones, Wren, 2006; Liargovas, Skandalis, 2011; Chaudhuri, Mukhopadhyay, 2014; Wakasugi, 2011 ir kt.) autorių. Dažniausiai nagrinėjama TUI reikšmė, jas įtakojantys veiksniai, TUI poveikis šalies ekonomikai. Atlikta mokslinės literatūros analizė leidžia daryti išvadą, jog stokojama tyrimų, vertinančių Lietuvos investicinę aplinką, reguliavimo ir skatinimo priemones TUI pritraukti. Lietuvos mokslininkai atliko tyrimų dėl TUI poveikio Lietuvos ekonomikai. Tvaronavičienė ir Grybaitė (2007), Čegytė ir Miečinskienė (2009), Brenkevičiūtė (2010) empirinių tyrimų eigoje nustatė, kad TUI poveikis Lietuvos ekonomikai yra nevienareikšmis, t.y. užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą gali daryti tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką šalies ekonomikai. Kadangi tokių tyrimų nėra pakankamai daug, jų duomenis būtina analizuoti ir tikslinti.

Užsienio investicijos yra ekonominė parama verslui, šaliai, kurioje yra vykdomos investavimo strategijos, didinamas ekonominis stabilumas. Užsienio investicijas tikslinga skatinti tokiose šalyse, kurios yra silpnesnės, tačiau turi palankų investicinį klimatą, kadangi tokioje ekonominėje aplinkoje investicijas yra daug lengviau įsisavinti bei pritaikyti. Be to tokios šalys turi galimybę greitai vystytis, kadangi užsienio investicijos duoda didelę grąžą ne tik šaliai investuotojai, bet ir tai šaliai kuri priima investicijas.

Užsienio investicijos Lietuvoje – tai vienas iš esminių ekonominio įsiliejimo į pasaulinę rinką būdų. Siekiant Lietuvos saugumo ir stabilumo garantijos, būtina plėtoti TUI augimą, sudaryti kuo palankesnes sąlygas esamiems investuotojams, didinti investicinio klimato patrauklumą tam, kad pritraukti į Lietuvą naujas investicijas. Kadangi ekonominė aplinka šalyje nuolat kinta yra būtina analizuoti, kaip įeinančios TUI veikia ekonominius šalies pokyčius?

Tyrimo problema. Kaip įeinančios TUI veikia šalies ekonomiką?

Darbo objektas. Įeinančių TUI poveikis Lietuvos ekonomikai.

Tyrimo tikslas. Įvertinus įeinančių TUI poveikį Lietuvos ekonomikai pateikti TUI pritraukimo į šalį tobulinimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1) išanalizuoti TUI poveikio šalies ekonomikai teorinius aspektus;
2) parengti TUI poveikio šalies ekonomikai tyrimo metodologiją;
3) atlikti įeinančių TUI poveikio Lietuvos ekonomikai empirinį tyrimą.

Darbo metodai: mokslinės literatūros sisteminė ir lyginamoji analizė, periodikos apžvalga, grafinis duomenų apdorojimas, statistinių duomenų analizė ir interpretavimas, porinė koreliacinė ir tiesinė regresinė analizė.

Darbo struktūra.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje teorinėje dalyje susisteminta TUI samprata bei apibendrintas TUI apibrėžimas, išanalizuoti veiksniai darantys įtaką TUI. Analizuojami lietuvių ir užsienio autorių atliktų tyrimų, apie ryšius su TUI ir ekonominiais rodikliais, rezultatai ir formuluojamos prielaidos. Metodologinėje darbo dalyje pateikiamas sudarytas tyrimo modelis, aptariami empirinės dalies etapai ir naudojami metodai. Empirinėje darbo dalyje vertinama Lietuvos ekonominė aplinka, konkretizuojami veiksniai darantys teigiamą įtaką TUI, pateikiami verslo ir investicinės aplinkos tarptautiniai vertinimo indeksai. Atliekama į Lietuvą įeinančių TUI ir ekonominių rodiklių dinamikos analizė, rodiklių pokyčiai lyginami su TUI pokyčiais. Toliau pereinama prie koreliacinės regresinės analizės, kur skaičiuojami ir interpretuojami gauti ryšiai ir regresinės lygtys. Darbo pabaigoje atliekama TUI skatinamųjų programų apžvalga ir vertinimas. Tyrimas baigiamas išvadomis ir rekomendacijomis. Darbą sudaro 87 puslapiai. Tyrimo duomenis iliustruoja 22 lentelės, 21 paveikslas ir 8 priedai. Naudotą literatūrą sudaro 115 šaltinių.

1. TUI POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI TEORINIAI ASPEKTAI

Investicijos kaip šalies ūkio plėtros ir ekonomikos augimo veiksnys yra nagrinėjamos daugelio ekonomistų. Investicijos yra lėšų šaltinis ir plačiai paplitęs, kadangi jų dėka galima gauti tam tikrą ekonominį efektą. Ekonominio efekto dydis priklauso ne tik nuo investicijų dydžio, bet ir nuo to, kokiu tikslu yra investuojama. Dėl šios priežasties yra svarbu ne tik analizuoti jų įtaką konkrečioms sritims, bet ir gilintis į jų esmę, aptarti kaip jos skirstomos, bei kaip jos yra apibrėžiamos skirtingų autorių. Išsiaiškinus jų esmę bus galima toliau pereiti prie investicijų pritraukimą įtakojančių veiksnių analizės.

1.1. TUI samprata ir rūšys

Bet kuris juridinis ar fizinis asmuo, turintis kokios nors įmonės akcijų, priklausomai nuo turimo jų skaičiaus, yra laikomas tiesioginiu ar netiesioginiu investuotoju. Valančius (2005) teigia, kad tiesiogine investicija vadinama tokia investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai ir interesai tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės. Navickas (2010) ir Samuolis (2001) užsienio investicijas skirsto į tris grupes: tiesiogines, portfelines ir kitas investicijas. Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme (1999) (toliau – LR investicijų įstatymas) investicija vadinama netiesiogine arba portfeline investicija, jei investuojant įsigyta įstatinio kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti įtakos įmonės valdymui ir kontrolei. Navickas (2010) portfelinį investavimą išskiria kaip vieną iš investavimo būdų, kuris nesuteikia teisės kontroliuoti kitą užsienio vienetą. Tai lemia mažesnis kaip 10 proc. turimų įmonės akcijų skaičius. Anot autoriaus, tiesioginis investavimas apima visus investavimo būdus su sąlyga, jog reikalinga turėti daugiau kaip 10 proc. užsienio įmonės akcijų, į kurią norima investuoti. Kitų užsienio investicijų grupei yra priskiriama visa tai, kas neįeina į tiesiogines ir portfelines investicijas. Tokie finansiniai ryšiai apima ilgalaikes ir trumpalaikes paskolas, prekybos skolas, užsienio vienetų bei fizinių asmenų santaupas bankų sąskaitose ir kt. Iš išvardintų užsienio investicijų rūšių populiariausios yra TUI, kurios leidžia tiesiogiai dalyvauti įmonės valdyme bei vykdyti kontrolę (Navickas, 2010).

Norint geriau suprasti TUI esmę yra būtina analizuoti įvairius literatūros šaltinius, kuriuose pateikiami TUI apibrėžimai. Lietuvos ir užsienio autorių bei institucijų leidiniuose pateiktos TUI sampratos susistemintos 1 lentelėje. Remiantis lietuvių bei užsienio autorių apibrėžimais TUI galima apibūdinti kaip ilgalaikius ekonominius santykius, kurie apima tiesioginio užsienio investuotojo interesą valdyti tiesioginę investavimo įmonę nuotoliniu būdu, užtikrinant kapitalo judėjimą tarp įmonių partnerių.

1 lentelė. TUI sampratos

Autorius, metai	Apibrėžimas
Valančius, 2005.	*TUI* laikomos tokios investicijos, kurių pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės, t. y. tokios užsienio investicijos, kurios suteikia teisę užsienio investuotojui daryti įtaką įmonės valdymui.
Navickas, 2010.	*TUI* – tai tokios investicijos, kurios sudaro pagrindą ilgalaikiams ekonominiams santykiams ir interesams tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonių.
Lietuvos bankas. http://www.lb.lt/metodologija_4	*TUI* yra tarptautinių investicijų kategorija, apimanti ilgalaikius ekonominius finansinius santykius ir interesus tarp investuotojo nerezidento (tiesioginio užsienio investuotojo) ir rezidento įmonės (tiesioginio investavimo įmonės) arba tarp investuotojo rezidento ir nerezidento įmonės.
Pilinkienė, 2008.	*TUI* – tai ilgalaikės kapitalo dotacijos užsienio investuotojų valdomai įmonei nuosavybės forma.
LR investicijų įstatymas, 1999	*TUI* – tai investicijos ūkio subjektui steigti bei įregistruoto ūkio subjekto kapitalui ar jo daliai įsigyti, taip pat reinvesticijos, paskolos ūkio subjektams, kuriuose užsienio investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis, subordinuotos paskolos, jei investuojama siekiant užmegzti arba palaikyti ilgalaikius tiesioginius užsienio investuotojo ir ūkio subjekto, į kurį investuojama, ryšius ir investuojant įsigyta kapitalo dalis suteikia užsienio investuotojui galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui.
Jones and Wren, 2006.	*TUI* – tai procesas, kai įmonė iš vienos šalies aprūpina kapitalu esamą ar naujai sukurtą įmonę kitoje šalyje.
Chaudhuri and Mukhopadhyay, 2014.	*TUI*, visų pirma, tai motyvuota ilgalaikio realizavimo grąža iš įmonės užsienio šalyje. Ji apima kai kurių fizinių subjektų tokių, kaip gamyklos, dukterinės įmonės arba patronuojančios įmonės filialo sukūrimą. Visi įnašai tokie, kaip akcijų kotiravimas, reinvesticijos iš gauto pelno motininėje įmonėje, jos dukterinėje įmonėje užsienyje ar tiesioginis skolinimasis iš dukterinės bendrovės yra laikomas tiesioginėmis užsienio investicijomis.
International Monetary Fund, 2009	*TUI* yra tarptautinių investicijų kategorija, susijusi su vienos ekonomikos rezidentu, galinčiu kontroliuoti arba turėti reikšmingo laipsnio įtaką įmonės valdymui, kuri yra rezidentė kitoje ekonomikoje.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių ir užsienio šaltiniais

Nustačius bendriausią TUI apibrėžimą taip pat yra būtina aptarti ir TUI sandarą, jos konkrečius elementus. Valančius (2005) nurodo, kad TUI sudaro:

1) investuotojui tenkanti įmonės nuosavo kapitalo dalis, kuri apskaičiuojama atsižvelgiant į investuotojo turimą įmonės įstatinio kapitalo dalį;

2) reinvesticijos – tai įmonėje likusi tiesiogiai užsienio investuotojui priklausanti pelno dalis dar vadinama nepaskirstytuoju pelnu, kuris apskaičiuojamas priklausomai nuo turimos įmonės balsų dalies;

3) tiesioginio užsienio investuotojo investavimo įmonei suteiktos ilgalaikės ir trumpalaikės paskolos;

4) kitos įmonės kapitalas – tai tiesioginio užsienio investuotojo ir investavimo įmonės prekybos skolos, priskaičiuoti, bet neišmokėti dividendai, privilegijuotosios akcijos, nesuteikiančios teisių į turtą likviduojant įmonę, palūkanos už paskolas ir t.t.

Investuotojai gali investuoti Lietuvos Respublikoje įstatymų nustatyta tvarka šiais būdais:

1) steigdami ūkio subjektą, įsigydami Lietuvos Respublikoje įregistruoto ūkio subjekto kapitalą ar jo dalį;

2) įsigydami visų rūšių vertybinius popierius;

3) sukurdami, įsigydami ilgalaikį turtą arba didindami jo vertę;

4) skolindami lėšas ar kitą turtą ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalo dalis, suteikianti jam galimybę kontroliuoti arba daryti nemažą įtaką ūkio subjektui;

5) *vykdydami koncesijų, išperkamosios nuomos (lizingo) bei valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartis (LR investicijų įstatymas, 1999, 4* str.*).*

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalių (EBPO) leidinyje (2008) ilgalaikiu interesu įvardijamas toks pasirinkimas, kai investuotojas yra įsigijęs ne mažiau 10 procentų balsavimo teisių tiesioginio investavimo įmonėje. Tiesioginės investicijos taip pat gali leisti tiesioginiam investuotojui gauti prieigą prie tiesioginių investicijų įmonės valdymo, kas kitu atveju būtų uždrausta. Užsienio investicija, mažesnė nei 10 procentų balso teisių, priskiriama ne tiesioginėms investicijoms, o investicijų portfeliui. TUI priskiriamas ne tik pirminis kapitalo investavimas, bet ir visos vėlesnės ekonominės operacijos tarp investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės (Valančius, 2005).

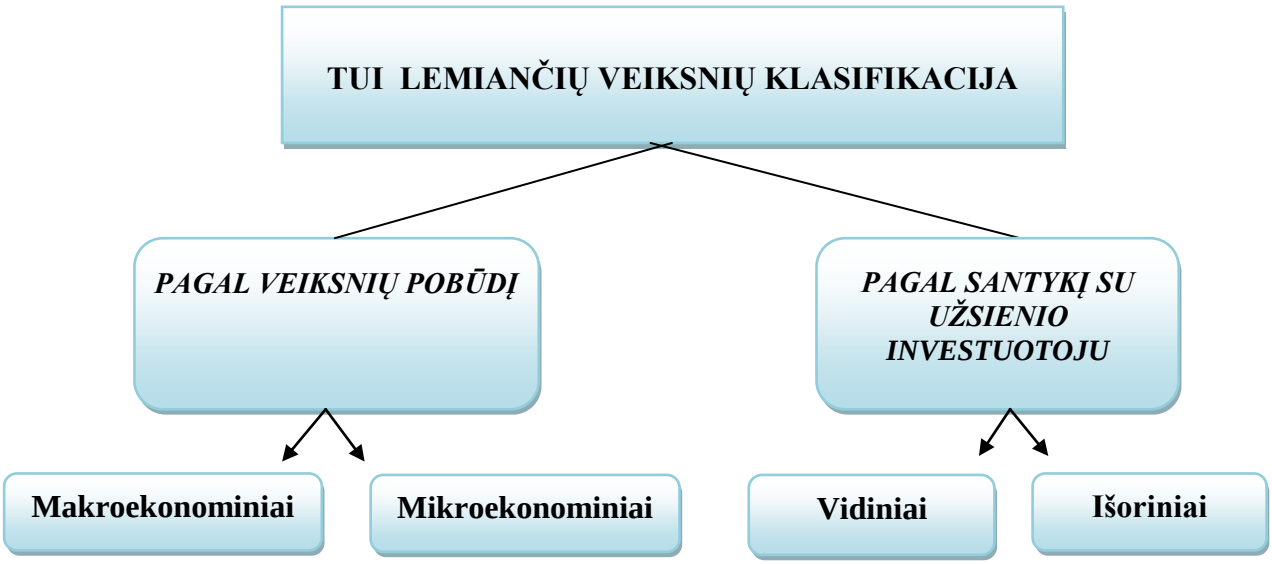
Kaip teigia Sakalauskaitė ir Miškinis (2014), reikšminga investuotojo įtaka pasiekiama, kai investicijos yra skiriamos ūkio subjekto steigimui, kapitalo dalies įsigijimui ar reinvesticijoms.

Taigi galima teigti, kad investicijos pagal savo dalyvavimą investavimo procese yra skirstomos į tiesiogines, portfelines ir kitas investicijas. Investuotojams yra svarbu pasirinkti tinkamą investavimo būdą tam, kad geriausiai panaudotų sukauptą patirtį. Kadangi užsienio investicijos yra svarbios ne tik investuotojams siekiantiems pelno, bet ir šaliai į kurią investuojama, toliau bus nagrinėjama kokie veiksniai labiausiai veikia TUI ir skatina jų ptitraukimą.

1.2. TUI pritraukimą veikiantys veiksniai

Investicijos ateina į šalį ir išeina palikdamos tam tikrą ekonominį poveikį jas priėmusiai šaliai. Literatūroje analizuojama daugelis makro ir mikro aplinkos veiksnių, kurie formuoja šalies investicinį klimatą, o taip pat turi didelę reikšmę pritraukiant TUI. Šalies investicinis klimatas, yra sąlygos, kurioms esant kuriamas ir vystomas verslas. World Development Report 2005 ataskaitoje teigiama, kad geras investicinis klimatas ne tik atneša pelno įmonėms, tačiau lemia geresnę socialinę padėtį, sukuria naujų darbo vietų, mažina kainas.

Pasak Ruplienės ir kt. (2008) mokslinėje literatūroje TUI lemiantys veiksniai yra skirstomi dviem būdais: pagal santykį su užsienio investuotoju bei pagal veiksnių pobūdį. TUI lemiančių veiksnių klasifikacija pateikta 1 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta pagal Ruplienė ir kt., 2008

1 pav. **TUI lemiančių veiksnių klasifikacija**

Pagal santykį su užsienio investuotoju, TUI lemiantys veiksniai gali būti išoriniai ir vidiniai. Pavyzdžiui, vidiniai – įmonės dydis, darbo jėgos kaina, gamybos ištekliai; išoriniai – kredito gavimas, mokestinė našta, investicinis klimatas, geografinė padėtis. Skirstant pagal veiksnių pobūdį, TUI lemiantys veiksniai gali būti mikroekonominiai ir makroekonominiai. Mikroekonominiai veiksniai tai – darbuotojų kvalifikacija, kompetencija, technika ir technologijos, inovacinė veikla bei mokslo pasiekimai. Makroekonominiai veiksniai, lemiantys užsienio investuotojų sprendimą investuoti į

konkrečią šalį ar regioną galėtų būti ekonominė šalies padėtis, valiutos kursas, rinkos dydis, privatizacija, infrastruktūra, užsienio prekybos apribojimai ir kt.

Čegytė ir Miečinskienė (2009), besiremdamos užsienio autorių įžvalgomis, savo publikacijoje išskiria pagrindinius investicijas skatinančius elementus: valstybės siekiančios padidinti TUI apimtį stabilumas, makroekonominė aplinka, struktūrinių reformų sparta, didesnis dėmesys socialiniam sektoriui bei institucinės bazės kokybės gerinimas, tarptautinės prekybos liberalumas (muitų tarifų mažinimas). Sakalauskaitė ir Miškinis (2014) pritaria, kad apribojimų panaikinimas (pramonėje) ar dėl liberalizuotos politikos sumažėję sandorių kaštai gali paskatinti investicijas.

Kaip teigia Ruplienė ir kt. (2008), vienas pagrindinių TUI lemiančių veiksnių tai – instituciniai veiksniai. Šalies institucijos tampa pagrindiniu investicijas priimančios šalies privalumu, nes rinkos efektyvumas yra glaudžiai susijęs su institucijomis, kurios nustato „žaidimo taisykles“, nulemiančias kaštų dydį ir informacijos prieinamumą kiekvienoje rinkoje. Hyun (2006) tyrė institucijų veiklos kokybės poveikį TUI pritraukimui. Autorius teigia, kad institucijų veiklos kokybė yra vienas svarbiausių veiksnių pritraukiant užsienio investicijas. Institucijų veiklos kokybės augimas daro įtaką ekonomikos augimui tik ilguoju laikotarpiu, taigi padidinus institucijų kokybę, šalies ekonomika augti pradės tik po tam tikro laikotarpio.

Kitas taip pat svarbus būdas pritraukiant investicijas yra privatizavimas. Anksčiau sukurta materialinė bazė regionuose yra itin svarbi galimam užsienio investicijų pritraukimui. Taip yra dėl to, kad finansiškai labiau apsimoka investuoti į įmonę, kuri jau egzistuoja, nei statyti naują. Taigi gana dažnai investuotojai renkasi investavimą į tuos regionus, kuriuose yra suformuota materialinė bazė, yra reikalinga kvalifikuota darbo jėgos pasiūla. Užsienio investuotojai yra linkę investuoti į stambias privatizuojamas valstybės įmones, tokias kaip telekomunikacijų, naftos sektoriaus, dujų, energetikos pramonė ir pan. (Cibulskienė, Butkus, 2007).

TUI pritraukimui yra svarbu, kad užsienio fiziniai, juridiniai asmenys bei organizacijos būtų informuojamos apie kitų šalių ekonomikų pokyčius, jų potencialą gerinant darbo ir verslo sąlygas šalyje. Tuo tikslu yra sudarinėjami šalių sąrašai su pasirinktais verslo bei investicinę aplinką apibūdinančiais kriterijais. Vienas iš tokių sąrašų – tai kasmet skelbiamas metinis pranešimas „Doing Business. Metiniame pranešime „Doing Business“, kurį reguliuoja Pasaulio Bankas bei Tarptautinė Finansų Korporacija, sudaromas reitingas, kuriame įvertinamos verslo sąlygos 188 pasaulio šalyse. Yra vertinama 10 kriterijų (Pasaulio Bankas, 2015). Šie reitingavimo kriterijai taip pat atspindi ir institucinę apliką. Reitingavimo kriterijai pateikti 2 lentelėje.

Tyrimas „Doing Business“ – tai verslo aplinkos vertinimas remiantis Pasaulio banko apibrėžtomis metodikomis ir scenarijais. Šio tyrimo eigoje Pasaulio bankas vertina verslo plėtrą skatinančius ir stabdančius kriterijus skirtingose valstybėse ir juos įvertina reitingų skalėje. Kuo

palankesnės verslo pradėjimo, jo plėtojimo bei išteklių panaudojimo sąlygos, tuo didesnis šalies potencialas pritraukti įvairių formų užsienio investicijų.

2 lentelė. „Doing Business“ reitingavimo kriterijai

Kriterijus	**Kas vertinama**
1. Galimybė pradėti verslą	Procedūros, laikas, sąnaudos ir minimalus įstatinis kapitalas
2. Galimybė gauti statybos leidimus	Procedūros, laikas ir kaina užbaigti visus formalumus statant sandėlį ir statybų leidimų išdavimo sistemos kokybės kontrolė ir saugos mechanizmai
3. Elektros energijos išteklių prieinamumas	Procedūros, laikas ir kaina prisijungimui prie elektros tinklo, elektros energijos tiekimo patikimumas ir elektros energijos vartojimo savikaina
4. Nuosavybės įregistravimas	Procedūros, laikas ir sąnaudos perkelti turtą ir žemės administravimo sistemos kokybė
5. Kredito gavimas	Kilnojamo įeisto turto įstatymai ir kredito informacijos sistemos
6. Investuotojų apsauga	Informacijos prieinamumas ir bendrovės akcininkų atsakomybės lygis
7. Mokesčių dydis	Mokėjimai, laikas ir bendras mokesčio tarifas įmonei laikantis visų mokesčių nuostatų
8. Sąlygos tarptautinei prekybai	Laikas ir kaina, eksportui ir importui reikalingų dokumentų skaičius
9. Kontraktų įgyvendinimas	Laikas ir kaina išspręsti komercinius ginčus ir teismų procesų kokybė
10. Verslo nutraukimas	Laikas, kaina, pasekmės ir komercinio nemokumo išieškojimo rodiklis ir teisinio pagrindo nemokumo stiprumas

Šaltinis: sudaryta pagal „Doing Business“ metinę ataskaitą, 2015

Pasaulio bankas tyrimą „Doing Business“ atlieka nuo 2002 metų, parengtos ataskaitos skelbiamos nuo 2003 metų. Tyrimo laikotarpio pradžią atitinka einamųjų metų birželio 1 d., pabaigą – kitų metų birželio 1 d. (išimtis: mokesčių mokėjimo rodiklis, kuris vertinimas yprastu kalendorinių metų laikotarpiu). Pasaulio banko tyrimo metų gauti rezultatai remiasi šalies ekspertų (respondentų) Pasaulio bankui teikiama informacija. Pasaulio bankas tiesiogiai bendradarbiauja su respondentais, prašydamas jų pateikti atsakymus į specialius Pasaulio banko klausimynus (LR ūkio ministerija).

Taigi analizuojant „Doing Business“ reitingus sudarančius kriterijus galima identifikuoti pagrindines optimizuotas ir reikalingas reformuoti šalyje sritis, tam, kad būtų galima įsivertinti sąlygas verslui.

Investiciniam klimatui itin svarbi infrastruktūra. Greitas ir lankstus prekių bei paslaugų judėjimas, geras susisiekimas įgalina užtikrinti didesnes pajamas per trumpesnį laiką. Kad prekyba vyktų sklandžiai yra labai svarbu, kad prekės/paslaugos pasiektų vartotojus kaip galima greičiau ir be didelių trukdžių. Tai užtikrina geras šalies infrastruktūros tinklas.

Be gerai išvystytos infrastruktūros, TUI pritraukti galima steigiant laisvąsias ekonomines zonas (toliau – LEZ). Sakalauskaitė ir Miškinis (2014), remdamiesi United Nations (2012) ir World Bank (2013), teigia, kad LEZ kūrimas teigiamai veikia kapitalą investuojančias įmones, pasirenkančias TUI įvairiuose regionuose. Pasaulyje veikia įvairių tipų laisvosios (specialiosios) ekonominės zonos, kurios paprastai steigiamos siekiant šių tikslų:

- pritraukti TUI;
- mažinti didelio masto nedarbą;
- papildyti platesnę ekonomikos reformos strategiją;
- steigiamos kaip eksperimentinės laboratorijos, kuriose išbandoma nauja politika ir požiūris (Farole, 2011).

Taigi LEZ kūrimas tiesiogiai prisideda prie užimtumo didinimo bei tuo pačiu dalyvauja ekonomikos pertvarkyme. Ši nauja verslo forma, teikdama daug nuolaidų bei privilegijų skatina užsienio investuotojus perkelti savo lėšas į LEZ aplinką.

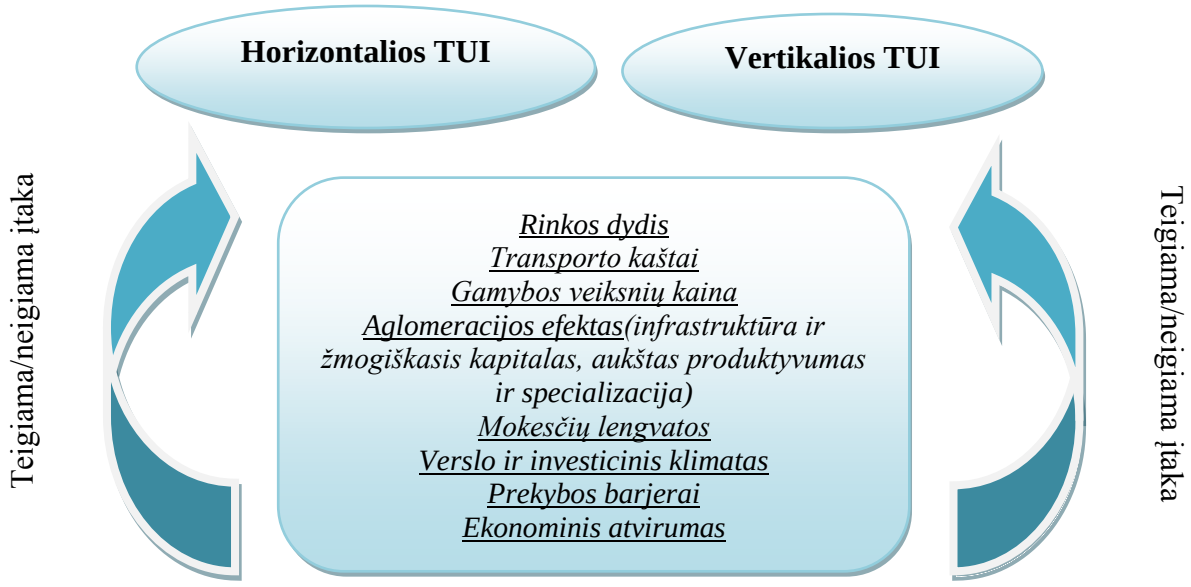
Stipri ir plačiai naudojama valiuta atveria naujus kelius vykdant investicinius projektus bei sumažina valiutos keitimo išlaidas. Netiesioginis valiutos stiprumo poveikis: tai, kaip, pavyzdžiui, euro įvedimas gali daryti teigiamą įtaką šalies kredito reitingui (tai dar labiau sumažintų palūkanų normas), jis paskatintų investicijas ir užsienio prekybą, paspartintų ekonomikos ir visuomenės gerovės augimą. Lietuvos banko duomenimis „euro zonos šalių patirtis rodo, kad euro įvedimas šių šalių užsienio prekybą padidino 5–10 proc.“ (Lietuvos bankas, 2013). Tačiau kaip bebūtų TUI srautai gali nulemti valiutos kurso kitimą. Yra žinoma, kad didelis užsienio investicijų srautas į šalį gali padidinti vietinės valiutos vertę, ir atvirkščiai. Jeigu vietinės įmonės didelę dalį investicijų perkels į užsienio šalis, galima tikėtis valiutos vertės kritimo. Pigi šalies valiuta gali lemti užsienio investicijų didėjimą, o brangi valiuta bus kaip investicinį patrauklumą mažinantis veiksnys (Ruplienė ir kt., 2008).

Darbo rinkos veiksnių poveikį TUI analizavo Ruplienė ir Montvilaitė (2011). Savo darbe jos nagrinėjo atliktų empirinių tyrimų medžiagą. Vieno tyrimo analizė rodo, kad darbo jėgos mokesčiai daro neigiamą įtaką TUI. Buvo nustatyta, kad darbo jėgos mokesčių padidinimas 1 proc., sumažina TUI srautą apie 3,3 proc. Anot mokslininkių kai kurie užsienio autoriai, tokie kaip Noorbakhsh, Paloni ir Youssef (2001) empiriniame tyrime pagrindė hipotezę, kad žmogiškojo kapitalo kokybė investicijas priimančiose valstybėse gali lemti jų geografinį išsidėstymą. Buvo nustatyta, kad žmogiškasis kapitalas yra:

- statistiškai reikšmingas veiksnys, lemiantis tiesioginių investicijų atėjimą;
- vienas svarbiausių veiksnių;
- reikšmingas ir jo svarba ilgainiui vis didėja.

Literatūroje TUI yra skirstomos pagal tai ar jos yra horizontalios ar vertikalios. Yokota ir Tomohara (2009) teigia, kad horizontalios investicijos yra susijusios su patekimu į rinką, o vertikalios

– su santykiniu pranašumu. Horizontalių investicijų įmonė turi būstinę savo gimtojoje šalyje, o galutinių produktų surinkimas yra vykdomas vietinėje ir investicijas priimančioje šalyje. Horizontalios TUI dažnai yra naudojamos vietoj eksporto, tam kad apeiti prekybos barjerus, tokius kaip importo mokesčiai. TUI pagalba kuriant horizontalių investicijų įmonę, tiekimo grandinė pirmiausia yra nukreipta į vietinę rinką. Vertikalių investicijų įmonės savo gamybos procesą išskaido į daugiau kaip dvi vietas. Vertikalių investicijų įmonė galutines prekes surenka tik priimančioje investicijas šalyje. Vertikalių investicijų įmonės randa partnerius priimančioje investicijas šalyje, siūlant pigias veiklos sąnaudas. TUI pagalba sukuriant vertikalių investicijų įmonę, tiekimo grandinė pirmiausia yra nukreipta į užsienio rinkas. Braconier et al. (2005) taip pat linkęs vertikalias TUI traktuoti kaip gamybos procesą suskirstytą į etapus tarp ekonomikų. Kiekviena ekonomika rūpinasi tam tikra dalimi viso gamybos proceso, vėliau produkcija transportuojama į galutinę surinkimo vietą. Vertikalios TUI gali būti naudojamos siekiant gauti naudos iš tarptautinių gamybos sąnaudų skirtumų, pavyzdžiui iš darbo sąnaudų. Horizontalias ir vertikalias TUI įtakojantys veiksniai bei jų schema pavaizduota 2 paveiksle.

2 pav. **Horizontalias ir vertikalias TUI įtakojantys veiksniai**

- *Rinkos dydis*. Šis veiksnys – pagrindinis horizontalioms investicijoms, tačiau vertikalioms TUI yra nereikšmingas.
- *Transporto kaštai*. Šis veiksnys – labai svarbus horizontalioms TUI, bet taip pat gali būti svarbus ir vertikaliosioms investicijoms, jeigu pagaminta produkcija bus eksportuojama į kitas šalis.
- *Gamybos veiksnių kaina* – svarbi bet kurio tipo investicijoms, tačiau vertikalių TUI atveju yra lemiantis.

- *Aglomeracijos efektas* apima veiksnius, kurie yra svarbūs visų rūšių investicijoms.
- *Mokesčių lengvatos.* Vienas iš kriterijų pasirenkant vietą daugianacionalinėms organizacijoms kurti ir plėsti. Mažesnė mokesčių našta – tai viena iš sąlygų, potencialiai užtikrinanti didesnės užsienio investuotojų dalies pritraukimą į šalį.
- *Verslo ir investicinis klimatas* yra svarbus abiejų tipų investicijoms.
- *Prekybos barjerai ir ekonomikos atvirumas*. Abiejų tipų investicijoms pasireiškia atvirkštiniu efektu.

Mokslininkės (Čegytė, Miečinskienė, 2009) savo darbe cituoja Gholami et al. (2005), pasak kurių, dauguma valstybių vyriausybių manydamos, kad TUI lemia ekonomikos augimą, iškelia sau pagrindinį strateginį tikslą – pritraukti kuo daugiau investicijų. Minėti užsienio autoriai įvardija tokius pagrindinius TUI pritraukimo veiksnius: šalies infrastruktūra, žmogiškojo kapitalo kokybė, maži atlyginimai, turimi gamtos ištekliai, politinis stabilumas. Tačiau anot autorių, šie veiksniai dėl vykstančių globalizacijos pokyčių nebėra tokie svarbūs, nes ateityje naujos informacinės ir komunikacinės technologijos taps pagrindiniais investicijų pritraukimo veiksniais.

Acaravi ir Ozturk (2012) apibendrindami analizuotą literatūrą, išskiria svarbiausią nagrinėtų empirinių tyrimų išvadą, jog TUI reikia naudoti daugiau nei eksportą kaip pagrindinę ekonominio augimo varomąją jėgą. Taip pat teigiama, kad šalies gebėjimas didinti progresą ekonomikos augime priklauso nuo jos vykdomos TUI skatinimo politikos. Autoriai atlikę empirinį priežastingumo nustatymo tyrimą nustatė, kad efektyviausias būdas pritraukti TUI yra dėmesio sutelkimas į tokias sritis, kaip LEZ, prekybos režimą, mokesčių lengvatas, žmogiškojo kapitalo bazę, finansų rinkos reguliavimą, infrastruktūros kokybę.

Taigi investicijoms pritraukti yra būtinas palankus investicinis klimatas, kurį sudarytų stabili ekonominė ir politinė aplinka, ekonomikos atvirumas, institucinės sistemos kokybė, maža darbo jėgos kaina, komunikacijų tinklas, nacionalinės valiutos stiprumas, tarptautinės prekybos liberalumas ir daugelis kitų veiksnių. Šalyje sukūrus gerą investicinį klimatą būtų pritraukiama didesnė dalis TUI, o tai stiprintų verslo konkurencingumą bei žinių įsisavinimą ir panaudojimą mokslo srityje.

„Doing Business“ metinėje ataskaitoje teikiami duomenis apie šalių reitingus, kurie sudaromi pagal verslo ir investicinės aplinkos kriterijus. Pagal šiuo duomenis galima identifikuoti konkrečios šalies investicinį potencialą.

Horizontalios ir vertikalios TUI skirtingai reaguoja į ekonomikos veiksnių pokyčius. Yra nustatyta, kad horizontalioms TUI itin reikšmingas rinkos dydis, transportavimo kaštai, vertikalioms TUI – gamybos veiksnių kaštai.

1.3. TUI poveikio ekonominiams rodikliams tyrimų rezultatai

Daugiausia užsienio ir Lietuvos autorių nagrinėja kaip šalies ekonominės sąlygos įtakoja TUI pritraukimą, kadangi TUI prisideda prie ekonomikos augimo ir plėtros tarptautiniu mastu. Siekiant išsiaiškinti TUI ir ekonominių rodiklių abipusę sąveiką, yra būtina tirti, ar ateinančių į šalį TUI srautai įtakoja ekonominių rodiklių pokyčius. Dėl pagrindinių ekonominių rodiklių ir TUI tarpusavio sąveikos nustatymo, šiame poskyryje aptarsime lietuvių ir užsienio autorių atliktų tyrimų rezultatus. Tyrimų analizėje dalyvaujančių ekonominių rodiklių sąrašas išdėstytas toliau.

- Bendrasis vidaus produktas (BVP);
- Infliacija;
- Valstybės sektoriaus skola;
- Nedarbo lygis/užimtumas;
- Darbo našumas (produktyvumas);
- Vidutinis darbo užmokestis (VDU);
- Tarptautinė prekyba;
- Mokslo ir technologijų eksperimentinė plėtra (MTEP).

TUI ir BVP sąveika

Svarbiausia šalies ekonominio augimo priežastis yra darbo našumo didėjimas. Darbo našumą, kaip vieną iš ekonomikos varomųjų veiksnių, parodo pagamintos produkcijos kiekio ir darbo valandų skaičiaus santykis. Darbo našumą, kitaip vadinant darbo produktyvumą, nusako pagamintos produkcijos, tenkančios vienam dirbančiajam, kiekis. Šalies mastu produktyvumas traktuojamas kaip bendrasis vidaus produktas (kitaip – BVP), tenkantis vienam dirbančiajam. Didesnis produktyvumas paprastai sąlygoja didesnį BVP. BVP augimas arba smukimas realiai parodo tam tikrus pokyčius ekonomikos vystymosi procese. Bilevičienė ir Bilevičiūtė (2011) teigia, kad BVP apibūdina visos ekonomikos sukuriamą vertę, dydį ir aktyvumo laipsnį. Taigi, pagal BVP galima orientuotis kokio išsivystymo lygio yra konkreti šalis, ir ar pelninga būtų į ją investuoti.

BVP apskaičiavimo būdai yra keli. Vienas iš BVP nustatymo būdų yra išlaidų metodas, kurį naudojant į BVP įtraukiamos ir investicijos. Dėl šios priežasties paanalizuosime išlaidų metodo skaičiavimo (1) formulę (Davulis, 2009):

Sutrumpinta formulė būtų tokia:

$$BVP= C+I+G+NX; \quad (1)$$

Čia: C – namų ūkių vartojimo išlaidos;

I – bendros privačios vidaus investicijos;

G – vyriausybės išlaidos;

NX – grynasis eksportas, kuris lygus: **NX = X – I**, *kur X – prekių ir paslaugų eksportas*; *I – prekių ir paslaugų importas*.

Viena iš BVP sudedamųjų dalių yra investicijos (I). Taigi galima teigti, kad investicijų srautas į šalį tiesiogiai įtakoja BVP augimą.

Ruplienė ir Garšvienė (2008) atlikto tyrimo metu nustatė, kad, TUI įtaka jas priimančios šalies ekonominiam augimui, dažniausiai aiškinama bendrojo vidaus produkto didėjimu, kokybiškesniu darbo jėgos panaudojimu, naujų technologijų įsisavinimu. Nustatyta, kad TUI poveikis šaliai labiausiai priklauso nuo jos išsivystymo. Visa tai glaudžiai siejasi su specifiniu, tai šaliai būdingu investiciniu klimatu. Siekiant ištirti, koks egzistuoja ryšys tarp TUI ir ekonomikos augimo ir kaip keičiasi BVP, vykstant ekonominiams pokyčiams šalyje, pirmiausiai paanalizuosime TUI daromą įtaką šalies BVP rodikliui. Atliktų tyrimų rezultatai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. TUI ryšys su BVP

Autorius	Šalis ir laikotarpis	Metodika	Rezultatas
Degutis, Tvaronavičienė (2006)	Lietuva, Estija (1996–2004)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	Teigiamas ryšys, visų koef. reikšmės $r > 0,9$
Šečkutė, Tvaronavičius (2007)	Lietuva, Latvija, Estija (1997–2005)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	Teigiamas ryšys, visų koef. reikšmės $r > 0,9$
Tvaronavičienė, Grybaitė (2007)	Lietuva (2000–2006)	Koreliacinė analizė	Teigiamas ryšys, koef. reikšmė $r = 0,98$
Brenkevičiūtė (2010)	Centrinės ir Rytų Europos šalys (1993–2008)	MS Excel statistinė funkcija CORREL. Koreliacijos koef. reikšmingumas tikrintas Stjudento kriterijaus metodu.	Visų šalių koreliacijos koef. *r* reikšmės yra teigiamos ir > 0,8
Tvaronavičienė, Lankauskienė (2011)	Išsivysčiusios, besivystančios ir neišsivysčiusios šalys (2000–2007 ir 2000–2009)	Koreliacinė analizė	Gauti stiprūs ir reikšmingi ryšiai pirmu ir antru laikotarpiais besivystančiose ir neišsivysčiusiose šalyse
Šabasevičienė, Grybaitė (2014)	Čekijos Respubika, Estija, Lietuva, Rumunija (2003–2012)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	Teigiamas ryšys, visų koef. reikšmės $r > 0,9$

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių autorių moksliniais darbais

Norėdami realiai įvertinti TUI efektyvumą ir nustatyti TUI poveikio šalies ekonomikai mastą lietuvių autoriai ieškojo kiekybinio ryšio tarp šių dviejų veiksnių – BVP ir TUI. Tyrimų eigoje buvo nustatyti ryšiai tarp TUI ir BVP skirtingose šalyse skirtingais laikotarpiais. Tyrimams buvo naudojami panašūs metodai, tarp kurių dažniausiai pasitaikantis – koreliacinė analizė.

Tyrimų rezultatai leidžia daryti išvadą, kad daugiausiai TUI ir BVP ryšių tarpusavio priklausomybės tyrimų atlikta pereinamosios ekonomikos šalyse (angl. transition economies). Šių šalių išsivystymo lygis yra mažesnis negu išsivysčiusių valstybių, tokių kaip Vokietija, Prancūzija, Belgija ir pan. Atsižvelgiant į gautus rezultatus galima teigti, kad nei viename tyrime negautas neigiamas koreliacijos koeficientas. Tai reiškia, kad egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp rodiklių. Aukštas koreliacijos koeficientas (0,9) rodo, kad TUI ir BVP susiję stipriais ryšiais.

Suformuluojama ***1 prielaida:*** *TUI daro teigiamą poveikį šalies BVP augimui.*

TUI sąveika su infliacija ir valstybės skola

Šalies ekonomikoje infliacija yra rodiklis, kuris rodo perkamosios galios mažėjimą. Šis pasikeitimas įtakoja šalies ekonomikos nestabilumą, skatina neracionalų elgesį, didina neapibrėžtumą daugelyje ūkio sektorių. Kadangi nėra atrastas tiesioginis TUI ir infiacijos ryšys, yra reikalinga nustatyti kaip TUI atėjimas į šalį galį paveikti infliaciją.

Prie ekonominių veiksnių susijusių su TUI srautų pokyčiais galima priskirti valstybės skolą. *Valstybės skola – prie valdžios sektoriaus priskiriamų subjektų, turinčių teisę skolintis, prisiimtų, bet dar neįvykdytų įsipareigojimų grąžinti kreditoriams lėšas, pasiskolintas išplatinant Vyriausybės vertybinius popierius, pasirašant paskolų sutartis, finansinės nuomos (lizingo) sutartis ir kitus įsipareigojamuosius skolos dokumentus, konsoliduota suma (LR valstybės skolos įstatymas, 1996, 2 str.).* Augant valstybės skolai, atsiranda daug neigiamų pokyčių ekonominėje aplinkoje, kurie įtakoja TUI srautus. Vieni iš jų, tai didėjančios valstybės skolos aptarnavimo sąnaudos, mažėjantys šalių skolinimosi reitingai, didėjantis šalių pažeidžiamumas. Dėl nepalankių palūkanų normų pokyčių formavimosi neigiamai veikiamas šalies efektyvumas tarptautinėse kapitalo rinkose, mažėja tarptautinės prekybos apimtys, dėl kurių lėtėja šalių ekonomika (Vaicekauskas, Račickas, 2013) .

Drabek ir Griffith-Jones (1998) teigia, kad užsienio kapitalo srautai gali sukelti priimančiosios šalies pinigų pasiūlos, o kartu ir vartojimo padidėjimą. Šių veiksnių didėjimas skatina importo augimą ir pagreitina infliaciją. Taip pat teigiama, kad didesnis TUI srautas gali padidinti šalies užsienio skolą.

Šalies einamoji sąskaita yra laikoma optimalia, kai einamosios sąskaitos balansas rodo šalies ekonominių santykių su užsienio šalimis mastą. Viena didžiausių TUI grėsmių – kapitalo išvežimas iš šalies dividendų ar pelno pavidalu, reinvesticijų šalyje nevykdymas, kuris gali lemti ilgalaikius valstybės mokėjimų balanso sutrikimus bei stagnaciją. Taip pat yra didelė tikimybė, kad užsienio

investuotojai įgis monopolinę ar oligopolinę galią ir taip atsiras technologinė, politinė priklausomybė, galbūt sulėtės ekonomikos augimas (Čegytė, Miečinskienė, 2009).

*Formuluojama **2 prielaida:** TUI pagreitina infliaciją ir didina valstybės skolą.*

TUI sąveika su nedarbo/užimtumo lygiu

Užimtumo didinimas ir nedarbo lygio mažinimas šalyje yra itin svarbūs, norint sėkmingai vystytis ir plėstis ekonomiškai. Kuo didesnis užimtumas, tuo greičiau vystomi ekonominiai procesai, gerėja gyvenimo sąlygos, daugiau vartojama ir pan. Toliau aptarsime mokslininkų atliktus tyrimus su TUI ir nedarbo/užimtumo lygiu, kurių eigoje buvo nustatinėjama ar TUI turi poveikį nedarbo/užimtumo lygiui. Atliktų tyrimų rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. TUI ryšys su nedarbo/užimtumo lygiu

Autorius	Šalis ir laikotarpis	Metodika	Rezultatas
Chang (2006)	Taivanas (1981–2003)	VAR metodas	Nustatyta, kad TUI srautų šokai į šalį ir iš jos nedaro akivaizdaus poveikio nedarbui.
Masso et al. (2008)	Estijos įmonės (1995–2002)	Regresinė analizė	TUI teigiamai veikė šalies, priimančios tiesiogines užsienio investicijas, užimtumą.
Aktar, Ozturk (2009)	Turkija (2000–2007)	VAR metodas	Rezultatai parodė, jog TUI neįtakoja nedarbo lygio pokyčių šalyje.
Karlsson et al. (2009)	Kinija (1998–2004)	Koreliacinė analizė	TUI teigiamai veikė užimtumo lygį.
Hisarciklilar et al. (2009)	Turkija (2000–2007)	Bendrasis momentų metodas (GMM)	Rezultatai parodė, kad TUI įpaukos į šalį turi neigiamą poveikį užimtumui.
Bilevičienė, Bilevičiūtė (2011)	Lietuva (2001–2009)	Koreliacinė analizė	Atlikta analizė parodė, kad augančios TUI sąlygoja užimtų gyventojų skaičiaus augimą. $r = 0,75$
Soh (2012)	79 šalys (2005–2009)	Regresinė analizė	Rezultatai parodė, kad TUI nauda besivystančioms šalims yra didesnė, negu išsivysčiusioms. Besivystančiose šalyse TUI mažina nedarbą, išsivysčiusiose – turi neigiamą poveikį.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių ir užsienio autorių moksliniais darbais

Autorių, Chang (2006), Aktar ir Ozturk (2009), atliktų tyrimų rezultatai padėjo prieiti prie išvados, jog TUI srautai neįtakoja nedarbo lygio. Priešingi rezultatai buvo gauti Masso et al. (2008) ir Karlsson et al. (2009). Šių autorių išvados grindžiamos teiginiu, kad TUI teigiamai veikė užimtumo lygį. Pagal Soh (2012) 79 šalių tyrimą buvo nustatyta, kad TUI nauda nedarbo lygio mažinimui yra didesnė toms šalims, kurios yra besivystančios. Išsivysčiusių šalių ekonomikoje TUI nedarbo lygį

veikia atvirkštiniu principu. Bilevičienė ir Bilevičiūtė (2011) savo tyrime nustatė, kad TUI ir užimtumas tarpusavyje sudaro stiprų teigiamą ryšį. Dėl šios priežasties teigiama, kad TUI yra viena iš sąlygų kuriant naujas darbo vietas.

Apibendrinant nagrinėtų tyrimų duomenis negalima visiškai priimti teiginio, kad TUI įplaukos daro poveikį nedarbo/užimtumo lygiui. Skirtingose šalyse TUI ir užimtumas koreliuoja nevienodai, tad galima teigti, kad užimtumo didėjimas/mažėjimas priklauso ne tik nuo TUI, bet ir kitų ekonominių veiksnių. To pasekoje formuluojama ***3 prielaida:*** *TUI yra vienas iš veiksnių didinančių užimtumą ir mažinančių nedarbo lygį šalyje.*

TUI sąveika su vidutiniu darbo užmokesčiu

TUI srautų įtaką darbo užmokesčio dydžiui tyrinėjo lietuvių ir užsienio autoriai. TUI ryšio su vidutiniu darbo užmokesčiu tyrimų rezultatus žiūrėti 5 lentelėje.

5 lentelė. TUI ryšys su vidutiniu darbo užmokesčiu

Autorius	Šalis ir laikotarpis	Metodika	Rezultatas
Ge (2006)	231 Kinijos miestas (1990l–1998)	GMM metodas (apibendrintas metodas akimirkos)	Tyrimas parodė, kad TUI daro teigiamą poveikį darbo užmokesčiui miestų regionuose.
Šečkutė, Tvaronavičius (2007)	Lietuva, Latvija, Estija (1997–2005)	Koreliacinė ir regresinė analizės	*r* (Lietuva) = 0,95; *r* (Latvija) = 0,98; *r* (Estija) = 0,94. Nustatyta, kad vidutinis darbo užmokestis daro teigiamą poveikį TUI.
Mutascu, Fleischer (2010)	Rumunija (2002–2009)	VAR metodas	Nustatyta, kad TUI poveikis darbo užmokesčiui metų laikotarpyje nevienodas, priklausomai nuo TUI srautų, savireguliacijos būdų ir darbo užmokesčio reakcijos darbo rinkoje.
Stankevičienė, Lakštutienė (2012)	Lietuva, Latvija, Estija (2000–2011)	Koreliacinė analizė, Stjudento kriterijaus metodas.	*r* (Lietuva) = 0,94; *r* (Estija) = 0,95; *r* (Latvija) = 0,97. Nustatytas stiprus tiesioginis ryšys tarp vidutinio darbo užmokesčio ir TUI. Nustatyta, kad vidutinis darbo užmokestis įtakoja TUI pritraukimą.
Šabasevičienė, Grybaitė (2014)	Čekija, Estija, Lietuva, Rumunija (2003–2012)	Koreliacinė analizė	*r* (Lietuva) = 0,90; *r* (Estija) = 0,95; *r* (Čekija) = 0,97; *r* (Rumunija) = 0,98. Nustatyta, kad Lietuvoje nagrinėtu laikotarpiu tarp TUI ir vidutinio darbo užmokesčio buvo stiprus tiesioginis ryšys. Kitose šalyse buvo labia stiprūs ryšiai.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių ir užsienio autorių moksliniais darbais

Ying Ge (2006) nustatė, kad TUI daro įtaką darbo užmokesčiui miestų regionuose. Stankevičienė ir Lakštutienė (2012) tyrinėjo Baltijos šalių TUI ir vidutinio darbo užmokesčio sąveiką. Tyrimų eigoje buvo nustatytas stiprus ryšys tarp vidutinio darbo užmokesčio ir TUI. Aiškinama, kad vidutinis darbo užmokestis įtakoja TUI. Šabasevičienė ir Grybaitė (2014) koreliacinės analizės būdu taip pat ieškojo ryšių tarp šių dviejų ekonominių dydžių. Jų tyrimas parodė, kad tarp TUI ir vidutinio darbo užmokesčio egzistuoja labai stiprus ryšys.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad tiriant TUI ir darbo užmokestį buvo rasti tiesioginiai stiprūs ryšiai.

*Formuluojama **4 prielaida:** TUI daro teigiamą poveikį vidutiniam darbo užmokesčiui.*

TUI sąveika su darbo našumu (produktyvumu)

Darbo produktyvumas dar kitaip vadinamas *našumu.* Yra žinoma, kad ekonominio augimo pagrindas – darbo našumo didėjimas. Aiškinantis TU poveikį šalies produktyvumui, yra reikalinga žinoti kad darbo produktyvumo sampratos aiškinimas gali skirtis priklausomai nuo to, kokio lygmens, mikro (įmonės) ar makro (šalies) produktyvumas yra analizuojamas. Produktyvumui vertinti dažniausiai naudojami BVP arba sukurtos pridėtinės vertės rodikliai. Darbo produktyvumas įvertina realią BVP sumą pagamintą per vieną darbo valandą arba pridėtinę vertę, tenkančią vienai faktiškai dirbtai valandai, to meto kainomis. „Pridėtinė vertė skaičiuojama kaip skirtumas tarp įmonės pardavimo pajamų ir įsigytų medžiagų bei paslaugų sąnaudų“ (Paliulis ir kt., 2012, p. 25).

Laskienė ir Pekarskienė (2011) teigia, kad TUI teikiama nauda darbo našumui pasireiškia per didesnį užsienio įmonių veiklos efektyvumą, technologijų pritaikymą bei žinių perdavimą vietinėms šalies, priimančios TUI, įmonėms.

Pessoa (2007) nustatė tris pagrindinius kanalus, kuriais TUI manoma gali pagerinti priimančiosios šalies darbo našumą:

a) tiesiogiai didinti energijos vartojimo efektyvumą per vietinių išteklių nukreipimą didesnį našumą kuriančioms reikmėms, įskaitant ir įsigytas įmones;

b) padidinti vidaus rinkos konkurenciją;

c) netiesioginė įtaka per pašalinio poveikio ir kitų išorinių veiksnių, susijusių su sąveikos tarp užsienio partnerių ir priimančiosios šalies ekonomika.

Visi trys kanalai gali padėti sumažinti dideles spragas esančias tarp šalių.

Darbo našumo augimas yra svarbus nes jį sieja glaudaus ryšys su nuoltainiais pasikeitimais realaus darbo kompensavime. Tai yra ekonomikos augimo pasekmė. Darbo produktyvumo augimas gali būti nulemtas didesnio kapitalo naudojimo (mašinos, įrengimai, statiniai) produkcijos procese ar dėl technologinių pokyčių (Baldwin, Gu, 2008).

Atliktų tyrimų tarp TUI ryšio su darbo našumu (produktyvumu) santrauka pateikta 6 lentelėje. Mokslininkai Mačiulytė-Šniukienė ir Paliulis (2011) atliktame tyrime patvirtino išvadą, kad šalies darbo našumą veikia labai daug veiksnių. Pagrindiniai iš jų būtų: darbo jėgos užimtumas, išsimokslinimas, išlaidos informacinėms ir telekomunikacijų technologijoms, infliacija, kapitalo struktūra, ekonomikos atvirumo laipsnis, TUI ir kiti. Teigiama, kad veiksnių įtakos stiprumas priklauso nuo laikotarpio bei nuo šalies išsivystymo lygio. Anot mokslininkų, jų atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad glaudžiausias ryšys egzistuoja tarp darbo našumo bei mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros išlaidų. Taigi TUI nėra labai svarbus veiksnys siekiant didinti darbo našumą.

Vahter (2004) analizavo TUI poveikį darbo našumui gamybos pramonėje, pereinamosios ekonomikos šalyse (Slovėnija, Estija). Tyrimai parodė, kad Estijoje į eksportą orientuotos užsienio investicijų įmonės turėjo vidutiniškai mažesnį darbo našumo lygį nei į vidaus rinką orientuoti užsienio filialai. Slovėnijoje pastebėtas atvirkštinis procesas. Eksporto orientacija į užsienio filialą nebuvo susijusi su mažesniu darbo našumo lygiu. Taigi buvo padaryta išvada, kad įvairių tipų TUI gali turėti skirtingą poveikį investicijas priimančiai šaliai. Teigiamas poveikis darbo našumui gali priklausyti nuo to, koks konkrečios šalies ekonominio išsivystymo lygis.

6 lentelė. TUI ryšys su darbo našumu (produktyvumu)

Autorius	Šalis ir laikotarpis	Metodika	Rezultatas
Vahter (2004)	Slovėnija, Estija (1994–2000) ir (1996–2001)	F-test, LM test, Hausman test	Estijoje į eksportą orientuotos užsienio investicijų įmonės buvo vidutiniškai mažiau produktyvios nei į vidaus rinką orientuoti užsienio filialai. Slovėnijoje pastebėtas atvirkštinis procesas.
Degutis, Tvaronavičienė (2006)	Lietuva, Estija (1996–2004) ir (1997–2002)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas	Stiprūs teigiami ryšiai abiejose šalyse tarp TUI ir darbo produktyvumo: *r* (Lietuva) = 0,99, *r* (Estija) = 0,98
Herzer (2010)	33 besivystančios šalys (Afrika, Amerika, Azija) (1980–2005)	Regresinė analizė	Į užsienio rinką orientuotos TUI turi vidutiniškai teigiamai stiprų poveikį bendram vidaus gamybos veiksnių produktyvumui besivystančiose šalyse.
Mačiulytė-Šniukienė, Paliulis (2011)	Lietuva (2000–2009)	Koreliacinė ir regresinė analizės	Nustatytas teigiamas stiprus ryšys, *r* = 0,96
Laskienė, Pekarskienė (2011)	Lietuva (2000–2010)	Koreliacinė analizė	Egzistuoja stipri priklausomybė, *r* = 0,94

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių ir užsienio autorių moksliniais darbais

Degučio ir Tvaronavičienės (2006) atlikta TUI ir darbo produktyvumo koreliacinė analizė nustatė šių veiksnių stiprų teigiamą ryšį Lietuvoje bei Estijoje ir parodė, kad augančios investicijos sąlygoja darbo produktyvumo didėjimą. Produktyvumas yra vienas indikatorių, kuris atspindi žmogiškųjų išteklių konkurencingumą. Tam, kad būtų skatinamas žmogiškųjų išteklių konkurencinis pranašumas tarptautinėje rinkoje, yra būtina jį nuolat didinti bei palaikyti (Degutis, Tvaronavičienė, 2006).

Išanalizavus mokslininkų atliktus tyrimus, matyti, kad tarp TUI ir darbo našumo egzistuoja stiprus teigiamas ryšys. Analizėje dalyvavusios šalys yra priskiriamos besivystančioms ekonomikoms.

*Formuluojama **5 prielaida**: TUI teigiamai veikia darbo našumą.*

TUI sąveika su tarptautine prekyba

Tarptautinė prekyba apibūdinama kaip verslas, kuris apjungia skirtingų šalių pardavimo-pirkimo sandorius ir vartojimą (Burinskienė, 2008). Tarptautinės prekybos vaidmuo yra svarbus kiekvienai šaliai, kuri siekia pritraukti investicijas, bendradarbiauti su užsieniu, turėti konkurencingą rinką. Tarptautinės prekybos pagrindas yra importas ir eksportas. Šečkutė, Tvaronavičius (2007) teigia, kad paprastai iš užsienio gaunamos kapitalo investicijos lydi naujų technologijų įvedimą įmonėse ir gaminių asortimento atnaujinimą, kokybės tobulinimą bei orientavimąsi į užsienio rinkas, prekybą jose. TUI veikia ir rinkų plėtrą. Užsienio kapitalo įmonės labiau nei vietinės yra suinteresuotos eksportu. Tarptautinės įmonės yra pakankamai gerai įsitvirtinusios ir turi jau išplėtotas rinkas užsienyje. Joms taip pat būdingas geras verslo kontaktų tinklas daugelyje šalių, kuris lemia eksporto didėjimą. Užsienio investuotojų vienas iš tikslų yra, kartu su užsienio kapitalu, perduoti verslo ryšius su tarptautinėmis finansų institucijomis. Verslo ryšių palaikymas ne tik lemią eksporto apimtis bei plėtrą, bet yra naudinga įmonei bei visai šaliai. Yra svarbu, kad kiekvienas prekybos sandoris šaliai neštų naudą. Tuo tikslu yra reikalinga analizuoti kaip TUI veikia užsienio prekybą, ar tai nesudaro kliūčių jai vystytis.

Tiesioginės užsienio investicijos, priklausomai nuo jų kokybės ir kitų charakteristikų, skirtingai veikia investicijas priimančios šalies ekonomiką. Šalis, besiorientuojanti į įgūdžių tobulinimą, tyrimų ir plėtros (R&D) žinias, informacines ir tiekimo rėmimo sistemas, technologijų infrastruktūrą, pritraukia „aukštos kokybės“ tiesiogines užsienio investicijas. Priešingu atveju, šalyje kuriamos pigiais investicijas priimančios šalies ištekliais siekiančios pasinaudoti užsienio kapitalo įmonės, daugiausia vykdančios produkcijos surinkimo veiklą ir ribojančios TUI nutekėjimus bei ryšius su vietinėmis įmonėmis. Šalys su išvystyta pramonės infrastruktūra ir pajėgumais, santykinai pigiais ištekliais ir kvalifikuota darbo jėga daugiau pritraukia į eksportą orientuotų investicijų. Į eksportą orientuotos užsienio kapitalo įmonės yra integruotos į pagrindinės bendrovės multinacionalinius gamybos ir prekybos tinklus ir gali geriau išnaudoti konkurencinius investicijas priimančios šalies

pranašumus didindamos eksportą (Laskienė, 2010, p. 141). Taigi TUI šalyje skatina eksportą, tačiau poveikis šalies ekonomikai gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas.

Siekiant išsiaiškinti kaip praktikoje, TUI ir tarptautinė prekyba, sąveikauja, reikia analizuoti mokslininkų atliktų tyrimų rezultatus. TUI ryšio su tarptautine prekyba (eksportu ir importu) atliktų tyrimų rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. TUI ryšys su tarptautine prekyba

Autorius	Šalis ir laikotarpis	Metodika	Rezultatas
Eksportas			
Degutis, Tvaronavičienė (2006)	Lietuva, Estija (1996–2004) ir (1997–2002)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	*r* (Lietuva) = 0,89; *r* (Estija) = 0,67. Nustatytas stiprus ir vidutiniškas teigimas ryšys tarp TUI ir eksporto.
Šečkutė, Tvaronavičius (2007)	Lietuva, Latvija, Estija (1997–2005)	Koreliacinė ir regresinė analizės	*r* (Lietuva) = 0,98; *r* (Latvija) = 0,99; *r* (Estija) = 0,97. Nustatyta, kad TUI daro teigiamą poveikį eksportui.
Čegytė, Miečinskienė (2009)	Lietuva (2000–2007)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	Labai stiprus tiesioginis ryšys tarp TUI ir eksporto (*r* = 0,97).
Aktar, Ozturk (2009)	Turkija (2000–2007)	VAR metodas	Eksportas didina TUI srautus į šalį, todėl, autoriai siūlo, jog Turkija turėtų didinti eksporto apimtis tam, kad pritraukti daugiau TUI.
Laskienė (2010)	Lietuva (1999–2009)	Koreliacinė ir regresinė analizės	TUI stipriai įtakoja eksportą (r = 0,96)
Snieska et al. (2012)	Lietuva (2004–2010)	Koreliacinė ir regresinė analizės	*r* = 0,93; nustatyta stipri teigiama koreliacija
Importas			
Degutis, Tvaronavičienė (2006)	Lietuva, Estija (1996–2004) ir (1997–2002)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	*r* (Lietuva) = 0,90; *r* (Estija) = 0,49. Nustatytas labai stiprus (Lietuva) ir silpnas (Estija) teigimas ryšys tarp TUI ir importo.
Laskienė (2010)	Lietuva (1999–2009)	Koreliacinė ir regresinė analizės	TUI stipriai įtakoja importą (*r* = 0,93)
Snieska et al. (2012)	Lietuva (2004–2010)	Koreliacinė ir regresinė analizės	Stiprus teigiamas ryšys tarp TUI ir importo (*r* = 0,90)

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių ir užsienio autorių moksliniais darbais

Nagrinėti eksporto ir importo su TUI ryšių rezultatai panašūs. Degutis, Tvaronavičienė (2006) koreliacinės analizės pagrindu vertino eksporto bei importo ryšius su TUI. Gauti analizės rezultatai

parodė, kad Lietuvos eksportas ir importas atspindi ekonomikos atvirumą, o tai turi teigiamą poveikį TUI atsargoms, kurios ateina į šalį. Snieska et al. (2012) analizavo Lietuvos atvejį 2004–2010 laikotarpiu, ieškodami eksporto bei importo ryšių su TUI. Atrasti stiprūs teigiami ryšiai TUI su eksportu ir importu. Kitų autorių atlikti tyrimai taip pat rodo esant stprius ryšius tarp TUI ir tarptautinės prekybos.

*Formuluojama **6 prielaida:** TUI teigiamai veikia tarptautinę prekybą.*

TUI sąveika su MTEP

Mokslo ir technikos pažanga yra itin svarbūs ekonomikos augimo procese. Kad darytų įtaką gamybai išradimai ir naujovės turi būti įdiegti kapitale – žmogiškajame arba fiziniame. Tam, kad būtų galima pritaikyti inovacijas gamyboje yra reikalinga surasti bei pritraukti investicijų, kurios padėtų subalansuoti išlaidas gamybos produktyvumui didinti. LR inovacijų skatinimo įstatymo projekto ex-ante poveikio verslo sąlygoms vertinimo ataskaitoje (2015) investicijos į mokslinius tyrimus ir inovacijas yra laikomas svarbiu veiksniu, galinčiu paskatinti ir užtikrinti ilgalaikį šalies ekonominį augimą. TUI ryšio su MTEP (MTTP) tyrimų rezultatai susiteminti 8 lentelėje.

8 lentelė. TUI ryšys su MTEP (MTTP)

Autorius	Šalis ir laikotarpis	Metodika	Rezultatas
Čegytė, Miečinskienė (2009)	Lietuva (2000–2007)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	MTTP labai stipriai įtakoja TUI pritraukimą į šalį. r = 0,99.
Stankevičienė, Lakštutienė (2012)	Lietuva, Latvija, Estija (2000–2011)	Koreliacinė analizė, reikšmingumui įvertinti – Stjudento kriterijaus metodas.	*r* (Lietuva) = 0,96; *r* (Estija) = 0,95; *r* (Latvija) = 0,96. Nustatytas labai stiprus tiesioginis ryšys tarp MTTP ir TUI. Tyrimas parodė, kad MTTP stipriai įtakoja TUI pritraukimą.
Šabasevičienė, Grybaitė (2014)	Čekija, Estija, Lietuva, Rumunija (2003–2012)	Koreliacinė analizė	r (Lietuva) = 0,95; r (Čekija) = 0,95; Labai stiprus ryšys tarp TUI ir MTEP r (Estija) = 0,89; r (Rumunija) = 0,86. Stiprus ryšys tarp TUI ir MTEP.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių autorių moksliniais darbais

Atlikti tyrimai parodė, kad TUI ir MTEP analizuojamais laikotarpiais turėjo stiprų tiesioginį ryšį. Stankevičienė ir Lakštutienė (2012) bei Šabasevičienė ir Grybaitė (2014) priėjo išvadą, kad MTEP stipriai įtakoja TUI pritraukimą. Tačiau taip pat galima daryti prielaidą, kad dideli/maži TUI srautai į šalį gali paspartinti/sulėtinti gamybos technologijų plėtrą, įtakoti gamybos produktyvumą, o tai lemtų ir ekonomikos augimo tempus.

Remiantis analizuotų lietuvių autorių tyrimų rezultatais matome, kad tarp MTEP (MTTP) ir TUI egzistuoja stiprus koreliacinis ryšys.

*Taigi formuluojama **7 prielaida:** TUI daro teigiamą poveikį MTEP.*

Išanalizavus Lietuvos ir užsienio literatūroje pateikiamus ryšių stiprumo tyrimų rezultatus, matome, kad TUI ir daugelis rodiklių, tokių kaip, BVP, vidutinis darbo užmokestis, darbo našumas, tarptautinė prekyba ir MTEP, tarpusavyje susiję stipriais tiesioginiais ryšiais. Valstybės skola, infliacija, nedarbo lygis ir užimtumas nurodomi kaip rodikliai, kurių ryšys su TUI yra silpnesnis. Dauguma autorių savo tyrimuose pagrindžia teiginį, kad TUI teigiamai įtakoja ekonominius šalies rodiklius.

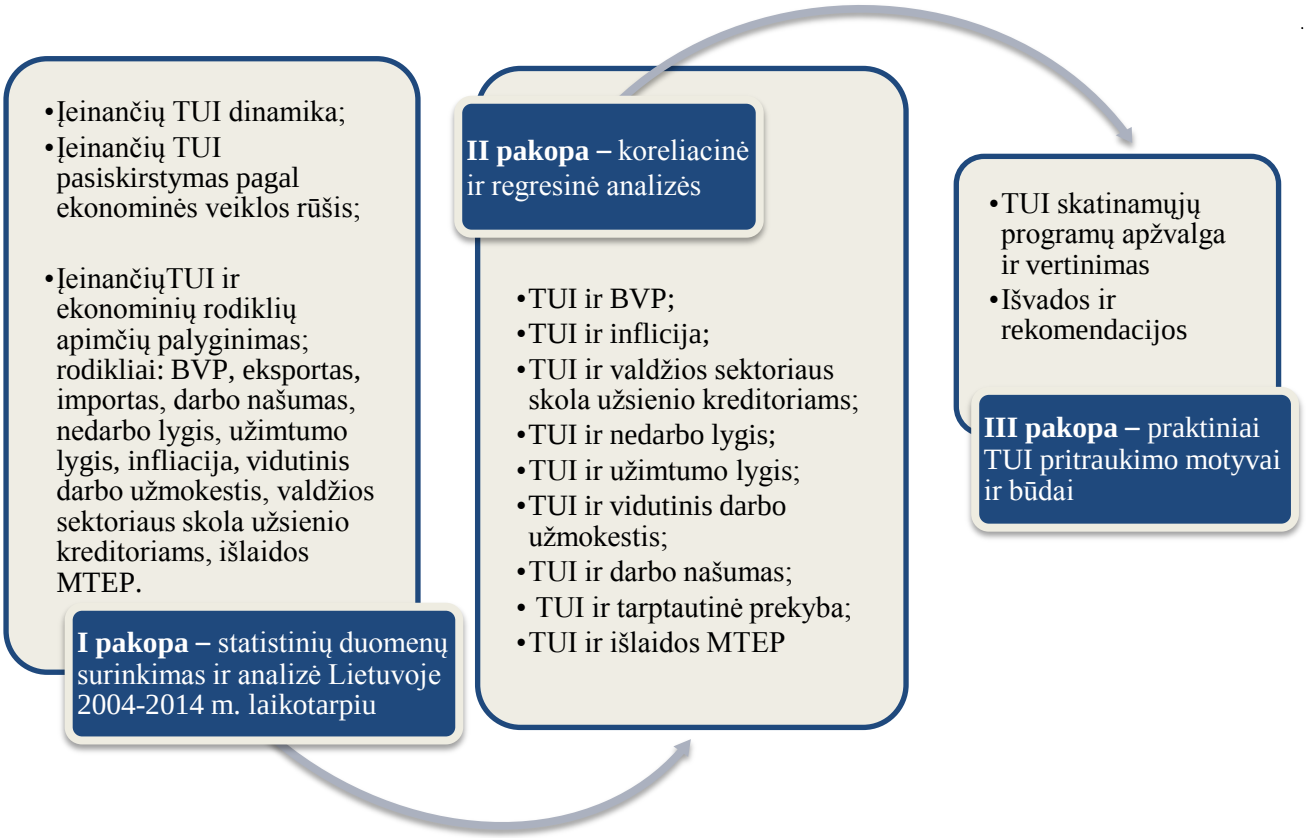
Kadangi vien remiantis atliktais tyrimais yra netikslu daryti vienareikšmes išvadas, empirinėje darbo dalyje bus siekiama, ekonominių rodiklių skaičiavimais, pagrįsti išsikeltas prielaidas. Tam, kad geriau suprasti empirinį tyrimą ir jo svarbą, metodologinėje darbo dalyje bus pateiktas tyrimo planas, kuris apibūdina pagrindines rodiklių praktinio skaičiavimo ir taikymo taisykles bei metodiką.

2. TUI POVEIKIO ŠALIES EKONOMIKAI VERTINIMO METODOLOGIJA

TUI su ekonominiais rodikliais tyrimą atliksime nuoseklia tvarka, siekiant patvirtinti arba paneigti teorinėje dalyje iškeltas prielaidas. Hipotezių įrodymui bus tiriama priklausomybė tarp įeinančių TUI ir šalies svarbiausių ekonominių rodiklių. Bus siekiama patvirtinti arba paneigti šias hipotezes:

1. *TUI daro teigiamą poveikį šalies bendrajam vidaus produkto augimui;*
2. *TUI pagreitina infliaciją, didina valstybės sektoriaus skolą užsienio kreditoriams;*
3. *TUI yra vienas iš veiksnių didinančių užimtumą ir mažinančių nedarbo lygį šalyje;*
4. *TUI daro teigiamą poveikį vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui;*
5. *TUI teigiamai veikia darbo našumą;*
6. *TUI teigiamai veikia tarptautinę prekybą*;
7. *TUI daro teigiamą poveikį išlaidoms moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai*.

Tam, kad geriau suprasti atliekamo empirinio tyrimo eigą ir taikomus metodus, tuo tikslu sudarytas tyrimo modelis, kuris apima 3 pagrindinius etapus.

3 pav. **Empirinio tyrimo modelis**

I etapas. TUI dinamikos ir apimčių analizė. Pirmąjame tyrimo etape bus atliekama TUI veikiančių veiksnių Lietuvoje vertinimas. Toliau bus pereita prie statistinių duomenų analizės pagal 2004–2014 metų Lietuvos ekonominių rodiklių duomenis. Bus lyginama įeinančių TUI srautų ir ekonominių rodiklių srautų kitimo kreivės dinamika, interpretuojami rezultatai.

II etapas. Koreliacinė ir regresinė analizės. Išsikeltoms hipotezėms patikrinti antrąjame tyrimo etape pereinama prie kiekybinių rodiklių analizės. Siekiant išsiaiškinti kaip TUI įtakoja ekonominius šalies rodiklius, porinės koreliacinės ir tiesinės regresinės analizės modelis empirinėje darbo dalyje bus pritaikytas 9 lentelėje nurodytiems ekonominiams rodikliams.

9 lentelė. Empiriniam tyrimui pasirinkti ekonominiai rodikliai

Ekonominis rodiklis	Aprašymas, šaltinis
Bendrasis vidaus produktas (BVP)	Ekonominės veiklos rodiklis, kuris apibrėžiamas kaip ekonomikos visų pagamintų prekių ir paslaugų vertė, atėmus tarpinį vartojimą, pridėjus gaminiams ir importui taikomus grynuosius mokesčius per apibrėžtą laikotarpį (ECB 2012 metų ataskaita, 2013).
Infliacija	Ilgalaikis bendrojo kainų lygio didėjimas, kurio pagrindu mažėja pinigų perkamoji galia. Infliacija apskaičiuojama pagal vartotojų kainų indeksą ir reiškiama procentais (LR terminų bankas).
Valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams	Tai dalis visos bendrosios skolos (grynieji pinigai, indėliai, paskolos ir skolos vertybiniai popieriai) nominaliąja verte metų pabaigoje užsienio kreditoriams (ECB 2012 metų ataskaita, 2013).
Nedarbo lygis	Rodiklis, išreiškiamas bedarbių ir darbo jėgos santykiu (http://regionai.stat.gov.lt/lt/savokos.html#NL).
Užimtumo lygis	Rodiklis, išreiškiamas pasirinktos amžiaus grupės užimtų gyventojų ir to paties amžiaus visų gyventojų santykiu (http://regionai.stat.gov.lt/lt/savokos.html#UZL).
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis	Ikimokestinis mėnesio darbo užmokestis (neatskaičius gyventojų pajamų mokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų, kurias moka darbuotojas (http://regionai.stat.gov.lt/lt/savokos.html#VMBDU).
Darbo našumas	Gamybinės žmonių veiklos efektyvumas. Jis nustatomas produkcijos kiekiu, darbuotojo pagamintu materialinės gamybos sferoje per laiko vienetą (valandą, pamainą, mėnesį, metus), arba laiko trukme, kuri reikalinga produkcijos vienetui pagaminti (LR terminų bankas).
Eksportas	Prekių, technologijų, kapitalo, valiutos išvežimas į užsienio šalis, siekiant juos realizuoti užsienio rinkoje (Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999).
Importas	Per tam tikrą laikotarpį iš užsienio įvežtų prekių/paslaugų kiekis ir vertė (Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999).
Išlaidos MTEP	Visos metinės išlaidos, neatsižvelgiant į finansavimo šaltinį, turėtos per ataskaitinį laikotarpį (Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros statistinio tyrimo metodika).

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis lietuvių ir užsienio literatūra

Porinės koreliacinės analizės metodu bus tiriamas vieno priklausomojo kintamojo ryšys su pasirinktu nepriklausomu kintamuoju. Šiuo atveju bus skaičiuojama TUI ir dešimties ekonominių rodiklių tarpusavio priklausomybė. Kiekvienas rodiklis su TUI bus vertinamas atskirai ir pateikiamas išsikeltų hipotezių apibendrinimas.

Yra žinoma, kad koreliacinės analizės metodas padeda nustatyti ryšio (koreliacijos) stiprumą tarp kintamųjų. Kalbant apie koreliaciją, yra vartojami du terminai *koreliacinis ryšys* ir *koreliacinė priklausomybė.* Koreliacinė priklausomybė reiškia vieno kurio nors kintamojo įtaką kitam, o ryšys bendrą ar darnią dviejų kintamųjų kitimo dinamiką (Bilevičienė, Jonušauskas, 2013).

Koreliacijos koeficiento reikšmės svyruoja intevale [-1;1]. Kuo arčiau -1 arba 1 reikšmės bus koreliacijos koeficientas, tuo stipresnis bus ryšys. Koreliacinio ryšio stiprumo vertinimas pateiktas 1 priede. Jeigu koreliacijos koeficientas yra teigiamas (+), tai tada vieno veiksnio (x) reikšmei didėjant, didėja ir kito veiksnio (y) reikšmė. Jeigu koreliacijos koeficientas yra neigiamas (-), tai tada veiksniui x didėjant, veiksnys y – mažės. Tokiu atveju, kai koreliacija yra lygi nuliui, tuomet nagrinėjami veiksniai neturi tikimybinio ryšio (Pabedinskaitė, 2009).

Koreliacijos koeficientą galima apskaičiuoti naudojantis empirine *Pirsono* (2) formule:

$$r = \frac{\frac{1}{n-1}\sum(x_i-\overline{x})(y_i-\overline{y})}{S_x S_y}; \quad (2)$$

Čia: $\overline{x}$ ir $\overline{y}$ – yra stebėjimų *x* ir *y* vidurkiai,

$S_x \; ir \; S_y$ – standartiniai nuokrypiai.

Koreliacijos koeficiento reikšmingumas tikrinamas pagal *Stjudento t* kriterijų. Prieš tikrinant *t* kriterijų reikia formuluoti statistines hipotezes:

H_0: koreliacijos koeficientas lygus nuliui.

H_1: koreliacijos koeficientas nelygus nuliui.

Hipotezės H_0 teisingumui patikrinti naudojamas *t* kriterijus pagal (3) formulę (Pabedinskaitė, 2009):

$$t = r\sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}; \quad (3)$$

Čia: *r* – apskaičiuota koreliacijos koeficiento reikšmė;

n – imties dydis.

Parenkamas reikšmingumo lygmuo α. Hipotezė H_0 bus atmetama, jeigu absoliuti t reikšmė bus didesnė už Stjudento skirstinio su $(n-2)$ laisvės laipsniais $\alpha/2$ lygmens kritinę reikšmę $t_{\alpha/2(n-2)}$. Darbe pasirinkta imtis yra: $n = 11$. Pasirinktas reikšmingumo lygmuo yra: $\alpha = 0{,}05$. Taigi kritinė reikšmė atitinka: $t_{0{,}05/2(11-2)} = t_{0{,}025\,9} = 2{,}2622$ (žiūrėti 2 priedą).

Apskaičiavus koreliacijos koeficientą taip pat yra skaičiuojamas ir determinacijos koeficientas. Jo reikšmių skalė apima: $0 \leq R^2 \leq 1$. Determinacijos koeficiento reikšmė parodo, kuri vieno veiksnio bendro kitimo dalis gali būti paaiškinta kito veiksnio reikšmių kitimu. Kai determinacijos koeficientas artimas 1, tai reiškia, kad didžioji dalis vieno kintamojo variacijos yra paaiškinama kito kintamojo kitimu. Jeigu determinacijo koeficientas yra lygus nuliui, tai reiškia, kad vieno veiksnio reikšmių kitimas nėra paaiškinamas kito veiksnio reikšmių kitimu.

Kadangi vien remiantis koreliacijos ir determinacijos koeficientais negalima prognozuoti dviejų kintamųjų reikšmių, dėl to papildomai yra atliekama regresinė analizė. Regresinė analizės modelis leidžia nustatyti ekonominį procesą įtakojančius ir neįtakojančius veiksnius, kurie statistiškai turi ar neturi tam tikrą reikšmingumą. Remiantis regresijos modeliu, tiesinė kintamojo y priklausomybė nuo kintamojo x reiškiama (4) formule:

$$y = b_0 + b_1 x + \varepsilon\,; \tag{4}$$

Čia: y ir x – kintamieji;

b_0 ir b_1 – konstantos (b_0 – laisvasis narys, b_1 – tiesės krypties koeficientas);

ε – atsitiktinė paklaida.

Konstantoms b_0 ir b_1 surasti yra reikalinga skaičiuoti kovariaciją (S_{xy}) ir atsitiktinio dydžio x dispersiją (S_x^2). Formulės minėtiems koeficientams apskaičiuoti pateiktos 3 priede. Taip pat reikalingi kintamųjų x ir y vidurkiai, kurie žymimi atitinkamai $\bar{x}$ ir $\bar{y}$ (žr. 3 priedą). Apskaičiavus šiuo dydžius gauname atskirus rodiklius, kuriuos naudojame surasti b_0 ir b_1. Tam, kad surasti b_1, reikia gautą kovariacijos koeficientą dalinti iš atsitiktinio dydžio x dispersijos. Tam, kad rasti b_0, reikia iš $\bar{y}$ atimti $b_1 \cdot x$. Koeficientams b_0 ir b_1 rasti, pagal 3 priede pateiktas formules buvo apskaičiuotos vienuolikos rodiklių reikšmės, kurios pateiktos 4 priede. Nustačius b_0 ir b_1 konstantų reikšmes, paskutinis žingsnis yra užrašyti tiesinę lygtį, pagal kurią būtų galima interpretuoti priklausomo kintamojo pokyčius, esant sąygai, kad kiti veiksniai, išskyrus TUI, neįtakoja priklausomo kintamojo.

III etapas. Įvertinus TUI ir ekonominių rodiklių priklausomybę empiriškai, pateikiama TUI skatinamųjų programų apžvalga ir vertinimas. Pateikiamos išvados ir formuluojamos rekomendacijos TUI pritraukimo skatinimui.

3. TUI POVEIKIO LIETUVOS EKONOMIKAI EMPIRINIS VERTINIMAS

TUI veikiančių veiksnių Lietuvoje analizė ir vertinimas

Teorinėje dalyje nagrinėjome, kokie veiksniai labiausiai įtakoja TUI pritraukimą į šalį. Buvo nustatyta, kad TUI lemia tokie veiksniai kaip šalies investicinis klimatas, politinis stabilumas, ekonominis atvirumas, instituciniai veiksniai, darbo jėgos kaina, žmogiškasis kapitalas, mokestinė našta. Šioje empirinėje dalyje aptarsime, kokie ekonominiai veiksniai ir verslo aplinkos sąlygos labiausiai skatina investuoti Lietuvoje. Remiantis Jungtinių Valstijų valstybės departamento (2015) ataskaita, išskirtos pagrindinės sritys kurios skatina investicijų pritraukimą.

- ***Politinis stabilumas ir valiuta.*** Tam, kad šalyje vyktų sklandūs tarptautiniai mainai yra svarbu, kad šalyje būtų suderinti ekonomikos objektų – sistemų pusiausvyra, kuri yra pagrindinė sąlyga valstybės subjektų raidai. Dėl šios priežasties Lietuva yra pasirinkusi narystę NATO *(angl. North Atlantic Treaty Organizatio*n) ir Europos Sąjungoje (toliau – ES). Lietuva taip pat yra Šengeno erdvės narė. Užsienio investicijos esančios už valstybės sienos yra pritraukiamos vienu iš būdų – palankia ir stabilia ekonomine terpe, tad Lietuvos sutartis su NATO tai puikiai užtikrina, ir gali būti paskata užsienio investicijoms. Narystė ES Lietuvai taip pat suteikia daug teigiamų pokyčių. Lietuvai tapus ES nare atsivėrė platesnės galimybės plėstis verslui ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. ES vidaus rinką sudaro vidaus sienų neturinti ekonominė erdvė, kurioje pagal ES Konstituciją užtikrinamas laisvas asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo judėjimas (Vėlyvis, 2005).

Lietuva 2014 metais pradėjo suskystintų gamtinių dujų (toliau – SGD) terminalo Klaipėdoje eksloataciją. Siekdama būti energetiškai nepriklausoma šalimi, Lietuva priėmė sprendimą turėti nuosavą SGD terminalą. Kaimyninės Rusijos vykdoma energetikos politika buvo nepalanki Lietuvai dėl savo aukštų kainų, todėl pasirinkta spręsti energetinės nepriklausomybės problemą.

Lietuvoje nuo 2015 m. sausio mėn. 1 d. įvesta euro valiuta. Interneto svetainėje www.euras.lt teigiama, jog perėjimas prie tarptautinio lygio valiutos duoda teigiamą poveikį gyventojams, verslui ir valstybės finansams, kuris jaučiamas per sumažėjusią palūkanų naštą, išnykusias litų ir eurų keitimo išlaidas, sparčiau augantį eksportą ir investicijas. Stipri valiuta prisideda prie Lietuvos finansinio stabilumo užtikrinimo, gilesnės ekonominės integracijos bei investicijų pritraukimo.

- ***Lengvatos.*** Lietuvos savivaldybės teikia specialias lengvatas investuotojams, kurie kuria naujas darbo vietas, arba investuojant į infrastruktūrą, taip prisidedant prie visuomenės gerovės. Strateginė investuotojų nauda – tai specialios verslui plėtoti sąlygos, pavyzdžiui, mokestinės naštos sumažinimas, mokėjimo atidėjimas keleriems metams.
- ***Laisvosios ekonominės zonos.*** Lietuva turi septynias laisvąsias ekonomines zonas. Jos išsidėsčiusios netoli didžiųjų miestų, tokių kaip: Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Kėdainiai,

Akmenė, Marijampolė. Kauno ir Klaipėdos LEZ turi daugiausia potencialo pritraukti verslo įmones. Klaipėdoje LEZ teritorijoje veikia 15 verslo įmonių (žr. 5 priedą), Kaune – 20 (žr. 6 priedą). LEZ veikiančių užsienio investuotojų gaunami dividendai nėra apmokestinami. Taip pat nėra nekilnojamojo turto bei žemės mokesčių. Pelno mokestis mokamas 15 proc. jeigu nėra peržengta 1 mln. eurų investicijų suma. Pasiekus šią ribą 6 metus investuotojams nereikia mokėti pelno mokesčio, o vėliau, t.y. sekančius 10 metų po 7,5 proc. mokamos pelno mokesčio įmokos valstybei (LR laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas, 1995).

LEZ steigiamos 49 metų laikotarpiui, tačiau veiklos terminas gali būti pratęstas padarius įstatymo pakeitimus (Valstybinio audito ataskaita, 2012). LEZ teritorijoje Lietuvos ir užsienio subjektai gali naudotis gerai išvystyta infrastruktūra, palankiomis ekonominėmis bei teisinėmis sąlygomis. Kadangi verslui suteikiama daug privilegijų mokestinės bazės atžvilgiu, tai skatina kurti įmones ir pritraukia investicijas.

- ***Moksliniai tyrimai ir inovacijos.*** Moksliniai tyrimai ir invacijos yra svarbi šalies ūkio plėtros dalis. Lietuvoje užsienio investuotojai turi tas pačias teises, kaip ir vietinės šalies įmonės, dalyvauti Vyriausybės finansuojamose ir subsidijuojamose mokslinių tyrimų ir plėtros programose. Lietuvos narystė ES suteikė užsienio įmonėms papildomas teises apskųsti neigiamus Vyriausybės nutarimus Europos Teisingumo teismui. Kaip bebūtų, tačiau Lietuvoje nepakankamai išvystytas Vyriausybės, mokslo ir verslo bendradarbiavimas inovacijų srityje. Nepakankamas finansavimas ir nesuformuota MTEP politika trukdo Lietuvai sėkmingai kurti ir dalintis aukštos pridėtinės vertės produktais.
- ***Privačios nuosavybės teisė ir steigimas.*** Užsienio ir vidaus privatūs subjektai turi teisę steigti, įsigyti ir disponuoti verslo įmonių interesais. Lietuvos įstatymai gina teises ir teisėtus interesus tiek vidaus, tiek ir užsienio investuotojų. Kai valstybės įmonės ir uždarosios akcinės bendrovės varžosi dėl valstybinių ar privačių susitarimų, jos tai daro teisėtai vienodomis sąlygomis.
- ***Reglamentavimo sistemos skaidrumas.*** Reglamentavimo sistema išlieka problematiška kai kuriems investuotojams. Įmonės ir privatūs asmenys dažnai skundžiasi dėl aukšto lygio korupcijos viešuosiuose pirkimuose ir teikiant licencijas. Vyriausybė naudoja informacines technologijas reglamentavimo skaidrumui gerinti: Seimo svetainėje yra visi įstatymų projektų ir viešųjų konkursų sąrašai, kurie elektroninėmis priemonėmis skelbiami centrinėje duomenų bazėje.
- ***Infrastruktūra.*** Greitas ir lankstus prekių bei paslaugų judėjimas, geras susisiekimas įgalina užtikrinti didesnes pajamas per trumpesnį laiką. Kad prekyba vyktų sklandžiai yra labai svarbu, kad prekės/paslaugos pasiektų vartotojus kaip galima greičiau ir be didelių trukdžių. Tai užtikrina Lietuvos kelių infrastruktūra, kuri šiuo metu atitinka ES standartus. Lietuvos infrastruktūros pagrindiniai bruožai (Oficialūs Lietuvos interneto vartai):
  - Lietuvos teritoriją kerta du transeuropinio tinklo koridoriai.
  - Yra keturi modernūs tarptautiniai oro uostai.

- Labiausiai į Šiaurę nutolęs neužšąlantis rytinės Baltijos jūros pakrantės jūrų uostas.
- Geriausias regione kelių ir greitkelių tinklas.

Taigi Lietuvos kelių infrastruktūra yra patikima, atitinkanti visus jai keliamus reikalavimus, todėl užsienio investuotojai dėl gero ir greito susisiekimo su daugeliu ES šalių yra linkę perkelti kapitalą į Lietuvą.

Verslo bei investicinės aplinkos vertinimas reitingais

Teorinėje dalyje buvo kalbama apie Pasaulio banko daromą tyrimą „Doing Business“ ir reitingavimo sistemą. Yra žinoma, kad reitingavimo sistema padeda geriau įsivaizduoti ir atitinkamai vertinti šalis į kurias norima investuoti. Taigi dabar trumpai aptarsime kokie pokyčiai įvyko 2004–2014 metų laikotarpiu Lietuvoje ir kokius reitingus ji pasiekdavo kasmet pagal skirtingus reitingavimo indeksus. „Doing Business“ reitingai pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė. „Doing Business“ reitingai 2004–2014 m. laikotarpiu

2004/ 2005	*2005/ 2006*	*2006/ 2007*	*2007/ 2008*	*2008/ 2009*	*2009/ 2010*	*2010/ 2011*	*2011/ 2012*	*2012/ 2013*	*2013/ 2014*
15	16	26	28	26	23	27	27	17	24

Šaltinis: sudaryta pagal „Doing Business“ 2006–2015 m ataskaitas

Taigi aukščiausias reitingas fiksuojamas 2004–2005 metais. Lietuva tuo metu užėmė 15 vietą pagal verslo aplinkos sąlygas. Nors po įstojimo į ES Lietuvoje vyko spartus ekonomikos augimas, tačiau tarp 2006–2007 ir 2011–2012 metų reitingų sistemoje Lietuva užėmė beveik dukart žemesnę vietą nei 2004–2005 metais. 2012–2013 metais reitingas buvo 17. Galima teigti, kad tai pakankamai aukštas įvertinimas. 2013–2014 metais Lietuva bendrame 189 pasaulio valstybių sąrašo reitinge, vertinant verslo sąlygas, iš 17 vietos nukrito į 24.

Kaip teigiama „Doing Business 2015“ ataskaitoje, per 2013–2014 metus Lietuvoje įvyko pokyčiai susiję su verslo pradžios sąlygu pagerinimu (panaikintas įmonės antspaudo reikalavimas), statybų leidimų gavimu (sumažinta nuo 42 iki 21 dienos), sutarčių vykdymu (įdiegta elektroninė sistema).

Kad geriau suvokti Lietuvos investicinę aplinką bei pasiekimus tarptautiniu mastu, 11 lentelėje pateikta susisteminta keturių indeksų informacija, kuri rodo 2013–2014 reitingą pagal kiekvieną iš indeksų.

Korupcijos suvokimo indeksas *(angl. Corruption Perception Index)* parodo kaip šalyje yra suprantamas korupcijos lygis institucijose (žr. 11 lent.). Pagal Transparency International sudaromą korupcijos suvokimo indeksą Lietuva 2014 metais užima 39 vietą iš 175 reitinguotų šalių. Kadangi

2013 metais korupcijos lygis buvo suvokiamas kaip aukštesnis, reitingas buvo 43. Pagal šį rodiklį Lietuva smarkiai atsilieka nuo kaimyninių valstybių, tokių kaip Švedija, Norvegija, Suomija, Estija. Taigi po metų laiko visuomenė matydama pokyčius susijusius su korupcijos netoleravimu korupcijos suvokimo lygmenį sumažino. Galima teigti, kad korupcijos lygis yra labai svarbus investuotojams, kadangi korupcija didina neapibrėžtumą, tenka sugaišti daugiau laiko įvairiems formalumams, kyla nepasitikėjimas. Taigi Lietuvoje mažėjantis korupcijos suvokimas yra teigiamas aspektas.

11 lentelė. Investicinio klimato patrauklumo vertinimas reitingais

Indeksas	*Reitingas*		*Reitinguotų valstybių skaičius*
	2013	*2014*	
Korupcijos suvokimo indeksas	43	39	175
Pasaulinis inovacijų indeksas	40	39	143
Bazinis pelningumo indeksas	17	16	112
Bendras konkurencingumo indeksas	48 (iš 148)	41 (iš 144)	

Šaltinis: sudaryta pagal Transparency International, World Economic Forum, , Foreign Policy Magazine ir World Intellectual Property Organization 2013 ir 2014 m ataskaitas

Pasaulinis inovacijų indeksas *(angl. Global Innovation Index)* 2014 metų ataskaitoje apžvelgia 143 ekonomikų inovacinius pokyčius. Per 2013–2014 metų laikotarpį indeksas pakilo viena vieta (iš 40 į 39). Anot Lietuva 2030 pažangos ataskaitos (2014) inovacijų atėjimas į šalį ir kuriama aukšta pridėtinė vertė ūkyje prisideda prie visuomenės gerovės. Tai prielaida didesniems atlyginimams, geresnei kelių būklei, geresnės kokybės socialinėms paslaugoms ir kt. Lietuvoje išlieka žemas verslo inovatyvumas ir produktyvumas. Ataskaitoje teigiama, kad Lietuvos įmonės pagal investicijas į MTEP ir inovatyvius produktus bei paslaugas, naujus verslo projektus keliskart atsilieka nuo kitų valstybių. 2007–2013 metais gauta ES struktūrinė parama nepagreitino ūkio pokyčių aukštos pridėtinės vertės kūrimui šalyje. Pagrindine priežastimi, kuri daro neigiamą įtaką inovatyvumo kūrimui šalyje, laikomas žemas valdymo efektyvumas ir kompetencijų stoka. Taigi labai maži pokyčiai inovatyvumo srityje ne tik nepadeda sukurti ūkiui greitesnio augimo, bet ir užkerta kelią verslo efektyvinimui bei investicijų pritraukimui.

Daniel Altman, ekonomistas ir tarptautinių bestselerių autorius sukūrė bazinį pelningumo indeksą (*angl. Baseline Profitability Index*, toliau – BPI). Šis indeksas apima aštuonis rodiklius, kurie bendrame reitinge parodo kurioje šalyje palankiausia investuoti. Žurnale Foreign Policy (2014) pateikiami 112 šalių BPI indeksai 2013 ir 2014 metų (žr. 11 lent.). Lietuva 2014 metais pagerino BPI indeksą, pagal reitingavimo eiliškumą užėmė 16 vietą tarp 112 šalių. Lyginant su 2013 metais, reitingas pakilo 1 vieta ir tai reiškia, kad investavimo sąlygos Lietuvoje tapo priimtinesnės. Lyginant su Baltijos šalimis Lietuva pagal užimamą reitingą yra laikoma palankiausia investicijoms.

Bendras konkurencingumo indeksas *(angl. Global competitiveness Index)* skaičiuoja ir vertina daugiau kaip 100 įvairių rodiklių. Lietuva 2014 metais iš 144 vertintų valstybių užėmė 41 vietą. Geriausiai vertinami buvo šie rodikliai: aukštasis išsilavinimas ir paruošimas (26), technologinis pasirengimas (28), sveikata ir pradinis ugdymas (35), makroekonominė aplinka (42), infrastruktūra (43), inovatyvumas (44) (World Economic Forum, 2014). Lyginant su baziniais (2013) metais, 2014 metai rodo pagerėjimą, kadangi indeksas pakilo per septynias vietas (iš 48 į 41).

Taigi investicijų paskatomis galima laikyti savivaldybių teikiamas lengvatas investuotojams, LEZ aplinkoje veikiančių subjektų mokestinės naštos sumažinimą, nuosavybės steigimo palengvinimas bei vienodas įstatymų taikymas, viešųjų pirkimų skaidrumo didinimas. Pagal analizuotus „Doing Business“ reitingus galima teigti, kad Lietuvoje vyksta teigiami pokyčiai susiję su verslo aplinka: 2014 metais pagerintos verslo pradžios sąlygos investuotojams, taip pat palengvintas statybų leidimų gavimas ir sutarčių vykdymas. Pagal 2013–2014 metų indeksus, paaiškėjo, kad Lietuva 2014 metais pagerino rodiklius. Didesni pokyčiai matomi korupcijos suvokimo bei bendrojo konkurencingumo indeksuose, jie pakilo aukščiau per kelias vietas. Kitų likusių indeksų reitingai nežymiai pakito, tačiau visgi išlieka rodiklių gerėjimo tendencija.

3.1. TUI ir Lietuvos ekonominiai rodikliai

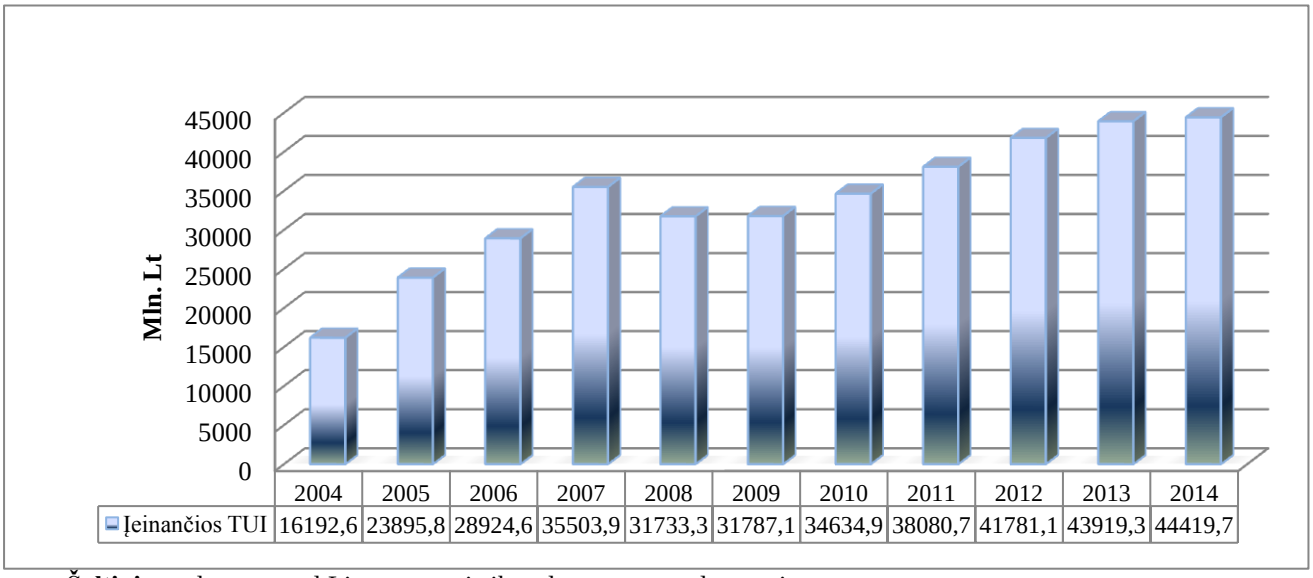
Tai, jog TUI ir ekonominius šalies rodiklius sieja koreliacinė priklausomybė, nustatėme teorinėje dalyje. Yra svarbu analizuoti kaip keičiasi TUI ir ekonominių rodiklių apimtys, pokyčius lyginti tarpusavyje, kad būtų galima vertinti ar įeinančios TUI galimai įtakoja rodiklius. Kadangi siekiama nustatyti kaip kito rodikliai ilguoju laikotarpiu, tuo tikslu pasirinktas vienuolikos metų laikotarpis, kuris apima įstojimą į ES, ekonominę krizę bei ekonomikos atsigavimą. TUI ir rodiklių apimtys skaičiais, pagal kuriuos bus atliekama dinamikos analizė, pateiktos 7 priede.

3.1.1. TUI dinamikos analizė

Analizuojamu 2004–2014 metų laikotarpiu Lietuvos ekonomikoje įvyko daug pokyčių. Galima išskirti 3 pagrindinius ekonomikos raidos etapus:

- ***2004–2007 m.*** Lietuva 2004 metais įstojo į ES. Prasidėjo ES paramos programų įgyvendinimo laikas. 2007 metais atidaromos šalies sienos, Lietuva tampa Šengeno erdvės nare. Lietuvos ekonomika yra augimo etape.
- ***2008–2010 m.*** Ekonominė krizė.
- ***2011–2014 m.*** Pokrizinis laikotarpis, vyksta ekonominis atsigavimas, ekonomikos kilimo laikotarpis.

Kadangi darbe nagrinėjamas objektas yra įeinančios TUI Lietuvoje, yra svarbu apžvelgti įeinančių TUI dinamiką, aptarti TUI apimčių pokyčių priežastis bei pasekmes. Remiantis Lietuvos statistikos departamento surinktais duomenimis, žemiau pateiktas 4 paveikslas, kuriame pavaizduota įeinančių TUI dinamika 2004–2014 metų laikotarpiu.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Įeinančios TUI	16192,6	23895,8	28924,6	35503,9	31733,3	31787,1	34634,9	38080,7	41781,1	43919,3	44419,7

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

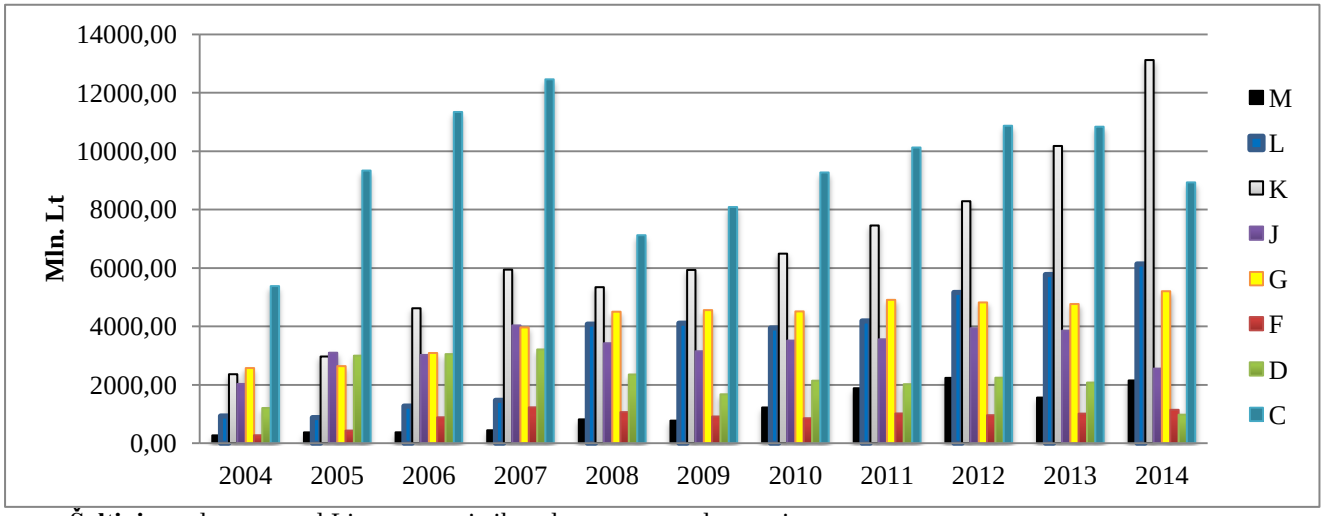
4 pav. **Įeinančių TUI dinamika 2004–2014 m., mln. Lt**

Kaip matome, analizuojamu laikotarpiu įeinančių TUI srautai padidėjo nuo 16 000 iki 44 000 mln. Lt. Toks TUI apimčių didėjimas rodo, kad per dešimtmetį šalyje formavosi palankus TUI investicinis klimatas, kuris yra svarbus TUI pritraukimui. Reikia pažymėti, kad 2004–2014 laikotarpio sparčiausi TUI augimo tempai buvo 2004–2007 metais. Lietuvai 2004 metais įstojus į ES atsivėrė platesnės galimybės gauti užsienio paramą per investicinius ES fondus. Lėtesnis TUI augimas buvo 2009–2014. Kadangi 2007 metų pabaigoje prasidėjo ekonominė krizė, todėl po 2007 metų TUI apimtys krito. Ekonomikai patiriant nuosmūkį lėtėjo gamyba, bankrutavo daug įmonių, sumažėjo gyventojų perkamoji galia. Dėl šių priežasčių TUI apimtys turėjo tendenciją mažėti. 2009 metais pamažu TUI apimtys ėmė didėti. Kadangi ekonominė krizė ne tik sulėtino vartojimą, gamybą, tačiau taip pat skatino pradėti taupymo režimą šalyje, dėl šios priežasties priimti nauji sprendimai dėl mokesčių surinkimo didinimo bei didesnio valstybės skolinimosi, darė įtaką TUI apimčių šalyje lėtėjimui. Todėl 2009–2014 metų laikotarpiu šalies pritraukiamos TUI didėjo ne taip sparčiai, kaip 2004–2007 metais.

Šalies ekonomiką yra priimta skirstyti į smulkesnes veiklos sritis. Lietuvos ekonominę veiklą galima skirstyti į daugelį veiklos rūšių, tačiau pasirinktos aštuonios, pagal daugiausiai pritraukiančias TUI nagrinėjamu laikotarpiu. Ekonominės veiklos rūšys pagal TUI pasiskirstymą skaičiais pateiktos 8 priede. Analizėje naudojami ekonominių veiklos rūšių trumpiniai: C – apdirbamoji gamyba; D –

elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas; F – statyba; G – didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas; J – informacija ir ryšiai; K – finansinė ir draudimo veikla; L – nekilnojamojo turto operacijos; M – profesinė, mokslinė ir techninė veikla. Įeinančių TUI pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis pateiktas 5 paveiksle.

Remiantis Lietuvos statistikos departameno duomenimis, galima teigti, jog Lietuvoje užsienio investuotojams 2004–2014 metų laikotarpiu labiausiai patrauklios ekonominės veiklos buvo: apdirbamoji gamyba (C), finansinė ir draudimo veikla (K), didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas (G) bei nekilnojamojo turto operacijos (L).

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

5 pav. **Įeinančių TUI pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis 2004–2014 m., mln. Lt**

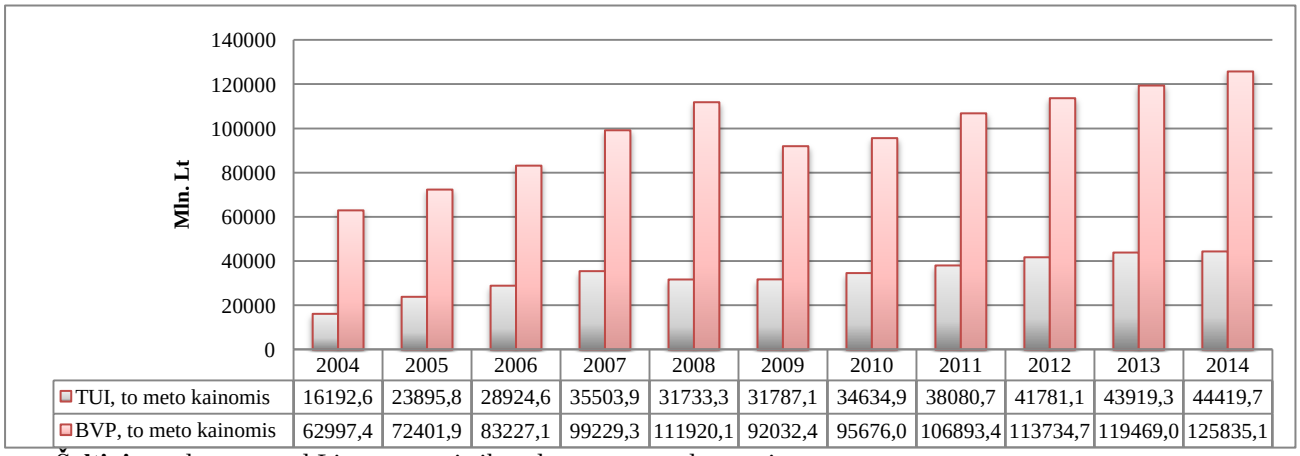
Iš išvardintų veiklos rūšių daugiausiai TUI 2004–2014 metų laikotarpiu pritraukė apdirbamoji gamyba. Nagrinėjamu laikotarpiu TUI šioje veikloje sudarė daugiau kaip 103 000 mln. Lt. Iš 5 paveikslo matome, kad po 2007 metų TUI apimtys apdirbamojoje gamyboje sumažėjo ir 2014 metais C šakos TUI apimtys siekia 2010 metų lygį. Nuo 2006 iki 2013 metų antra daugiausiai finansuojama TUI buvo finansinės ir draudimo veiklos šaka. Ši veiklos rūšis nuo 2008 metų tolygiai didėjo kasmet. Didžiausias augimas matomas 2014 metais. TUI skirtos finansinei ir draudimo veiklai, lyginant su 2013 metais, padidėjo 29 proc. Didmeninė ir mažmeninė prekyba bei variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas pritraukė panašų srautą TUI kiekvienais metais. Nuo G ekonominės veiklos 2004–2007 metais atsilikusios, bet 2008–2011 metais pasivijusios ir 2012–2014 metais pritraukiamų TUI srautais pralenkusios buvo nekilnojamojo turto operacijos. Jos 2014 metų duomenimis buvo trečioje vietoje pagal TUI srautus. Nekilnojamojo turto operacijų pokyčiams turėjo įtakos gyventojų užimtumo didėjimas bei emigravusių gyventojų piniginės perlaidos, skirtos būstui Lietuvoje įsigyti.

Svarbi ekonomikai sritis yra profesinė, mokslinė ir techninė veikla. Tačiau per vienuolikos metų laikotarpį ji nė karto nepasižymėjo aukštu TUI procentu lyginant su kitomis ekonominėmės veiklos

rūšimis. 2014 metų pabaigoje TUI šiai veiklai sudarė kiek daugiau kaip 2 000 mln. Lt. Lyginant su apdirbamąja gamyba TUI srautų profesinei, mokslinei ir techninei veiklai tenka mažiau kaip 76 proc., o lyginant su finansine ir draudimo veikla – mažiau kaip 84 proc.

3.1.2. Pagrindinių ekonominių rodiklių dinamikos palyginimas su TUI

Įeinančių TUI ir pagrindinių ekonominių rodiklių analizę pradėsime nuo TUI ir BVP dinamikos aptarimo. Yra žinoma, kad BVP ir TUI tarpusavyje yra stipriai priklausomi, taigi būtina analizuoti kaip kito šių dviejų rodiklių apimtys. Nagrinėjamos TUI ir BVP apimtys pavaizduotos 6 paveiksle.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TUI, to meto kainomis	16192,6	23895,8	28924,6	35503,9	31733,3	31787,1	34634,9	38080,7	41781,1	43919,3	44419,7
BVP, to meto kainomis	62997,4	72401,9	83227,1	99229,3	111920,1	92032,4	95676,0	106893,4	113734,7	119469,0	125835,1

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

6 pav. **TUI ir BVP apimtys 2004–2014 m., mln. Lt**

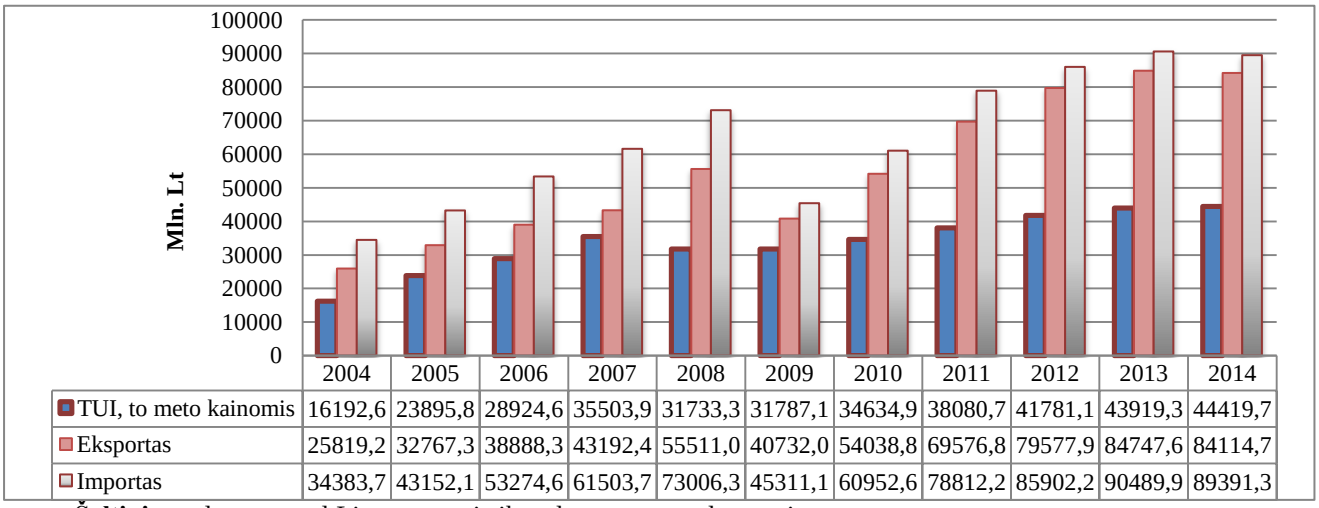
Taigi BVP apimtys 2004–2014 metų laikotarpiu kaip ir TUI svyravo pagal ekonominių ciklų fazes. 2004–2007 metais buvo ekonominis pakilimas. Kadangi sukuriamam BVP turi įtakos dauguma ekonominių rodiklių, tokių kaip užimtų gyventojų skaičius, vidutinis darbo užmokestis, dėl šios priežasties BVP augimas pastebimas dar ir 2008 metais. Taip yra todėl, kad prasidėjus ekonominei krizei dauguma įmonių dirbo tais pačiais pajėgumais, nes turėjo atsargų, kurias naudojo gamybai.

Gilėjant ekonomikos nuosmūkiui brango žaliavos bei kitos paslaugos, taip pat buvo mažinamas darbo užmokestis, o tai lėmė sumažėjusį vartojimą. Dėl šios priežasties mažėjo prekių bei paslaugų paklausa, taip mažėjo ir šalies BVP. Galima teigti, kad TUI yra jautresnės ekonomikos pokyčiams nei BVP. Tai rodo 2007–2008 m. TUI ir BVP srautų į Lietuvą pokytis. Be to, tokios investuojančios į Lietuvą šalys kaip, Švedija, Vokietija, Olandija krizės pradžią pajuto anksčiau nei Lietuva, kadangi šių šalių ekonomikos bei tarptautiniai ryšiai yra didesni. Todėl 2008 metais Lietuvoje vis dar didėjant BVP apimtims, buvo jaučiamas TUI srautų sumažėjimas (žr. 6 pav.).

Toliau žiūrint į 2009 metus, matomas akivaizdus BVP augimo lėtėjimas. Tais metais jis siekė kiek daugiau nei 92 000 mln. Lt, o tai yra beveik 18 proc. mažesnis prieaugis nei 2008 metais. 2010–

2014 metų laikotarpio eigoje fiksuojamas TUI ir BVP augimas. Šis apimčių didėjimas yra teigiamas reiškinys ekonomikoje, kadangi pasiekus krizės piką (2009 metai), vėliau seka pagyvėjimas. Todėl šiuo atveju tai buvo tikėtinas scenarijus šiems dviems rodikliams. Kaip matome TUI ir BVP tolygiai didėjo 2010–2014 metais. Todėl galima teigti, kad TUI ir BVP svyravimai yra susiję ilguoju laikotarpiu, nes pastebimi augimo ir apimčių kritimo laikotarpiai beveik atitinka.

Tarptautinės prekybos svarba aptarta teorinėje darbo dalyje. Yra reikalinga TUI ir tarptautinės prekybos pokyčius lyginti tarpusavyje tam, kad nustatyti ar yra šiuose pasikeitimuose tarpusavio ryšio dėsningumas. Šių dviejų rodiklių apimčių dinamika pavaizduota 7 paveiksle.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
TUI, to meto kainomis	16192,6	23895,8	28924,6	35503,9	31733,3	31787,1	34634,9	38080,7	41781,1	43919,3	44419,7
Eksportas	25819,2	32767,3	38888,3	43192,4	55511,0	40732,0	54038,8	69576,8	79577,9	84747,6	84114,7
Importas	34383,7	43152,1	53274,6	61503,7	73006,3	45311,1	60952,6	78812,2	85902,2	90489,9	89391,3

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

7 pav. **TUI, eksporto ir importo dinamika 2004–2014 m., mln. Lt**

Kaip jau išsiaiškinome tarptautinę prekybą sudaro eksportas ir importas. Kadangi TUI apimtys, anot mokslininkų, labiausiai veikia eksportą, pirmiausia pradėsime nuo eksporto ir TUI pokyčių analizės.

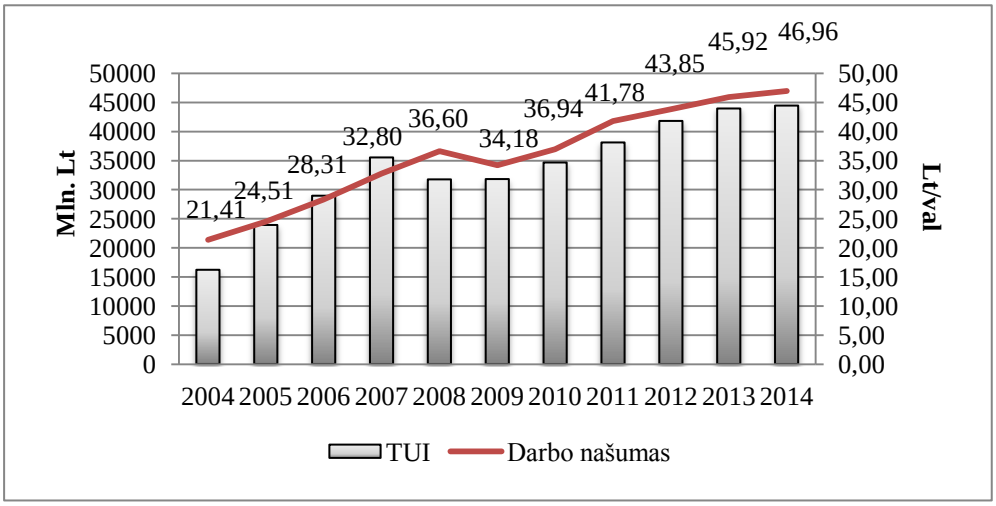
Eksporto pokyčiai 2004–2014 m. laikotarpiu buvo didesnių apimčių nei TUI srautų pokyčiai. Eksportas iki 2008 metų didėjo pakankamai sparčiai. 2009 metais įvykęs ekonomikos nuosmukis sumažino eksporto apimtis 26 proc. Tuo tarpu TUI apimtys mažėjo nuo 2008 metų pradžios. Kadangi eksporto vykdymas labai priklauso nuo pagamintos produkcijos apimčių, dėl šios priežasties net ir atsiradus ekonomikos nuosmūkio ženklams, toliau yra vykdomas eksportas panašiais tempais. TUI apimtys mažėjo nuo 2008 metų, nes užsienio rinkose buvo pastebimas sulėtėjimas, tad siekiant taupymo buvo apribotos investicijos. 2010 metais TUI ir eksporto apimtys buvo beveik pasiekusios ikikrizinį lygį. 2013–2014 metais eksportas augo labai nedaug. TUI kaip ir eksportas taip pat augo gana lėtai. Anot SEB banko (2014) Tam įtakos turėjo 2013 metais ėmę ryškėti Rytų rinkų nepatrauklumo ženklai, taip pat prie to prisidėjo ir nepalanki geopolitinė situacija tarp Rusijos ir

Ukrainos. Teigiama, kad Rusijos ekonominė krizė, su rimtomis ūkio problemomis būdingomis ir kitoms NVS šalims, yra vienas iš veiksnių stabdančių Lietuvos ryšius su Rytų regiono šalimis.

Analizuojant importo pokyčius, galima teigti, kad importo ir eksporto svyravimai buvo lygiagretūs, t.y. vienodai kito. Importo srautai į Lietuvą buvo didžiausi 2008 ir 2011–2014 metais (žr. 7 pav.). 2004–2008 metų vidutinė metinė importo plėtra siekė 20 proc. Remiantis SEB banko (2009) ataskaita galima teigti, kad tam įtakos turėjo Lietuvos narystė ES, pakankamai stabilus pagrindinių prekybos partnerių atžvilgiu valiutos kursas, aukštas šalies produkcijos konkurencingumas. Teigiama įtaka pasižymėjo ir 2000–2005 metų žemas infliacijos lygis šalyje.

2008 metų pabaigoje prasidėjusi ekonominė krizė lėtino importo apimtis. Lyginant su 2008 metų apimtimis 2009 metais šios apimtys ženkliai smuko nuo 73 006,3 iki 45 311,1 mln. Lt. Tai buvo 38 proc. nuosmūkis. 2010–2011 metais matomas ryškus atsigavimas, kuris sudarė vidutiniškai 32 proc. kasmet. Nuo 2012 metų lėtėjo importo plėtra. 2014 metais fiksuojama importo mažėjimo tendencija. Lyginant su eksportu tai ta pati situacija, nes abi šios veiklos sritys glaudžiai susijusios ir jas veikia tie patys ar panašūs veiksniai.

Pereinant prie darbo našumo analizės reikia pabrėžti, kad bus analizuojamas darbo našumas apibūdinantis pridėtinę vertę tenkančią faktiškai dirbtai vienai valandai to meto kainomis. TUI ir darbo našumo rodiklių apimtys pateiktos 8 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

8 pav. **TUI ir darbo našumo apimtys 2004–2014 m., Lt/val**

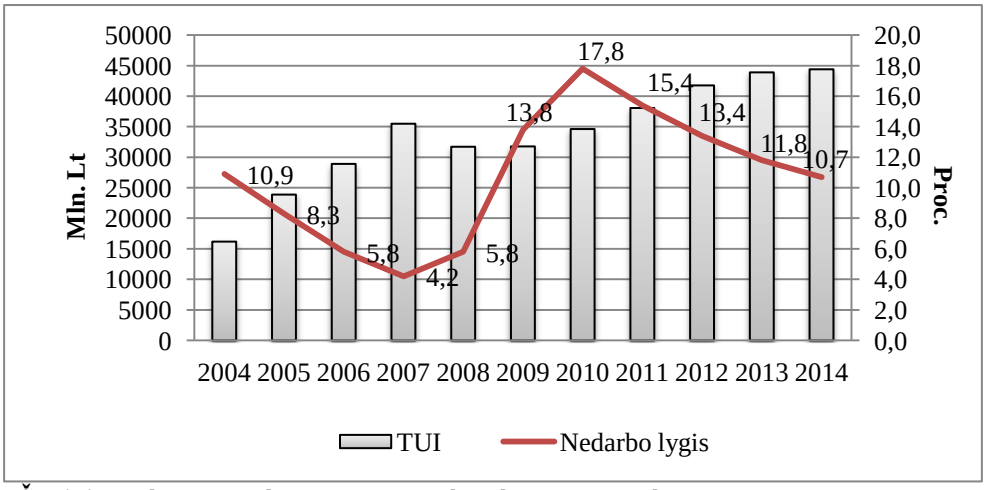
Dešimtmečio (2004–2014 metų) darbo našumo vienai dirbtai valandai analizė rodo, kad darbo našumo rodikliai didėjo 2004–2008 ir 2010–2014 metų laikotarpiu.

Tolygus didėjimas tiek TUI, tiek darbo našumo matomas 2004–2007 metų laikotarpyje. 2008 metų gale šie du rodikliai pamažu krenta, tačiau šis kritimas nėra pernelyg didelis. Įvertinus neigiamą 2009 metų pasikeitimą jis darbo našumo rodiklyje sudaro 6,6 proc. Nuo 2010 metų darbo našumas

didėjo. Tuo metu per vieną dirbtą valandą buvo sukuriama 36,94 Lt atitinkanti pridėtinė vertė. Per 2011–2014 metų laikotarpį darbo našumo rodikliai vidutiniškai kasmet augo 6 proc. Tam įtakos turėjo atsigaunanti ekonomika. Didėjo vartojimas, tuo pačiu ir prekių paklausa, o tai skatino didesnių apimčių gamybą.

Darbo našumo rodiklius lyginant su TUI galima įžvelgti rodiklių pokyčių panašumą. Ekonomikos pakilimo laikotarpiu abiejų rodiklių pokyčiai buvo teigiami ir didėjo lygiagrečiai. Toliau analizuojant ekonomikos nuosmūkio laikotarpį tiek TUI, tiek darbo našumas krizės metais sumenko. Vykstant ekonominiam atsigavimui rodikliai vėl ėmė didėti ir didėjo tolygiai, be svyravimų. Tai gali reikšti, kad abu lyginami rodikliai yra tarpusavyje susiję ir galbūt gali vienas kitą įtakoti.

Toliau pereisime prie TUI ir nedarbo lygio apimčių dinamikos, kuri pateikiama 9 paveiksle.

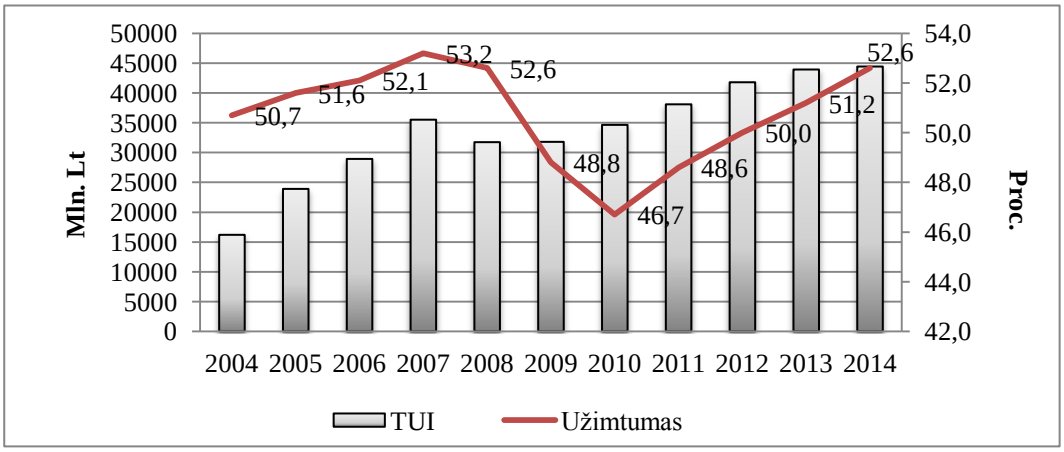
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

9 pav. **TUI ir nedarbo lygis 2004–2014 m., proc.**

2004 metais nedarbo lygis sudarė 10,9 proc. Toks rodiklis yra laikomas labai aukštu, kuris rodo didelę, nedirbančių darbingo amžiaus žmonių dalį. Po įstojimo į ES nedarbo lygis ėmė sparčiai mažėti. 2007 metų pabaigoje nedarbas sudarė 4,2 proc. Lyginant su baziniais metais, rodiklis sumažėjo 2,6 karto. Prasidėjus neramumams finansų sektoriuje, nedarbas vėl ėmė didėti, kadangi mažėjant poreikiui vartoti, mažėjo ir prekių (paslaugų) paklausa, o tai sąlygojo darbuotojų skaičiaus mažinimą įmonėse. Taigi 2009 metų pabaigoje Lietuvoje nedarbas sudarė 13,8 proc., o 2010 metais – 17,8 proc., ir tai buvo 4 procentiniais punktais didesnis nedarbas. Užsienio šalys paliestos ekonominės krizės daug greičiau atsitiesė po sunkmečio, todėl daug Lietuvos piliečių emigravo į ES šalis. Tai ne tik, kad sumažino nedarbo masta, bet ir sumažino konkurenciją darbo rinkoje. Kadangi emigravusių žmonių skaičius mažina nedarbo rodiklį, todėl sunku įvertinti tikrąjį nedarbą šalyje po ekonominės krizės.

Galima teigti, kad TUI ir nedarbo lygis Lietuvoje 2004–2014 metų laikotarpiu kito priešingomis kryptimis. Tuo metu kai TUI apimtys augdavo, nedarbo lygis šalyje mažėdavo ir atvirkščiai. TUI augimas ir nedarbo mažėjimas yra teigiami pokyčiai ekonomikoje.

Užimtumas ir nedarbas yra artimi vienas kitam rodikliai. Užimtumo rodiklis rodo kiek procentiškai yra užimtų žmonių lyginant su darbingo amžiaus žmonėmis. Šis rodiklis parodo atvirkštinę kreivę nedarbo rodikliams. TUI ir užimtumo lygio rodikliai pavaizduoti 10 paveiksle.

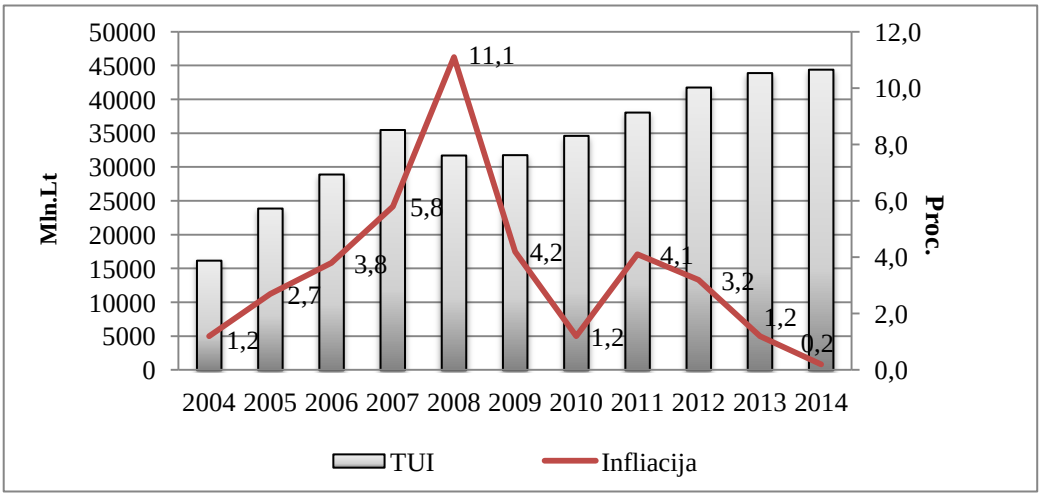
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

10 pav. **TUI ir užimtumo lygis 2004–2014 m., proc.**

Užimtumas Lietuvoje 2004–2014 metų laikotarpiu keitėsi ir į teigiamą, ir į neigiamą pusę. Teigiamas pokytis pastebimas 2004–2007 metais, kai rodiklis pakilo per 2,5 procentinio punkto. 2008 metų pabaigos ekonominė krizė privertė įmones mažinti darbuotojų skaičių, todėl iki 2010 metų pastebimas staigus užimtumo mažėjimas. Nuo 2011 metais matomas aiškus pagyvėjimas, užimtumo lygis sudarė 48,6 proc. Nuo 2010 iki 2014 metų užimtų gyventojų padaugėjo beveik 6 procentiniais punktais. Tuo pačiu laikotarpiu didėjo ir TUI. Kadangi užimtumas smarkiai svyravo negalima daryti išvados, kad TUI ir užimtumo lygio rodiklių kitimas yra tarpusavyje susiję. Tam reikia atlikti papildomą analizę.

Kitas labai svarbus ekonomikai rodiklis yra infliacija. Infliacijos rodiklis padeda įsivertinti savo perkamąją galią. Infliacija yra netikėtas reiškinys, kurį sunku tiksliai prognozuoti. TUI ir infliacijos dinamika pavaizduota 11 paveiksle.

Infliacijos tempai nagrinėjamu laikotarpiu kito netolygiai. Infliacija aukščiausią tašką pasiekė 2008 metų pabaigoje ir sudarė 11,1 proc. dydį. Infliacijos staigus augimas buvo įtakotas pasaulio rinkos pokyčių. Remiantis Lietuvos banko ataskaita (2008) galima teigti, kad infliaciją 2008 metais įtakojo kylančios maisto ir energijos kainos. Iš 11 paveikslo matome, kad per du metus (2009–2010) infliacijos lygis nukrito iki 2004 metų buvusio lygmens. Lietuvos banko 2010 metų ataskaitoje (2011) mažesnės infliacijos tempo pagrindine priežastimi laikoma grynoji infliacija, kuri 2010 metais buvo lėtesnė dėl sumenkusių rinkos paslaugų kainų. Kaip teigiama, vėliau kainos vėl pakilo ir dėl to 2011 metais matome didesnes infliacijos apimtis. Nagrinėjamu laikotarpiu infliacija mažiausia buvo 2014 metais – siekė vos 0,2 proc.

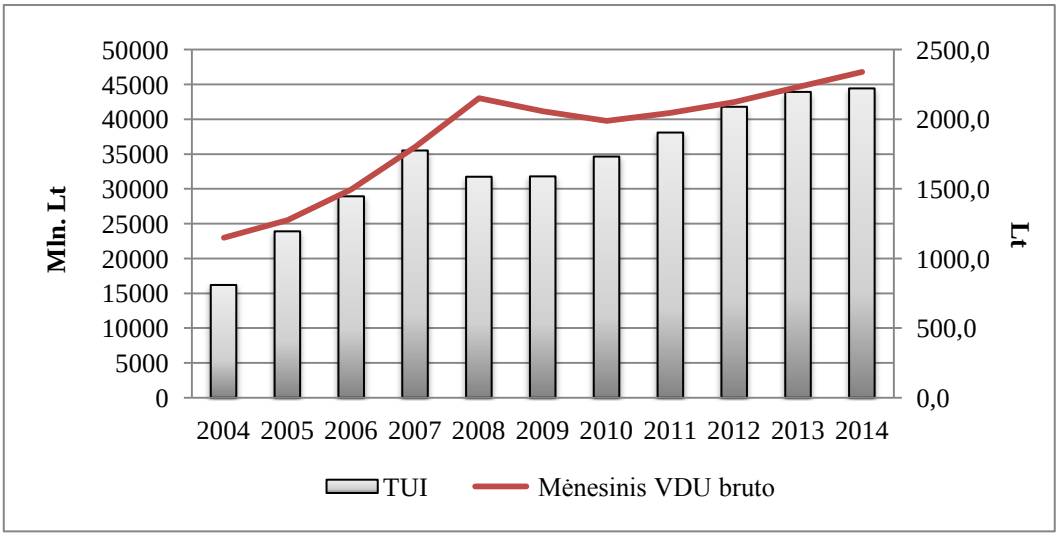

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

11 pav. **TUI ir infliacijos apimtys 2004–2014 m., proc.**

Infliacijos pokyčius lyginant su TUI apimčių pasikeitimais galima teigti, kad nėra akivaizdaus lygiagretumo tarp šių dviejų rodiklių. Infliacijos kreivė juda priešinga kryptimi nei TUI apimtys. Taigi infliacijos ir TUI tarpusavio sąryšį bus galima vertinti atlikus papildomą analizę.

Toliau pereisime prie vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio ir TUI palyginamosios analizės. Iš atliktos teorinės analizės duomenų yra žinoma, kad didesni TUI srautai didina įmonių kapitalą bei darbo užmokestį. TUI ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio apimtys pavaizduotos 12 paveiksle.

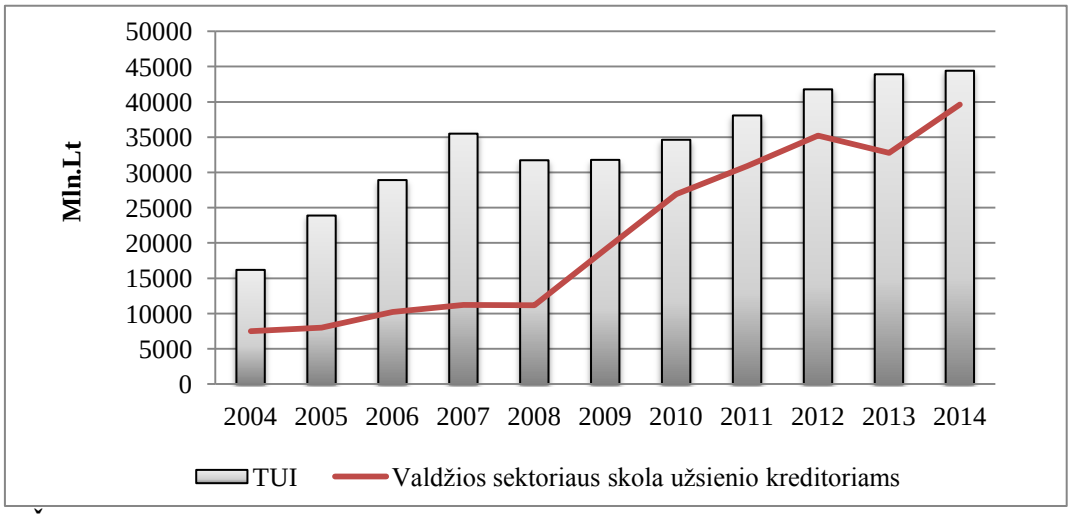
Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

12 pav. **TUI ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio apimtys 2004–2014 m., Lt**

Vidutinis darbo užmokestis šalyje didėjo nuo 2004 iki 2008 metų. 2008 metais vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sudarė daugiau kaip 2 100 Lt. 2009–2010 metais fiksuojamas

vidutinio darbo užmokesčio mažėjimas. 2011–2014 metai vidutinio darbo užmokesčio apimtys vėl pradeda augti ir auga tolygiai kasmet. Didžiausia vidutinio darbo užmokesčio apimtis buvo 2014 metais ir atitiko 2 231,5 Lt. 2004–2014 metų laikotarpio vidutinio darbo užmokesčio kreivė labai panaši į TUI apimčių augimo išsidėstymą. Galima daryti prielaidą, kad abu veiksniai kito lygiagrečiai vienas kitam, todėl tarp jų gali būti priklausomybė.

Toliau panagrinėsime valastybės skolą užsienio kreditoriams. TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsieniui grafinis vaizdas pateiktas 13 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

13 pav. **TUI ir valstybės sektoriaus skola užsienio kreditoriams 2004–2014 m., mln. Lt**

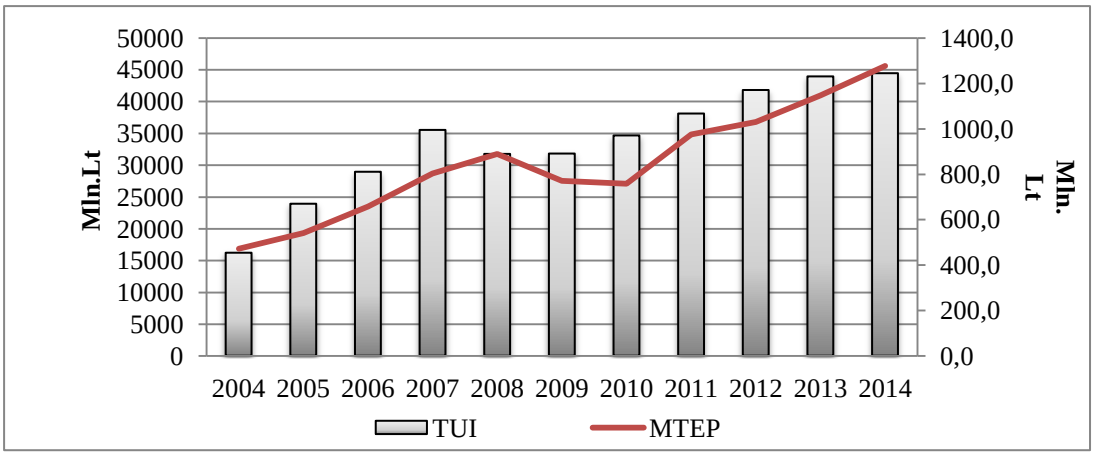
Didžioji dalis visos valdžios sektoriaus skolos yra sudaryta iš Lietuvos Vyriausybės įsipareigojimų užsienio kreditoriams. Analizuojant 13 paveikslo duomenis matyti, kad valdžios sektoriaus skolinimasis 2004–2014 metų laikotarpiu buvo nevienodas. Lietuvos Vyriausybė per dešimtmečio laikotarpį buvo linkusi didinti skolą ekonominės krizės ir ekonominio pakilimo laikotarpiu. Skolos didėjimo tendencija buvo matoma visu laikotarpiu, išskyrus 2013 metus. Vyriausybės mažesnis skolinimasis buvo fiksuojamas 2004–2008 metų laikotarpiu, tada, kai ekonomikai buvo būdingas staigus augimas. Tuo laikotarpiu finansinė šalies padėtis buvo pakankamai stabili, todėl ir skolintis nebuvo didelio poreikio.

TUI ir valdžios skolinimosi iš užsienio partnerių pokyčiai nėra identiški. Skolinimosi kreivės judėjimas neatkartoja TUI srautų didėjimo/mažėjimo. Dėl šios priežasties galima abejoti TUI ir valstybės skolos užsienio kreditoriams srautų abipuse priklausomybe.

Trumpai aptarsime išlaidų MTEP ir TUI apimčių pasikeitimus ir lyginsime juos tarpusavyje. TUI ir išlaidų MTEP apimtys pavaizduotos 14 paveiksle.

Analizuojamu laikotarpiu išlaidų MTEP apimtys kaip ir TUI didėjo iki 2007 metų. Didžiausias išlaidų MTEP augimas buvo 2004–2008, 2010–2011 metais. Mažiausiai lėšų MTEP buvo skirta 2009

ir 2010 metais, krizės laikotarpiu. Nuo 2011 metų buvo jaučiamas stiprus atsigavimas šioje sferoje, kadangi išlaidos MTEP lyginant su 2010 metais augo 28 proc. Nuo 2008 iki 2010 metų išlaidų MTEP apimtys mažėjo. 2011 metais jau matomas staigus pakilimas išlaidų MTEP sektoriuje, kuris tęsiasi iki 2014 metų. Toliau stebimas ne toks spartus, tačiau pakankamai tolygus išlaidų MTEP augimas.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

14 pav. **TUI ir išlaidų MTEP apimtys 2004–2014 m., mln. Lt**

Išlaidų MTEP kitimą lyginant su TUI srautų pokyčiais, galima vertinti kaip tendencingus dydžius vienas kito atžvilgiu. TUI ir išlaidos MTEP juda panašia kreive, su tam tikro ekonominio ciklo būdingais pakilimais ir nuolydžiais.

Taigi apibendrinant TUI ir rodiklių kitimą 2004–2014 metų laikotarpiu, galima teigti, kad šalies ūkyje įvyko daug permainų. Lietuvos įstojimas į ES atsivėrė platesnes galimybes šalies plėtrai tarptautiniu mastu. Iki didžiosios ekonominės krizės gerėjo tokie šalies ekonominiai rodikliai kaip, TUI, BVP, eksportas, importas, darbo našumas, nedarbo lygis, užimtumas, VDU, išlaidos MTEP. Blogesni rezultatai buvo pasiekti valstybės skolos užsienio kreditoriams ir infliacijos valdyme.

3.2. Lietuvos ekonominių rodiklių priklausomybė nuo TUI

Teorinėje darbo dalyje atliktų tyrimų analizė rodo senesnių laikotarpių TUI ir ekonominių rodiklių sąveiką ir ryšius, todėl yra svarbu analizuoti, ar 2004–2014 metų laikotarpiu TUI ir ekonominių rodiklių duomenys tarpusavyje yra susiję ir koks ryšys, teigiamas ar neigiamas, egzistuoja.

Tolimesnė TUI ir rodiklių analizė bus tęsiama skaičiuojant ir vertinant rodiklius pagal koreliacinės ir regresinės analizės metodiką. Analizės metu bus skaičiuojama TUI ir dešimties rodiklių koreliacinė priklausomybė, ieškomas ir vertinamas tarpusavio ryšys. Regresinei analizei bus atrenkami rodikliai, kurie turi stiprų ryšį su TUI. Regresijos metodu gaunama tiesinė regresija bus užrašoma

lygtimi ir pateikiamos išvados. Analizuojant rezultatus ir juos interpretuojant remiamasi prielaida, kad kiti veikniai neįtakoja analizėje dalyvaujančių rodiklių pokyčių.

- ***TUI ir BVP***

BVP rodiklio svarba grindžiama, šalies ūkio augimo tedencija. Kadangi siekiame išsiaiškinti, kaip TUI srautai įtakoja BVP yra svarbu nustatyti tarp TUI ir BVP esantį ryšį bei jo stiprumą. Taigi atlikus TUI ir BVP koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,9431. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą koreliacijos ryšio stiprumo vertinimo skalę, galima teigti, kad egzistuoja labai stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir BVP. TUI ir BVP priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 12 lentelėje.

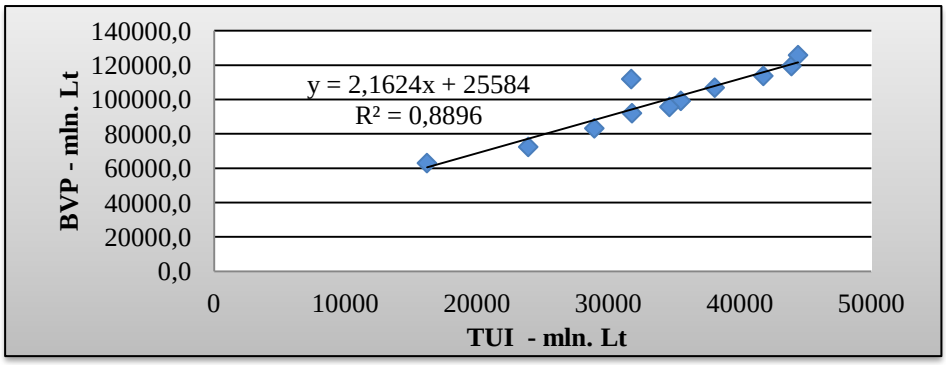
TUI ir BVP ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra aukšta. Šiuo atveju ji rodo, kad 88,96 proc. BVP kitimo yra paaiškinami TUI kitimu.

12 lentelė. TUI ir BVP priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,9431
Determinacijos koeficientas, R^2	0,8896
t statistinė reikšmė, t^{st}	8,5074
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinkamas atlikti tolimesnę analizę. Tačiau tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti yra būtina išsiaiškinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 8,5074 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinka analizuojamiems duomenims.

Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis BVP, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir BVP aprašomi tiesine funkcija: y = 2,1624x + 25584, kuri pavaizduota 15 paveiksle. Į šią lygtį vietoj x ir y įstačius priklausomą ir nepriklausomą kintamąjį gauname: BVP = 2,1624 · TUI + 25584. Analizuojant b_0 lygties parametrą, jį galima interpretuoti, kaip įvertintą vidutinę y reikšmę, kai x reikšmė lygi 0. Atitinkamai vertinama ir b_1 reikšmė – tai vidutinė įvertinta y reikšmė, x reikšmei padidėjus vienu vienetu. Pagal turimą lygybę paanalizuosime kaip keistųsi BVP dydis, keičiantis TUI srautams. Galima teigti, kad jeigu nepriklausomas kintamasis (šiuo atveju – TUI), padidėtų, pavyzdžiui 1 mln. Lt, tai vidutinis įvertintas priklausomo kintamojo (BVP) dydis keistųsi į didžiąją pusę, t.y. didėtų 2,16 mln. Lt. Kadangi tiesė yra pasvirusi į dešinę pusę, tai reiškia, kad TUI didėjant ar mažėjant, ta pačia kryptimi keisis ir BVP dydžiai.

15 pav. **BVP priklausomybė nuo TUI, mln. Lt**

Remiantis sklaidos diagrama, matyti, kad taškai apie tiesę išsibarstę nedideliu atstumu. Toks išsibarstymas patvirtina aukštą koreliacijos koeficiento reikšmę, t.y., kad tarp TUI ir BVP yra labai stiprus ryšys.

*Apibendrinama išsikelta **1 prielaida:** galima teigti, kad atsižvelgiant į koreliacinės ir regresinės analizės rezultatus prieita išvada, kad TUI teigiamai įtakoja šalies BVP pokyčius.*

- ***TUI ir infliacija***

Atlikus TUI ir infliacijos koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,1009. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą ryšio stiprumo skalę, galima teigti, kad ryšys tarp TUI ir infliacijos yra labai silpnas. TUI ir infliacijos priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 13 lentelėje.

13 lentelė. TUI ir infliacijos priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,1009
Determinacijos koeficientas, R^2	0,0102
t statistinė reikšmė, t^{st}	0,3042
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

TUI ir infliacijos ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra arti 0, t.y. atitinka 0,1009. Kadangi determinacijos koeficientas yra mažesnis nei 0,25, todėl pasirinktas modelis netinka tolimesnei analizei. Taip pat yra būtina patikrinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju *t* statistinė reikšmė mažesnė už *t* kritinę reikšmę, t.y. 0,3042 < 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra nereikšmingas ir tolimesnei analizei nėra patikimai reikšmingų duomenų. Taigi tarp TUI ir infliacijos neegzistuoja tarpusavio priklausomybė, nes nėra koreliacinio ryšio tarp šių rodiklių.

- ***TUI ir valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams***

Atlikus TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,8625. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą ryšio stiprumo skalę, galima teigti, kad egzistuoja stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams. TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 14 lentelėje.

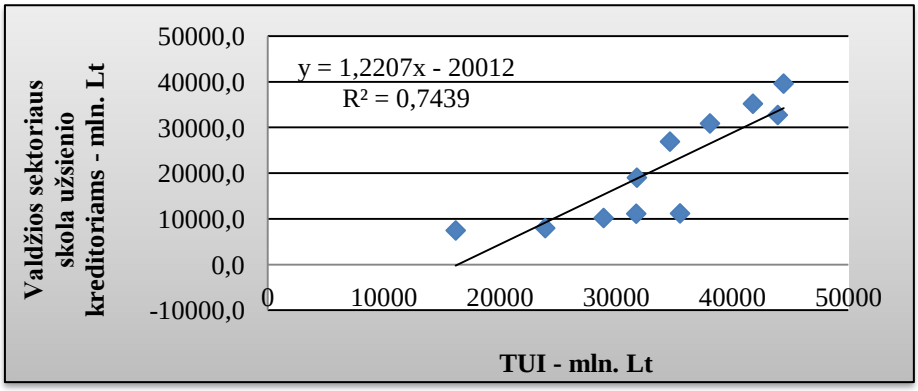
14 lentelė. TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,8625
Determinacijos koeficientas, R^2	0,7439
t statistinė reikšmė, t^{st}	5,1129
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra aukšta, atitinka 0,7439. Šiuo atveju ji rodo, kad 74 proc. valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams kitimo yra paaiškinami TUI kitimu. Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinkamas atlikti tolimesnę analizę. Tačiau tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti yra būtina išsiaiškinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 5,1129 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinka analizuojamiems duomenims.

Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams aprašomi tiesine funkcija: y = 1,2207x – 20012, kuri pavaizduota 16 paveiksle. Į šią lygtį vietoj x ir y įstačius priklausomą ir nepriklausomą kintamąjį gauname: Valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams = 1,2207 · TUI – 20012.

Remiantis sklaidos diagrama, matyti, kad taškai nuo tiesės nutolę didesniu atstumu, nei nuo BVP. Išsibarstymas yra reikšmingas ir įrodo, kad tarp TUI ir valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams yra stiprus ryšys. Tačiau mažesnė dalis variacijos paaiškinama TUI kitimu, dėlto atsiranda didesnė nepaaiškinta dalis, o tai leidžia daryti prielaidą, kad valdžios sektoriaus skolą įtakoja ir kiti, neįtraukti į analizę, veiksniai.

16 pav. **Valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams priklausomybė nuo TUI, mln. Lt**

Kaip išsiaiškinome 3.2.2. poskyryje, valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams yra linkusi didėti ekonominio sunkmečio laikotarpiu. Kadangi Lietuvos ekonomika krizės metu patyrė didelį šoką, dėl to ekonominio atsigavimo laikotarpiu buvo labiau skolinamasi tam, kad atstatyti šalies ekonominių-socialinių sričių produktyvumą. Teorinėje dalyje pabrėžta kapitalo išvežimo iš šalies dividendų ar pelno pavidalu, reinvesticijų šalyje nevykdymo TUI problema. Galbūt didesni TUI srautai 2010–2014 metais nulėmė valstybės mokėjimų balanso sutrikimus, nes TUI srautai didino konkurencingumą tarp šalies įmonių, o tai skatino keisti darbo užmokesčio minimalius normatyvus, didinti kitų svarbių socialinių sferų finansavimą.

*Apibendrinama išsikelta **2 prielaida:** TUI nepagreitina infliacijos, tačiau galima teigti, kad TUI didina valdžios sektoriaus skolą užsienio kreditoriams.*

- ***TUI ir nedarbo lygis***

Atlikus TUI ir nedarbo lygio koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,2573. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą ryšio stiprumo skalę, galima teigti, kad egzistuoja labai silpnas ryšys tarp TUI ir nedarbo lygio. TUI ir nedarbo lygio priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 15 lentelėje.

15 lentelė. TUI ir nedarbo lygio priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	Koeficiento dydis
Koreliacijos koeficientas, r	0,2573
Determinacijos koeficientas, R^2	0,0662
t statistinė reikšmė, t^{st}	0,6380
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

TUI ir nedarbo ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra 0,0662. Kadangi determinacijos koeficientas yra mažesnis nei 0,25, todėl pasirinktas modelis netinka tolimesnei analizei. Taip pat yra būtina patikrinti ar koreliacijos koeficientas yra

reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju *t* statistinė reikšmė mažesnė už *t* kritinę reikšmę, t.y. 0,6380 < 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra nereikšmingas ir tolimesnei analizei nėra patikimai reikšmingų duomenų. Taigi tarp TUI ir nedarbo lygio neegzistuoja tarpusavio priklausomybė, koreliacinis ryšys yra labai silpnas.

- ***TUI ir užimtumo lygis***

Atlikus TUI ir nedarbo lygio koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,0242. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą ryšio stiprumo skalę, galima teigti, kad ryšys tarp TUI ir užimtumo neegzistuoja. TUI ir nedarbo lygio priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 16 lentelėje. TUI ir užimtumo lygio ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra labai arti 0, t.y. atitinka 0,0006. Kadangi determinacijos koeficientas yra mažesnis nei 0,25, todėl pasirinktas modelis netinka tolimesnei analizei.

16 lentelė. TUI ir užimtumo lygio priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,0242
Determinacijos koeficientas, R^2	0,0006
t statistinė reikšmė, t^{st}	0,0726
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

Taip pat yra būtina patikrinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju *t* statistinė reikšmė mažesnė už *t* kritinę reikšmę, t.y. 0,0726 < 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra nereikšmingas ir tolimesnei analizei nėra patikimai reikšmingų duomenų. Taigi tarp TUI ir užimtumo lygio neegzistuoja tarpusavio priklausomybė, nėra koreliacinio ryšio.

*Apibendrinama išsikelta **3 prielaida:** prielaida, jog TUI didina užimtumą ir mažina nedarbo lygį, nepasitvirtino, nes tarp TUI ir nedarbo bei užimtumo lygio nėra koreliacinių ryšių.*

- ***TUI ir vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis***

Atlikus TUI ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,8987. Remiantis 1 priede pateikta ryšio stiprumo skale, galima teigti, kad egzistuoja stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir vidutinio darbo užmokesčio. TUI ir vidutinio darbo užmokesčio priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 17 lentelėje.

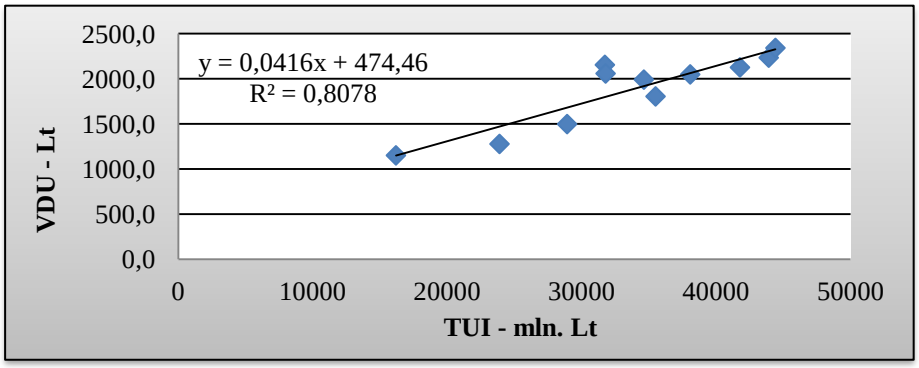
TUI ir vidutinio darbo užmokesčio ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra aukšta, atitinka 0,8078. Šiuo atveju ji rodo, kad beveik 81 proc.

vidutinio darbo užmokesčio kitimo yra paaiškinami TUI kitimu. Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinka atlikti tolimesnę analizę. Tačiau tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti yra būtina išsiaiškinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 6,1481 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinka analizuojamiems duomenims.

17 lentelė.TUI ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,8987
Determinacijos koeficientas, R^2	0,8078
t statistinė reikšmė, t^{st}	6,1481
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir vidutinio darbo užmokesčio aprašomi tiesine funkcija: y = 0,0416x + 474,46, kuri pavaizduota 17 paveiksle.

17 pav. **Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio priklausomybė nuo TUI, Lt**

Į šią lygtį vietoj x ir y įstačius priklausomą ir nepriklausomą kintamąjį gauname lygybę: vidutinis darbo užmokestis = 0,0416 · TUI + 474,46. Pagal lygtį, jeigu TUI būtų lygios nuliui, tai vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis didėtų 474,46 Lt. Jeigu TUI srautas padidėtų 1 mln. Lt, tai vidutinis darbo užmokestis didėtų 41 600 Lt. Toks staigus darbo užmokesčio pokytis yra negalimas, nes analizuotoje litaratūroje teigiama, kad TUI darbo užmokestį įtakoja netiesiogiai. Kadangi vidutinio darbo užmokesčio dydis yra priklausomas nuo daugelio ekonominių-politinių veiksnių, todėl galima laikyti, kad šiuo atveju TUI ir vidutinio darbo užmokesčio priklausomybė yra atsitiktinė ir jos negalima laikyti teisinga. Taip pat negalima ir vidutinio darbo užmokesčio prognozė pagal gautą

regresijos lygtį. Galutinė išvada tokia, kad TUI teigiamai įtakoja vidutinį darbo užmokestį, tačiau gauta regresijos lygtis yra pernelyg optimistiška, kadangi TUI vidutinį darbo užmokestį įtakoja netiesiogiai.

*Apibendrinama išsikelta **4 prielaida:** TUI daro teigiamą poveikį vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui.*

- ***TUI ir darbo našumas***

Atlikus TUI ir darbo našumo koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,9641. Remiantis 1 priede pateikta koreliacinio ryšio stiprumo vertinimo skale, galima teigti, kad egzistuoja labai stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir darbo našumo. Ryšys tarp TUI ir darbo našumo yra didžiausias lyginant su visais skaičiuotais rodikliais. TUI ir darbo našumo priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 18 lentelėje.

18 lentelė. TUI ir darbo našumo priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

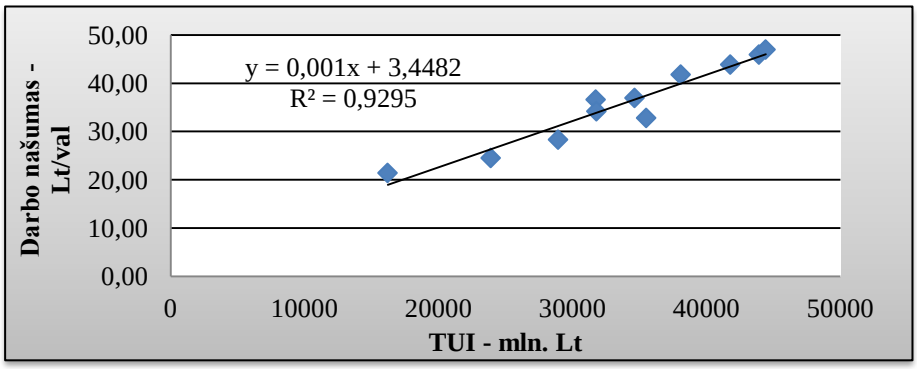
Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,9641
Determinacijos koeficientas, R^2	0,9295
t statistinė reikšmė, t^{st}	10,8929
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

TUI ir darbo našumo ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra labia aukšta, kadangi koeficientas yra lygus 0,9295. Šiuo atveju ji rodo, kad beveik 93 proc. darbo našumo kitimo yra paaiškinama TUI kitimu.

Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinkamas analizei atlikti. Tačiau tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti yra būtina išsiaiškinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 10,8929 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinka analizuojamiems duomenims.

Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis darbo našumas, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir darbo našumo aprašomi tiesine funkcija: y = 0,001x + 3,4482, kuri pavaizduota 18 paveiksle. Į šią lygtį vietoj x ir y įstačius priklausomą ir nepriklausomą kintamąjį gauname: Darbo našumas = 0,001 · TUI + 3,4482. Pagal gautos tiesės parametrų (b_0 *ir* b_1) dydžius galima detalizuoti potencialų darbo našumo dydžio kitimą, esant TUI pokyčiams. Taigi jei TUI apimtys padidėtų 1 mln. Lt, tai tokiu atveju, vidutinis įvertintas darbo našumas didėtų apie 1000 Lt/val. Jeigu TUI apimtys būtų lygios 0, tai vidutinis darbo našumas turėtų didėti apie 3,45 Lt/val. Kadangi iš lygties koeficientų gauname labai skirtingus darbo našumo dydžius pasikeitus tik TUI, o

dinamikos analizė rodo tolygų darbo našumo didėjimą arba mažėjimą, galima teigti, kad darbo našumą įtakoja ir kiti ekonominiai veiksniai, o gauta regresijos tiesė yra atsitiktinė ir nėra tinkama darbo našumui prognozuoti.

18 pav. **Darbo našumo priklausomybė nuo TUI, Lt/val**

TUI srautais gerinant įmonių technologinį pasirengimą, sukuriama palankesnė darbo gerinimo ir efektyvinimo aplinka. Diegiant technologijas, kurios palengvina, o tuo pačiu ir paspartina atliekamo darbo tempus, siekiama padidinti darbo našumo lygį. Užsienio kapitalo pagalba taip pat yra siekiama perduoti vietiniams darbuotojams žinias, juos apmokant. Darbo našumo siekimas yra vienas iš užsienio investuotojų lūkesčių, kadangi didesnis darbo našumas, reiškia ir didesnes pajamas per tą patį laikotarpį.

*Apibendrinama išsikelta **5 prielaida:** TUI teigiamai veikia darbo našumą.*

- ***TUI ir tarptautinė prekyba***

Tarptautinę prekybą sudaro du dydžiai – eksportas ir importas. Todėl šių dviejų veiksnių ir TUI sąveiką apžvelgsime paeiliui. Pirmiausia analizuosime TUI ir eksporto ryšius.

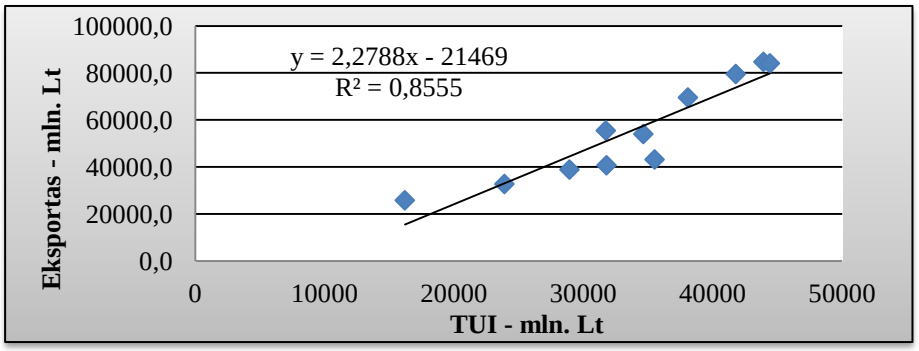
Atlikus TUI ir eksporto koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,9249. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą koreliacijos ryšio stiprumo vertinimo skalę, galima teigti, kad egzistuoja labai stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir eksporto, kadangi koreliacijos koeficientas yra arti vieneto ir yra teigiamas dydis. TUI ir eksporto priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 19 lentelėje.

19 lentelė. TUI ir eksporto priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,9249
Determinacijos koeficientas, R^2	0,8555
t statistinė reikšmė, t^{st}	7,2967
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

TUI ir eksporto ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra aukšta, kadangi koeficientas yra lygus 0,8555. Šiuo atveju ji rodo, kad 85,55 proc. eksporto kitimo yra paaiškinami TUI kitimu. Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinka analizei atlikti. Tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti *t* kriterijaus reikšmę lyginame su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 7,2967 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinkamas analizuojamiems duomenims. Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis eksporto srautai, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir eksporto aprašomi tiesine funkcija: y = 2,2788x – 21469, kuri pavaizduota 19 paveiksle. Į šią lygtį vietoj x ir y įstačius priklausomą ir nepriklausomą kintamąjį gauname: Eksportas = 2,2788 · TUI – 21469.

Remiantis sklaidos diagrama, matyti, kad taškai nuo tiesės nutolę nedideliu atstumu. Toks išsibarstymas įrodo, kad tarp TUI ir eksporto yra labai stiprus ryšys.

19 pav. **Eksporto priklausomybė nuo TUI, mln. Lt**

Gautos regresijos lygties b_0 ir b_1 parametrų reikšmės, padeda tiksliau apibrėžti, kaip keisis eksporto apimtys kintant TUI dydžiams. Šiuo atveju, jeigu TUI apimtys didėtų 1 mln. Lt, tai eksportas augtų vidutiniškai maždaug 2,27 mln. Lt. Jeigu TUI būtų lygus 0, tai eksporto vidutinė reikšmė sumažėtų apie 21469 mln. Lt. Kadangi esant TUI 0 reikšmei, eksporto mažėjimas būtų didelio masto, dėlto galima teigti, kad TUI labai įtakoja eksportą.

Toliau analizuosime TUI ir importo koeficientus.

Atlikus TUI ir importo koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,9226. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą koreliacijos ryšio stiprumo vertinimo skalę, kad egzistuoja labai stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir importo, kadangi koreliacijos koeficientas yra arti vieneto. TUI ir importo priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 20 lentelėje.

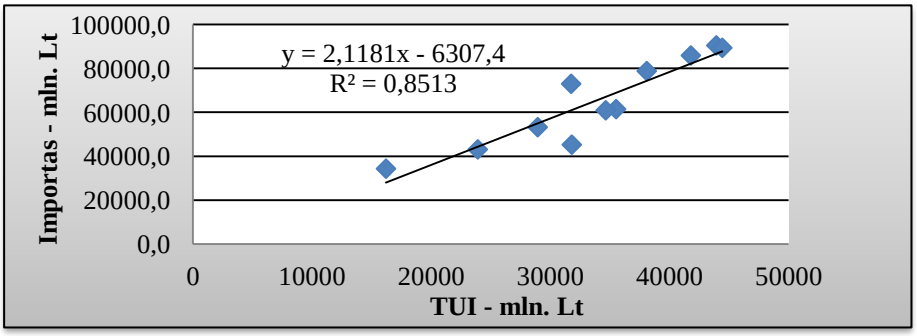
20 lentelė. TUI ir importo priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	Koeficiento dydis
Koreliacijos koeficientas, r	0,9226
Determinacijos koeficientas, R^2	0,8513
t statistinė reikšmė, t^{st}	7,1751
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

TUI ir importo ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra aukšta, kadangi koeficientas yra lygus 0,8501. Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinka analizei atlikti. Tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę lyginame su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 7,1751 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinkamas analizuojamiems duomenims.

Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis importo srautai, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir importo aprašomi tiesine funkcija: y = 2,1181x – 6307,4, kuri pavaizduota 20 paveiksle.

Į lygtį vietoj x ir y įstačius kintamuosius gauname lygybę: Importas = 2,1181 · TUI – 6307,4. Iš lygties koeficientų matome, kad koeficiento b_1 reikšmė rodo, kad beveik 2,12 mln. Lt didėtų importo srautai, jeigu TUI didėtų 1 mln. Lt. Koeficiento b_0 minusinė reikšmė, leidžia daryti prielaidą, jog jei Lietuva negautų TUI, ir jų reikšmė būtų nulinė, tuo atveju, importas mažėtų 6307,4 mln. Lt.

20 pav. **Importo priklausomybė nuo TUI, mln. Lt**

Remiantis sklaidos diagrama, matyti, kad taškai nuo tiesės nutolę nedideliu atstumu. Toks išsibarstymas įrodo, kad tarp TUI ir importo yra stiprus ryšys.

*Apibendrinama išsikelta **6 prielaida:** TUI teigiamai veikia tarptautinę prekybą.*

- ***TUI ir išlaidos MTEP***

Atlikus TUI ir išlaidų MTEP koreliacijos ryšio nustatymą, buvo gautas koreliacijos koeficientas, kuris sudaro 0,9427. Vertinant šį dydį pagal 1 priede pateiktą ryšio stiprumo skalę, galima teigti, kad

egzistuoja labai stiprus tiesinis ryšys tarp TUI ir išlaidų MTEP. Tai antras stipriausias ryšys po TUI ir BVP ryšio. Toks labai stiprus ryšys rodo, kad TUI ir išlaidų MTEP pasikeitimai yra glaudžiai susiję. TUI ir išlaidų MTEP priklausomybės vertinimo rezultatai pateikti 21 lentelėje.

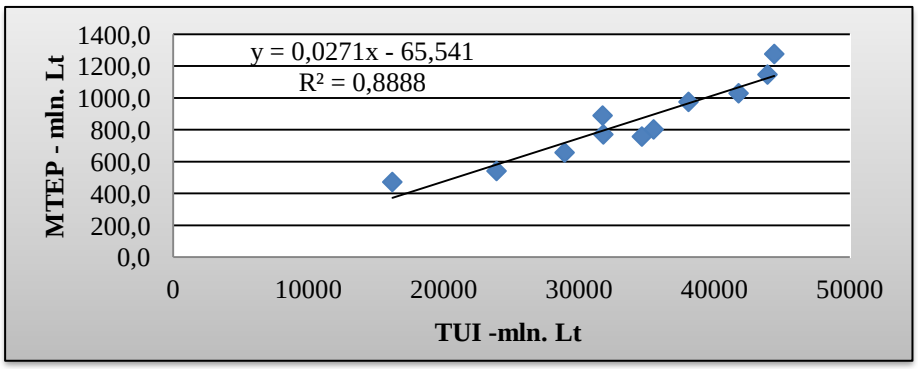
TUI ir išlaidų MTEP ryšį vertinant pagal determinacijos koeficientą, galima teigti, kad apskaičiuota R^2 reikšmė yra aukšta, atitinka 0,8888. Šiuo atveju ji rodo, kad 88 proc. išlaidų MTEP kitimo yra paaiškinami TUI kitimu. Kadangi determinacijos koeficientas yra daugiau nei 0,25, todėl pasirinktas tiesinis regresijos modelis tinkamas atlikti tolimesnę analizę.

21 lentelė. TUI ir išlaidų MTEP priklausomybės vertinimo koeficientai 2004–2014 m

Pavadinimas, žymėjimas	**Koeficiento dydis**
Koreliacijos koeficientas, r	0,9427
Determinacijos koeficientas, R^2	0,8888
t statistinė reikšmė, t^{st}	8,4770
t kritinė reikšmė, t^{kr}	2,2622

Tačiau tiesiniam regresijos modeliui patvirtinti yra būtina išsiaiškinti ar koreliacijos koeficientas yra reikšmingas, t.y. apskaičiuotą *t* kriterijaus reikšmę reikia lyginti su kritine reikšme. Šiuo atveju $t^{st} > t^{kr}$, t.y. 8,4770 > 2,2622, todėl galima teigti, kad koreliacijos koeficientas yra reikšmingas ir tiesinis regresijos modelis tinka analizuojamiems duomenims.

Apskaičiavus koreliacijos ir determinacijos koeficientus negalima nustatyti kaip keisis išlaidos MTEP, didėjant/mažėjant TUI apimtims. Tam, kad galima būtų prognozuoti, reikia pritaikyti regresinės analizės modelį. Ryšys tarp TUI ir išlaidos MTEP aprašomi tiesine funkcija: = 0,0271x – 65,541, kuri pavaizduota 21 paveiksle.

21 pav. **Išlaidų MTEP priklausomybė nuo TUI, mln. Lt**

Siekiant analizuoti išlaidų MTEP pokyčius pagal TUI, reikia analizuoti gautus tiesinės funkcijos koeficientus. Taigi koeficientas b_1 rodo, kad TUI padidėjus 1 mln. Lt išlaidos MTEP didėtų 0,02 mln. Lt. Koeficientas b_0 rodo išlaidų MTEP dydžio mažėjimo 65,54 mln. Lt tendenciją, esant sąlygai, jog TUI reikšmė būtų lygi 0. Taip pat remiantis sklaidos diagrama, matyti, kad taškai nuo tiesės nutolę nedideliu atstumu. Toks išsibarstymas įrodo, kad tarp TUI ir išlaidų MTEP yra labai stiprus ryšys.

*Apibendrinama išsikelta **7 prielaida:** TUI daro teigiamą poveikį išlaidoms moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai.*

Taigi apibendrinant atliktos koreliacinės regresinės analizės gautus rezultatus, galima rodiklius išskirti į dvi grupes, kurie koreliuoja ir nekoreliuoja su TUI. Pirmąjai grupei priklauso: BVP, valstybės sektoriaus skola užsienio kreditoriams, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, darbo našumas, eksportas, importas, išlaidos MTEP. Antrajai – nedarbo lygis, užimtumo lygis, infliacija. Nustatyta, kad TUI labiausiai susijusios su BVP, valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams, tarptautine prekyba ir išlaidomis MTEP. Galima teigti, kad TUI daro teigiamą poveikį BVP, vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui, darbo našumui, tarptautinei prekybai, išlaidoms MTEP. Neigiamas TUI poveikis pasireiškia valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams didėjimu. Kadangi nustatytas labiau teigiamas, nei neigiamas TUI poveikis ekonomikai, 3.3. poskyryje apžvelgsiu Lietuvoje ir ES teritorijoje vykdomas TUI pritraukimą skatinančias programas, bei vertinsiu ar jos pakankamai efektyvios pritraukti potencialias TUI.

3.3. TUI pritraukimą skatinančios programos

TUI poveikis ekonomikai vertinamas nevienareikšmiškai. Vis dėlto dauguma mokslininkų, tyrinėjusių TUI įtaką jas priimančiai šaliai, teigia, kad TUI pritraukimas yra svarbus ekonominiam šalies balansui palaikyti, konkurencingumui stiprinti. Norint pasiekti šiuos tikslus, kiekviena šalis turi būti paruošusi veiksmų planą, tam, kad galėtų pritraukti kuo didesnį srautą investicijų, ir, kad jas būtų galima kuo sėkmingiau diegti ekonomikoje. Veiksmų planas turi apimti TUI poreikio numatymą, TUI siekimo tikslus bei lūkesčius, sritis, kurioms reikalingas finansavimas, investicijų poveikio šalies ekonomikai vertinimą. Sukūrus tinkamą TUI pritraukimo politiką galima pagerinti šalies socialinę ir ekonominę būklę, mažinti atsilikimą nuo ekonomiškai stipresnių šalių.

Investuok Lietuvoje ataskaitoje (2014) teigiama, kad beveik visos Europos šalys taiko finansines ar mokestines paskatas užsienio investuotojams iš nacionalinio biudžeto arba ES struktūrinių fondų lėšų. Lietuvai tap pat yra naudinga ES struktūrinių fondų parama, kadangi tai yra vienas iš konkurencinių pranašumų, kurį šiuo metu šalis gali pasiūlyti investuotojui, norėdama sumažinti jo steigimosi šalyje riziką. Teikiamos finansinės paramos dydžio nepakanka, kad būtų padengti visi užsienio vieneto kaštai, susiję su steigimųsi šalyje, tačiau ji tam tikra dalimi sumažina kainą, kuri sumokama investuotojui persikėlus į nepažįstamą rinką, ar uždarant padalinį gimtojoje šalyje.

Finansinės skatinamosios programos nėra lemiamas veiksnys priimant sprendimą investuoti. Užsienio investuotojai pirmiausia renkasi šalį pagal jos politinį-ekonominį stabilumą, darbo jėgos potencialą, rinkos dydį, patogų susisiekimą su kaimyninėmis valstybėmis ir kt. Nors finansinė parama

nepatenka tarp pačių svarbiausių kriterijų, tačiau ji gali nulemti paskutinio etapo sprendimą, kai investuotojas renkasi iš keletos šalių. Tai reiškia, kad finansinė parama suteikia didesnį konkurencinį pranašumą (Investuok Lietuvoje ataskaita, 2014). Todėl galima teigti, kad finansinė parama prisideda prie sprendimo investuoti į konkrečią šalį priėmimo.

Lietuvoje spartesnis TUI skatinimas finansinėmis programomis prasidėjo nuo 2004 metų. Tapusi ES nare, Lietuva užsitikrino keleto dešimtmečių finansinę paramą iš ES struktūrinių fondų. Lietuva jau yra pasinaudojusi 2004–2006 ir 2007–2013 metų laikotarpių finansine parama iš ES struktūrinių fondų. Šiuo metu Lietuvoje yra įgyvendinama *2014–2020 metų investicijų veiksmų programa*. ES paramos tinklalapyje (www.esparama.lt) pateikiamas programos tikslas yra: nedidinant finansinių išteklių, kuo efektyviau kurti pridėtinę vertę ES viduje. Konkrečios ES sanglaudos politikos lėšų paskirstymo taisyklės nurodytos 2014–2020 metų ES sanglaudos politikos reglamentuose. Apžvelgsiu 2014–2020 metų ES fondų investicijų veiksmų programoje (2014) išskirtų 11 pagrindinių teminių tikslų formuluotes:

- *Stiprinti mokslinius tyrimus, technologinę plėtrą ir inovacijas.*
- *Didinti galimybes gauti ir naudotis kokybiška informacija ir komunikacinėmis technologijomis.*
- *Didinti mažų ir vidutinių įmonių konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje ir žuvininkystės bei akvakultūros sektoriuose.*
- *Remti perėjimą prie mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomikos visuose sektoriuose.*
- *Skatinti prisitaikymą prie klimato pokyčių, rizikos prevencijos ir valdymo.*
- *Aplinkos apsauga ir išteklių veiksmingo naudojimo skatinimas.*
- *Skatinti tvarų transportą ir šalinti kliūtis pagrindinėse tinklo infrastruktūrose.*
- *Skatinti užimtumą ir remti darbo jėgos judumą.*
- *Skatinti socialinę integraciją ir kovą su skurdu.*
- *Investuoti į švietimą, gebėjimus ir mokymąsi visą gyvenimą.*
- *Institucinių pajėgumų stiprinimas ir veiksmingas viešasis administravimas.*

Visi išvardinti tikslai ir jų įgyvendinimas yra svarbūs Lietuvos investicinio klimato gerinimui. Tad galima teigti, kad ES sanglaudos politikos užduotys yra tinkamos šalies patrauklumo didinimui.

Lietuvos stabilumo 2015 metų programoje teigiama, kad 2015–2018 metais įgyvendinant viešųjų finansų politiką numatoma vykdyti anticiklinę fiskalinę politiką, kuri 2015–2016 metais skatins visuminę paklausą bei 2017–2018 metais stabilizuos kainas. Bus siekiama keisti tik tą mokestinę bazę, kuri neįtakoja ekonomikos augimo lėtėjimo. Taip pat bus gerinama mokesčių surinkimo administravimo sistema teisinės bazės pakeitimais, pritaikant naujausias informacines technologijas. Numatoma efektyviau administruoti viešųjų išlaidų prieaugį jį ribojant ir šalinant neefektyvumą

lemiančius veiksnius. Teigiama, kad bus pradėtas valdžios sektoriaus finansų stebėsenos sistemos tobulinimas, perimama geriausia kitų šalių ir privataus sektoriaus patirtis, kuri būtų taikoma Lietuvos viešųjų finansų valdymui. Bus siekiama didinti skaidrumą – visuomenei efektyviau teikiant informaciją apie mokesčius ir įmokas surenkamus į biudžetą, bus mažiau neaiškumų, didės pasitikėjimas sistema.

Taigi Lietuvoje vykdoma *2014–2020 metų investicijų veiksmų programa* bei Lietuvos *stabilumo 2015 metų programa* bus siekiama gerinti svarbiausias Lietuvos ekonomikos augimui sritis, o tai taip pat teigiamai atsilieps ir investicijų pritraukimo skatinimui. Išsiaiškinus Lietuvos ekonomikos lygio gerinimo programas yra reikalinga apžvelgti, kokiomis priemonėmis ES šalys yra skatinamos didinti investicijų pritraukimo lygį.

Yra žinoma, kad nuo pasaulio ekonomikos ir finansų krizės pradžios ES šalyse investicijų lygis yra žemas. Todėl norint pakelti ES šalių ekonominį lygį yra reikalinga įgyvendinti šiuos tikslus:

- didinti investicijas, kad būtų skatinamas darbo vietų kūrimas ir ekonomikos augimas, esant sąlygai, kad nebus didinamos valstybių skolos ir nebus daromas spaudimas šalių biudžetams;
- investicijų, kurios užtikrina ilgalaikius ekonominius poreikius ir konkurencingumą, rėmimas;
- investicijų, kurios prisideda prie Europos gamybinių pajėgumų ir infrastruktūros stiprinimo, rėmimas, siekiant sukurti tarpusavyje glaudžią ir bendradarbiaujančią Europos rinką (Europos Komisija).

Europos Komisija (toliau – EK) 2014 metų pabaigoje sudarė *Investicijų planą Europai*, kurio tikslas skatinti ekonomikos augimą ir naujų darbo veitų kūrimą. Šis planas sudarytas iš trijų pagrindinių dalių:

1. papildomų 315 mlrd. Eur investicijų pritraukimas per trejų metų laikotarpį (2015–2017 m.), efektyvinant viešųjų išteklių naudojimą, skatinant privačiojo sektoriaus investicijas;
2. tikslinės iniciatyvos, kurios užtikrintų pritraukiamų papildomų investicijų atitikimą ekonomikos poreikiams;
3. priemonės, kurios įgalintų nuspėti investicijų reglamentavimo pokyčius ir šalinti investavimo kliūtis, kad būtų galima didinti Europos patrauklumą ir stiprinti šio plano poveikį (Europos Komisija).

Investicijų pritraukimui skatinti svarbu sukurti investicijoms palankią aplinką, kurioje būtų bendros skaitmeninės rinkos, energetikos sąjungos ir kapitalo rinkų sąjungos visai Europai. Europos Komisija siekdama palengvinti ES šalių investavimo aplinkos tyrimą, parengė pagrindinių investavimo nacionaliniu lygiu problemų apžvalgą kiekvienai ES šaliai narei. Dokumente, skirtame Lietuvos investicinėms problemoms apžvelgti, pateikiami investicijų aplinką sudarantys nepalankiausi

veiksniai, kurie turėtų būti iš esmės gerinami. Lietuvos investicinės aplinkos problemos aprašytos 22 lentelėje.

22 lentelė. Lietuvos investicinės aplinkos problemos

VIEŠASIS ADMINISTRAVIMAS/VERSLO APLINKA	
➢ ***Viešasis administravimas***	*1.Nepaisant padarytos pažangos, gali būti toliau tobulinamas viešojo administravimo efektyvumas*
	2.Trūksta suvokimo apie politinį spaudimą daromą nepriklausomoms institucijoms; korupcijos lygis gali trukdyti investicijoms
➢ ***Viešieji pirkimai***	*1.Tam tikra skaidrumo stoka vykdant viešuosius pirkimus, ypač savivaldybių lygmeniu, gali trukdyti investicijoms*
	2.Pernelyg išsamūs viešųjų pirkimų įstatymai gali tapti sunkiomis procedūromis
	3.Neefektyvi reklama kvietimams teikti paraiškas trukdo tarptautiniams konkursams viešiesiems infrastruktūros projektams; palūkanų, užsienio įmonių dalyvavimo ir konsorciumų apribojimai
➢ ***Nemokumo sistema***	*1.Bankroto procesas gali būti gana lėtas ir neefektyvus*
➢ ***Konkurencijos ir reguliavimo sistema***	*1.Nacionalinė Konkurencijos Taryba nepakankamai veiksmingai ir efektyviai užsiima kitomis vyriausybinėmis agentūromis tam, kad panaudojant patirtį būtų galima teikti tinkamus patarimus potencialiems investuotojams valstybės pagalbos klausimais*
FINANSŲ SEKTORIUS/APMOKESTINIMAS	
➢ ***Prieiga prie finansavimo***	*1.Bankai yra linkę rizikuoti atsižvelgiant į griežtus finansavimo reikalavimus, įkeistą turtą ir dideles finansavimo sąnaudas, kurie visi yra reikšmingos klūtys finansavimui gauti*
	2.Labiau išplėtotos kapitalo rinkos ir didesnės galimybės naudotis alternatyviais finansavimo šaltiniais gali padidinti investicijas į rizikingesnius projektus
TYRIMAI, PLĖTRA IR INOVACIJOS	
➢ ***Bendradarbiavimas tarp mokslo įstaigų, mokslinių tyrimų ir verslo***	*1.Yra nepakankamai paskatų verslo moksliniams tyrimams ir inovacijoms ir viešojo-privačiojo sektorių bendradarbiavimui daugiausia dėl to, kad stokojama tinkamo teisinio pagrindo sėkmingai komercializuoti mokslinių tyrimų rezultatus bei taip pat susiję su informacijos asimetrija, kokybe ir napakankamai konkurencinga mokslo baze*
SPECIALUS SEKTORIAUS REGULIAVIMAS	
➢ ***Statyba***	*1.Ilgos ir nepatikimos žemės konfiskavimo procedūros gali trukdyti investicijas į statybą*
➢ ***Energija***	*1.Yra poreikis supaprastinti administracines procedūras ir geriau racionalizuoti leidimų procedūras*
	2.Lengva prieiga prie elektros yra problema dėl galimų naujų ir esamų įmonių
➢ ***Transportas***	*1.Trūksta paskatų naudoti novatoriškas finasavimo priemones, pavyzdžiui viešojo ir privačiojo sektorių partnerystė, ypač geležinkelių transporto*

Šaltinis: European Commission, Challenges to Member States' Investment Environments Lithuania

Įvardijama įstatyminės bazės problema, skaidrumo stoka viešuosiuose pirkimuose, bankroto procedūrų neefektyvus valdymas. Teigiama, kad finansų sektoriuje susiduriama su kliūtimis gauti

finansavimą projektams, verslo pradžiai. Iškeliama bendradarbiavimo problema tarp švietimo įstaigų, mokslo ir verslo, kadangi trūksta teisinės bazės ir mažas konkurencingumas.

Lietuvai norint pagerinti Europos Komisijos išskirtas problematiškiausias investicinės aplinkos sritis yra būtina visapusiškai įsivertinti situaciją ir parinkti tam tinkamus sprendimus ir priemones jiems įgyvendinti. Viešojo administravimo, verslo aplinkos, finansų sektoriaus, apmokestinimo, tyrimų bei plėtros ir inovacijų, bei kitų sektorių reguliavimas yra reikalingas, kad užtikrinti palankų investicinį klimatą Lietuvoje ir sudominti užsienio investuotojus.

Lietuvos energetinis saugumas – sąlyga potencialioms investicijoms

Energijos išteklių šaltiniai kiekvienoje šalyje yra svarbūs potencialiomis investicijoms, tarptautinės prekybos apimtims, kas prisideda prie šalies ekonomikos vystymosi ir plėtros. Tam, kad šalis būtų energetiškai nepriklausoma, užsitikrintų efektyvesnį kaštų valdymą bei saugumą ji turi sureguliuoti energijos šaltinių tiekimą šaliai taip, kad jie būtų prieinami, patikimi, įperkami ir tvarūs (Lietuvos energetinis sugumas, 2015). Kad pasiekti šį tikslą Lietuva pradėjo energetinių šaltinių diversifikaciją. Lietuvoje 2014 metais pradėtas eksploatuoti SGD terminalas. Šiuo energetiniu sprendimu Lietuva įgyvendino ES reglamente numatytą dujų tiekimo saugumo užtikrinimą. SGD terminalas tapo alternatyva importuojamoms dujoms iš Rusijos. Galima teigti, kad ši pertvarka dujų energetikos sektoriuje reiškia kainų reguliavimo laisvę ir patikimą tiekimo grandinę (Lietuvos energetinis saugumas, 2015).

Kitas taip pat svarbus pasikeitimas įvyko elektros energijos sektoriuje. 2014 metais buvo pradėta elektros jungties „LitPol Link“ su Lenkija tiesimo darbų pradžia. „LitPol Link“ tinklalapyje skelbiama informacija, kad 2015 metų pabaigoje ši jungtis buvo baigta ir pradėta veikti bandomuoju režimu. Įmonės „Litgrid“ vadovas, Daivis Virbickas, teigia, kad „LitPol Link“ padidins viso regiono energetinį saugumą ir konkurencingumą. Bus padidinta ne tik elektros energijos pasiūla, bet ir Baltijos šalių intergracija į Vakarų Europos energetikos tinklus. Taigi patikima ir didesnė elektros energijos pasiūla turėtų užtikrinti Lietuvai patrauklesnes investicijoms sąlygas. 2014 metais taip pat buvo toliau plėtojamas strateginis elektros energetikos projektas „NordBalt“, kurio tikslas išplėsti elektros prekybą tarp Baltijos ir Šiaurės šalių, bei kartu padidinti tiekiamos elektros saugumą minėtose šalių rinkose.

2015 m. gruodžio 14 d. simboliškai atidaryti „LitPol Link“ ir „NordBalt“ elektros tiltai, kurie sujungė Lietuvos, Lenkijos ir Švedijos elektros sistemas. Teigiama, kad nauji elektros energijos tiekimo šaltiniai užtikrins žemesnes kainas vartotojams (LR energetikos ministerija).

Kitas taip pat svarbus energijos šaltinis Lietuvoje yra skalūninės dujos, kurių rezervai nežinomi iki šiol. Vyriausybė 2015 metų pradžioje priėmė sprendimą pakartotinai skelbti konkursą dėl skalūninių dujų žvalgybos, taip pat pakeitė naftos ir dujų išteklių mokesčio tarifą nuo 2015 m. sausio 1 d. Tradicinių angliavandenilių (naftos ir gamtinių dujų) ištekliams – 12 proc., išsklaidytųjų

angliavandenilių (skalūninėms dujoms ir naftai) ištekliams – 15 proc. Siekiant pritraukti potencialius investuotojus, skalūninių dujų išgavimui pirmus trejus metus taikomas 1 proc. bazinis mokesčio tarifas (LR naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymas, 1992). Anot AB „Swedbank“ analitiko, Nerijaus Mačiulio, *JAV energetikos kompanijos „Chevron“ pasitraukimas iš skalūninių dujų žvalgybos konkurso Lietuvoje - didelis praradimas Lietuvai ir kartu rimtas signalas kitiems potencialiems užsienio investuotojams.* Kadangi keičiantis Vyriausybei keitėsi ir įstatyminė bazė, reguliacinė ir mokestinė aplinka, todėl užsienio kapitalo įmonė „Chevron“ atsisakė toliau dalyvauti konkurse. Taigi Lietuvai norint ne atstumti, bet pritraukti sklaūninių dujų žvalgybai investuotojus, yra privaloma keisti valdininkų požiūrį į reglamentavimo sistemą, ją daryti skaidresne, suteikti palankesnes sąlygas keičiant apmokestinimo tarifus bei didinant pasitikėjimą sistema.

Taigi Lietuvos energetinių alternatyvų įgyvendinimas yra rimtas žingsnis į priekį, siekiant energetinės nepriklausomybės ir saugumo. Lietuvoje, kurioje elektros energijos ar dujų ištekliai yra būtini visoms veiklos sritims, energetinių šaltinių prieinamumas, patikimumas, įperkamumas ir tvarumas, yra svarbūs kiekvienam potencialiam investuotojui. Todėl nenutrūkstama energetinių šaltinių tiekimo grandinė šalyje, yra didelis pasiekimas, tikintis pritraukti didesnius TUI srautus.

Lietuvai, kaip investicijas norinčiai pritraukti šaliai, yra svarbu sukurti teisingą ir patikimą investicijoms aplinką. Tuo tikslu yra kuriamos investicijų pritraukimo programos, kurios padėtų sumažinti šalių bendrąjį ekonominį atsilikimą ir skatintų investicijas. Lietuvoje šiuo metu yra įgyvendinamas 2014–2020 ES struktūrinių fondų paramos projektas, kurio skiriamos lėšos bus naudojamos labiausiai finansavimo stokojančioms sritims. Europos Komisija visoje ES teritorijoje siekia investicijų didėjimo užtikrinimo, todėl yra numačiusi įgyvendinti investicijoms svarbius tikslus. Europos Komisija taip pat yra numačiusi Investicijų palaną Europai, kuriuo sieks ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo. Pagal šį planą, Lietuvai yra parengta ataskaita, kurioje nurodytos problematiškiausios sritys, kurios trukdo investicijų pritraukimui į šalį. Kadangi Lietuva siekia tapti energetiškai nepriklausoma valstybe, todėl įvykdyti SGD terminalo, „LitPol Link“ ir „NordBalt“ projektai. Taip pat siekiama atrasti ir eksploatuoti skalūninių dujų rezervus. Taigi visos į investicijų skatinimą nukreiptos programos ir projektai yra reikalingi ir gali užtikrinti didesnius TUI srautus į šalį. Įvertinus Lietuvos ir ES valstybių vykdomas TUI pritraukimą skatinančias programas, galima teigti, kad vykdomos programos yra reikalingos ir efektyvios, nes programų vykdymo etapuose teikiama finansinė parama padeda užtikrinti šalies didesnį konkurencingumą, gerinant silpniausias ir pažeidžiamiausias šalies sritis, o to pasekoje sukuriamos palankesnės sąlygos investuoti.

IŠVADOS

1. Teorinėje darbo dalyje remiantis lietuvių ir užsienio literatūra išskirti pagrindiniai TUI pritraukimą į šalį skatinantys veiksniai: stabili ekonominė ir politinė-teisinė aplinka, stipri šalies valiuta, kokybiška institucijų veikla, kvalifikuota darbo jėga ir kaštai, gamtiniai ištekliai, mokesčių lengvatos, geras infrastruktūros tinklas. Remiantis analizuotais lietuvių ir užsienio autorių empirinių tyrimų darbais, galima identifikuoti pagrindinių ekonominių rodiklių ir TUI tarpusavio sąveiką. Mokslininkai nustatė, kad TUI yra susijusios stipriais ir teigiamais ryšiais su dauguma ekonominių rodiklių.

2. Metodologinė dalis, skirta TUI poveikio šalies ekonomikai vertinimui, parengta pagal trijų pakopų planą. Pirmoje empirinio tyrimo pakopoje pateikiami TUI ir dešimties ekonominių rodiklių statistiniai duomenys, kurie analizuojami ir lyginami tarpusavyje, kad įvertinti ar TUI ir ekonominių rodiklių apimčių dinamika yra susijusi tarpusavyje. Antroje pakopoje pateikiama koreliacinės regresinės analizės metodika, kuri padeda nustatyti tarpusavio priklausomybę ir siejančių ryšių stiprumą tarp TUI ir ekonominių rodiklių. Trečiajame etape aptariamos TUI pritraukimo į šalį skatinančios programos, kurios padeda išsiaiškinti, kokiomis priemonėmis Lietuvoje ir ES teritorijoje, yra stiprinamas TUI pritraukimas ir ar jis yra pakankamai efektyvus. To pasekoje galima vertinti, kokias TUI pritraukimui svarbias sritis būtų galima tobulinti.

3. Atlikus empirinį TUI poveikio Lietuvos ekonomikai tyrimą, nustatyta, kad stipriausi tarpusavio ryšiai egzistuoja tarp TUI ir BVP (r = 0,9431), TUI ir eksporto (r = 0,9249), TUI ir importo (0,9226), TUI ir išlaidų MTEP (r = 0,9427). Apskaičiuota, kad TUI stiprūs ryšiai su darbo našumu ir vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu yra atsitiktiniai. Prieita išvada, kad darbo našumą ir vidutinį mėnesinį bruto darbo užmokestį galimai veikia ir kiti aplinkos veiksniai, ne vien tik TUI. Tačiau TUI daroma įtaka šiems veiksniams išlieka teigiama.

4. Išanalizavus TUI skatinančių programų pagrindinius tikslus ir įvertinus Lietuvos investicinės aplinkos problematiką, galima išskirti pagrindines strategines priemones ir svarbiausius Lietuvai investicinius projektus. Stateginėms priemonėms galima priskirti:

- 2015–2018 metų anticiklinę fiskalinę politiką;
- griežtinamą mokesčių administravimo sistemą, taikant naujausias informacines technologijas;
- efektyvinamą informacijos, apie mokesčių surinkimą, pateikimą visuomenei.

Strateginiai projektai: 2014–2020 metų investicijų veiksmų programa, remiama ES struktūrinių fondų, SGD terminalo eksploatacija 2014 metais, „LitPol Link“ ir „NordBalt“ elektros jungtys su Lenkija ir Švedija 2015 metais.

REKOMENDACIJOS

Kadangi TUI skatina labiau teigiamus nei neigiamus pokyčius ekonomikoje, dėl šios priežasties yra svarbu numatyti TUI pritraukimo į šalį tobulinimo kryptis, t.y. siūlyti, kas turėtų būti daroma ateityje, kad Lietuvos investicinis klimatas būtų patrauklesnis investuotojams ir būtų galima tikėtis didesnių TUI apimčių.

1. *Rinkos didėjimo skatinimas.* Mažėjantis gyventojų skaičius šalyje, bei auganti vyresnio amžiaus žmonių dalis, nedaro Lietuvos konkurencingesnės už kitas valstybes. Didesnė rinka, ne tik daugiau vartoja, bet ir sukuria didesnę pridėtinę vertę šaliai, o tai gerina jos finansinių išteklių būklę, prisideda prie visuomenės gerovės kūrimo. Investuotojams svarbu, kad rinka būtų auganti ar bent jau nemažėtų. Dėl šios priežasties Lietuvos Vyriausybė turėtų skirti finansavimą gimstamumo skatinimui šalyje, kas būtų viena iš išeičių rinkai didinti.

2. *Inovacijų kūrimas ir technologinių žinių perdavimas*. Įmonių išlaidos MTEP yra labai mažos. Yra būtina skatinti MTEP paramos politiką, kad būtų galima plėsti inovatyvių įmonių potencialą kurti aukštą pridėtinę vertę šalyje. Inovacijų sistemą sudarančias funkcijas yra būtina paskirstyti tarp Vyriausybės, mokslo ir verslo sektorių. Vyriausybė turėtų skatinti technologijų perdavimo centrų mokslo įstaigose plėtrą, šiai sričiai skirdama papildomą finansavimą. Technologijų bei intelektinių žinių perdavimas ir taikymas moksle skatintų naujų mokymosi krypčių atsiradimą, orientavimąsi į aukštos pridėtinės vertės paslaugas ir produktus, o tai kartu didintų galimybes pritraukti daugiau užsienio investicijų.

3. *Integracija Skandinavijos šalių regione.* Lietuvos vykdomi energetikos projektai su Šiaurės Europos regionu, suteikia didesnę, pasirinkimo iš energetinių išteklių tiekimo sistemų, galimybę ir didina šalies stabilumo bei saugumo suvokimą. Lietuva turėtų siekti dar greitesnės integracijos Skandinavijos šalyse per bendrus investicinius projektus ir tarptautinę prekybą. Tai turėtų teigiamą poveikį Lietuvos investicinei aplinkai, tarptautinių santykių gerinimui bei naujų ryšių užmezgimui, verslo plėtros perspektyvai naujose rinkose.

LITERATŪRA

1. **Acaravi A, Ozturk I.** Foreign Direct Investment, Export and Economic Growth: Empirical Evidence from New EU Countries // Romanian Journal of Economic Forecasting. – Institute for Economic Forecasting, 2012, vol. 52, no. 2, p. 64. – URL: http://www.ipe.ro/rjef/rjef2_12/rjef2_2012p52-67.pdf
2. **Aktar I., Ozturk L.** Can Unemployment be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment in TURKEY? // International Research Journal of Finance and Economics. – Elsevier, 2009, no. 27, p. 208, 211. – ISSN 1450-2887
3. **Baldwin J. R., Gu W.** Productivity: What Is It? How Is It Measured? What Has Canada's Performance Been?. Ottawa: Statistics Canada, 2008, catalogue no. 15-206-X – No. 017. – 7 p. – ISSN 1710-5269 – URL: http://site.ebrary.com.skaitykla.mruni.eu/lib/mrulibrary/reader.action?docID=10241187
4. **Bilevičienė T., Bilevičiūtė E.** Ekonominės politikos veiksnių poveikis smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai // Business and Finances: practice and research in private and public sector-11. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 233–234. – ISSN 2029-7378
5. **Bilevičienė T., Jonušauskas S.** Atvirojo kodo programų taikymas rinkos tyrimuose. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. – 212, 301, 134, 137 p. – ISBN 978-9955-19-513-9
6. **Braconier H. et al.** Multinational enterprises and wage costs: Vertical FDI revisited // Journal of International Economics. – Netherlands: Elsevier, 2005, vol. 67, no. 2, p. 447. – ISSN 0022-1996
7. **Brenkevičiūtė R.** Tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai analizė // Mokslas – Lietuvos ateitis. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla, 2010, Nr. 2(2), p. 14. – ISSN 2029-2252
8. **Burinskienė A.** Tarptautinės prekybos pokyčių analizė // Mokslas – Lietuvos ateitis. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2014, Nr. 6(1), p. 103. – ISSN 2029-2252
9. **Chang S.-C.** The dynamic interactions among foreign direct investment, economic growth, exports and unemployment: evidence from Taiwan // Economic Change and Restructuring. – 2006, vol. 38, no. 3, p. 254. – ISSN 1574-0277
10. **Chaudhuri S., Mukhopadhyay U.** Foreign Direct Investment in Developing Countries. – India: Springer, 2014. – 2 p. – ISBN 978-81-322-1897-5
11. **Cibulskienė D., Butkus M.** Investicijų ekonomika: realiosios investicijos. – Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007. – 35 p. – ISBN 978-9986-38-727-5

12. **Čegytė O., Miečinskienė A.** Tiesioginių užsienio investicijų poveikio tyrimas // Mokslas – Lietuvos ateitis. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla, 2009, Nr. 1(3), p. 9–11. – ISSN 2029-2252
13. **Davulis G.** Ekonomikos teorija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. – 233–235 p. – ISBN 978-9955-19-112-4
14. **Degutis M., Tvaronavičienė M.** Factor analysis of Lithuanian and Estonian inward foreign direct investment // Business: Theory and Practice. – Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2006, vol. 7, no. 3, p. 151–154. – ISSN 1822-4202
15. **Drabek Z., Griffith-Jones, S.** Managing Capital Flows in Transition Economies with a Case Study of Central and Eastern Europe // Economic Research and Analysis Division. – Geneva, 1998, p. 17–21. – URL: http://www.wto.org/english/ res_e/reser_e/pera9804.doc
16. **Ge Y.** The Effect of Foreign Direct Investment on the Urban Wage in China: An Empirical Examination // Urban Studies. – Routledge: Taylor and Francis Group, 2006, vol. 43, no. 9, p. 1448. – ISSN 1360-063X
17. **Herzer D.** The Long-run Relationship between Outward Foreign Direct Investment and Total Factor Productivity: Evidence for Developing Countries // Journal of Development Studies. – Germany: Routledge, 2011, vol. 27, no. 5, p. 783 – ISSN 1743-9140
18. **Hisarciklilar M. et al.** Can FDI Be a Panacea for Unemployment?: The Turkish Case // Labour and Employment Relations in a Globaized World: New Perspectives on Work, Social Policy and Labour Market Implications. – Turkey: Springer, 2014, p. 62. – ISBN 978-3-319-04349-4
19. **Hyun H.–J.** Quality of Institutions and Foreign Direct Investment in Developing Countries: Causality Tests for Cross-Country Panels // Journal of Business Economics and Management. – Taylor and Francis Group, 2006, vol. 7, no. 3, p. 109. – URL: http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/16111699.2006.9636130
20. **Yokota K., Tomohara A.** A Decomposition of Factors Influencing Horizontal and Vertical FDI: A Separate Analysis // Eastern Economic Journal. 2009, vol. 35, no. 4, p. 462. – ISSN 1939-4632
21. **Jones J., Wren C.** Foreign Direct Investment and the Regional Economy. – University of Newcastle upon Tyne, UK: Ashgate Publishing, Ltd, 2006. – 7 p. – URL: https://books.google.lt/books?id=sAmg_BmVWx8C&pg=PR4&lpg=PR4&dq=ISBN+0-7546-4522-3&source=bl&ots=vKLZLIqmKN&sig=ppCRwfF_n6GIzL1yulVuanAHjxg&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwiBro6dzdvLAhUlD5oKHdhqBJoQ6AEIGzAA#v=onepage&q&f=false

22. **Karlsson S. et al.** Foreign Firms and Chinese Employment // The World Economy. – Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2009, vol. 32, no. 1, p. 198. – ISSN 1467-9701
23. **Kasiulevičius V., Denapienė G.** Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje // Gerontologija: Teorija ir prektika. – Vilnius, 2008, 9(3), p. 179. – ISSN 1392-9062
24. **Laskienė D.** Ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir investicijas priimančios šalies tarptautinės prekybos: Lietuvos atvejis // Ekonomika ir vadyba. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2010, Nr. 15, p. 141, 143. – ISSN 1822-6515
25. **Laskienė D., Pekarskienė I.** Tiesioginių užsienio investicijų poveikis investicijas priimančios šalies darbo produktyvumui // Ekonomika ir vadyba. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2011, Nr. 16, p. 209, 211. – ISSN 1822-6515
26. **Mačiulytė-Šniukienė A., Paliulis N. K.** Šalies ūkio konkurencinio pranašumo didinimo problemos ir galimybės: darbo produktyvumo atvejis // Mokslas – Lietuvos ateitis. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2011, Nr. 3(4), p. 40. – ISSN 2029-2252
27. **Masso J. et al.** The Effect of Outward Foreign Direct Investment on Home-Country Employment in a Low-Cost Transition Economy // Eastern European Economics. – Routledge: Taylor and Francis Group, 2008, vol. 46, no. 6, p. 51. – ISSN 1557-9298
28. **Mutascu M. I., Fleischer A-M.** A VAR Analysis of FDI and Wages: The Romania's Case // International Journal of Economic Sciences and Applied Research. – Kavala: Kavala Institute of Technology, vol. 3, no. 2, p. 48. – ISSN 1791-3373
29. **Navickas V.** Europos Sąjungos rinkų ypatumai. **–** Kaunas: Technologija, 2010. – 122–140 p. – ISBN 978-9955-25-550-5
30. **Pabedinskaitė A.** Kiekybiniai sprendimų metodai. I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas. – Vilnius: Technika, 2009. – 14–16, 18–19 p. – ISBN 978-9986-05-891-5
31. **Paliulis N. K. ir kt.** Informacinės visuomenės plėtros ir jos įtakos darbo produktyvumui vertinimas: Lietuva Europos Sąjungos šalių kontekste // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2012, Nr. 2(26), p. 25. – ISSN 2424-337X
32. **Pessoa A.** FDI and Host Country Productivity: A Review // Porto: Faculdade de Economia Universidade do Porto, 2007, no. 251, p. 5. – ISSN 4200-464
33. **Pilinkienė V.** Tarptautiniai ekonominiai santykiai. – Kaunas: Technologija, 2008. – 143 p. – ISBN 978-9955-25-589-5
34. **Ruplienė D. ir kt.** Tiesiogines užsienio investicijas lemiantys veiksniai // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2008, Nr. 3(12), p. 273–274, 279. – ISSN 2424-337X

35. **Ruplienė D., Garšvienė L.** Tiesioginių užsienio investicijų įtaka šalies ekonominiam augimui // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2008, Nr. 3(12), p. 262. – ISSN 2424-337X

36. **Ruplienė D., Montvilaitė K.** Darbo rinkos veiksnių poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms: empirinių tyrimų apžvalga // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2011, Nr. 2(22), p. 74. – ISSN 2424-337X

37. **Sakalauskaitė R., Miškinis A.** Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje pritraukimo veiksniai // Taikomoji matematika: sisteminiai tyrimai. – Vilnius: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2014, Nr. 8(1), p. 32–33. – ISSN 2335-8742

38. **Samuolis G.** Tiesioginės užsienio investicijos ir jų apskaitos įmonėje ypatumai // Ekonomika: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, Nr. 53, p. 93–103. – ISSN 1392-1258

39. **Snieska V. et al.** The impact of direct foreign investment on international trade in Lithuania // 7th International Scientific Conference "Business and Management 2012". – Kaunas: Kaunas University of Technology, 2012, p. 515. – ISSN 2029-929X

40. **Soh W.** The Impact of Foreign Direct Investments On Host-Country Unemployment Rate // The Visible Hand: navigating uncertainty. – Cornell Economics Society, 2012, vol. 21, no. 1, p. 36. – ISSN 1559-8802

41. **Stankevičienė J., Lakštutienė A**. Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių ir jų kitimo tendencijų tyrimas Baltijos šalyse // Scentific journal: Management theory and studies for rural business and infrastructure development. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2012, Nr. 4, p. 75. – ISSN 1822-6760

42. **Šabasevičienė V., Grybaitė V.** Main foreign direct investment factors as precondition of sustainable entrepreneurship: evidence from Lithuania, Central and Eastern Europe // Entrepreneurship and sustainability issues. – Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2014, vol. 1, no. 4, p. 235. – ISSN 2345-0282

43. **Šečkutė L., Tvaronavičius V.** Tiesioginių užsienio investicijų Baltijos šalyse tyrimas // Verslas: teorija ir praktika. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidykla, 2007, Nr. 3, p. 155–157. – ISSN 1822-4202

44. **Tvaronavičienė M., Grybaitė V.** Impact of FDI on Lithuanian economy: insight into development of main economic activities // Journal of Business Economics and Management. – Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2007, vol. 8, no. 4, p. 288. – ISSN 1611-1699

45. **Tvaronavičienė M., Lankauskienė T.** Peculiarities of FDI performance in developed, developing and underdeveloped countries // Business: Theory and Practice. – Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2011, vol. 12, no. 1, p. 56. – ISSN 1822-4202

46. **Vahter P.** The Effect of Foreign Direct Investment on Labour Productivity: Evidence from Estonia and Slovenia: doctoral thesis. – Tartu: University of Tartu, 2004. – 43 p. – URL: http://www.mtk.ut.ee/sites/default/files/mtk/toimetised/febawb32.pdf

47. **Vaicekauskas T., Račickas E.** Valstybės skolos vertinimo teoriniai ir praktiniai aspektai Europos Sąjungos šalių kontekste // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, Kaunas: Kauno Technologijos universitetas, 2013, Nr. 1(29), p. 38. – ISSN 1648-9098

48. **Valančius K. L.** Investicijų teisė: užsienio investicijų teisinio reguliavimo raida Lietuvos Respublikoje (1990–2004). – Vilnius: Eugrimas, 2005. – 19–20 p. – ISBN 9955-501-82-0

49. **Vėlyvis J.** Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas. – Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2005. – 43 p. – ISBN 9955-497-80-7

50. **Altman D.** Where to Invest Around the World, 2014 Edition. http://foreignpolicy.com/2014/05/29/where-to-invest-around-the-world-2014-edition/?wp_login_redirect=0 [žiūrėta 2015 10 25]

51. **Bendrojo vidaus produkto sąvoka.** ECB 2012 metų ataskaitos žodynas. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/annrep/ar2012lt.pdf?5254d97f4d73942a784dd8d3b3c471da [žiūrėta 2015 09 13]

52. **BVP to meto kainomis.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=8443&status=A [žiūrėta 2015 11 07]

53. **Darbo našumas.** Požymiai: matavimo vienetai, pobūdis, laikotarpis, ekonominės veiklos rūšis. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=8482&status=A [žiūrėta 2015 11 07]

54. **Doing Business in 2006. Creating Jobs** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB06-FullReport.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

55. **Doing Business 2007. How to reform** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB07-FullReport.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

56. **Doing Business 2008** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB08-FullReport.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

57. **Doing Business 2009** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB09-FullReport.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

58. **Doing Business 2010. Reforming through Difficult Times** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB10-FullReport [žiūrėta 2015 10 18]

59. **Doing Business 2011. Making a Difference for Entrepreneurs** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB11-FullReport [žiūrėta 2015 10 18]

60. **Doing Business 2012. Doing business in a more transparent world** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport [žiūrėta 2015 10 18]

61. **Doing Business 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB13-full-report.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

62. **Doing Business 2014. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB14-Full-Report.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

63. **Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency** [PDF HTML kopija]. http://www.doingbusiness.org/~/media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf [žiūrėta 2015 10 18]

64. **Eksportas.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2124&status=A [žiūrėta 2015 11 07]

65. **European Commission, Challenges to Member States' Investment Environments Lithuania** [PDF HTML kopija]**.** http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2016/ags2016_challenges_lithuania_en.pdf [žiūrėta 2016 02 20]

66. **Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos internetinis puslapis.** http://www.esparama.lt/2014-2020-laikotarpis [žiūrėta 2016 01 17]

67. **Farole T.** Special Economic Zones: What Have We Learned? // Economic Promise, 2011, no. 64, p. 1. – http://siteresources.worldbank.org/INTPREMNET/Resources/EP64.pdf [žiūrėta 2015 01 24]

68. **Importas.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2126&status=A [žiūrėta 2015 11 07]
69. **Importo ir eksporto sąvoka.** Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999. http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/15260.pdf [žiūrėta 2015 09 13]
70. **Infliacijos ir darbo našumo sąvoka.** LR terminų bankas. http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.search [žiūrėta 2015 09 13]
71. **Informacinis interneto puslapis apie euro valiutos įvedimą** // www.euras.lt [žiūrėta 2015 10 04]
72. **International Monetary Fund. Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition, 2009.** [PDF HTML kopija]. https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf [žiūrėta 2015 01 30]
73. **Investuok Lietuvoje.** Tiesioginės užsienio investicijos: Tendencijos ir Perspektyvos. http://www.investlithuania.com/wp-content/uploads/2015/02/2014-02-25-TUI-LIETUVOJE-FINAL-FINAL.pdf [žiūrėta 2016 02 21]
74. **Išlaidos MTEP.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis, lėšų finansavimo šaltinis, sektorius.http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=2561377d-2f5e-41d3-8359-e1f54fe89623 [žiūrėta 2015 11 07]
75. **Išlaidų MTEP sąvoka.** Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros statistinio tyrimo metodika. https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/495238/MTEP_metodikos_priedas_20140122.pdf [žiūrėta 2015 09 13]
76. **Kauno LEZ teritorijoje veikiančios įmonės** // http://www.ftz.lt/index.php/html-meniu/kauno-lez/12 [žiūrėta 2016 10 03]
77. **Klaipėdos LEZ teritorijoje veikiančios įmonės** // http://www.fez.lt/imones-isikurusios-klaipeda-lez-teritorijoje [žiūrėta 2016 10 03]
78. **Lietuva 2030 pažangos strategija** [PDF HTML kopija]. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=425517&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2016 01 21]
79. **Lietuvos bankas.** Išorės sektoriaus statistika – metodologinės pastabos // http://www.lb.lt/metodologija_4 [žiūrėta 2015 01 30]
80. **Lietuvos bankas, 2013. Euro įvedimo poveikio šalies ekonomikai kiekybinio vertinimo apžvalga** // https://www.lb.lt/euro_ivedimo_poveikio_salies_ekonomikai_kiekybinio_vertinimo_apzvalga_1 [žiūrėta 2015 02 24]

81. **Lietuvos banko ataskaita. Finansinio stabilumo apžvalga 2008.** http://www.lb.lt/fsa_2008_2 [žiūrėta 2015 12 12]

82. **Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2013–2014** [PDF HTML kopija]. http://www.lei.lt/_img/_up/File/atvir/leidiniai/Energetinis_saugumas/Lietuvos_energetinis_saugumas_2013-2014.pdf [žiūrėta 2016 03 06]

83. **Lietuvos Respublikos energetikos ministerija.** https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/10-svarbiausiu-ivykiu-kurie-keite-lietuvos-energetikos-veida [žiūrėta 2016 03 06]

84. **Lietuvos Respublikos inovacijų skatinimo įstatymo projekto ex-ante poveikio verslo sąlygoms vertinimo ataskaita, 2015** [PDF HTML kopija]. http://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/ISI%20projekto%20vertinimas-final-2015%2003%2013.pdf [žiūrėta 2015 09 20]

85. **Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas** // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=479249 [žiūrėta 2015 02 07]

86. **Lietuvos Respublikos laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymas** // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=490571 [žiūrėta 2015 10 04]

87. **Lietuvos Respublikos naftos ir dujų mokesčio įstatymas, 1992**. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/40b7db50846211e49ac8efb365dd60af [žiūrėta 2016 02 28]

88. **Lietuvos Respublikos ūkio ministerija** // http://ukmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/verslo-aplinka/doing-business [žiūrėta 2015 02 22]

89. **Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymas** // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=468558 [žiūrėta 2015 08 08]

90. **LitPol Link tinklalapis**. „LitPol Link" pradeda veikti bandomuoju režimu. http://www.litpol-link.com/lt/naujienos/-litpol-link-pradeda-veikti-bandomuoju-rezimu-rgDQD8 [žiūrėta 2016 02 05]

91. **LitPol Link tinklalapis.** „Litgrid" vadovas: „LitPol Link" padidins viso regiono energetinį saugumą ir konkurencingumą. http://www.litpol-link.com/lt/naujienos/-litgrid-vadovas-litpol-link-padidins-viso-regiono-energetini-sauguma-ir-konkurencinguma-lVVTpI [žiūrėta 2016 02 06]

92. **Mačiulis N**. „Chevron" pasitraukimas – blogas signalas užsienio investuotojams // lrytas.lt: internetinis naujienų žurnalas: [elektroninis išteklius]. 2013-10-09/00:06. – Vilnius, 2013. – URL:http://verslas.lrytas.lt/energetika/chevron-pasitraukimas-blogas-signalas-uzsienio-investuotojams.htm [žiūrėta 2016 02 05]

93. **Nedarbo lygio sąvoka.** Lietuvos regionų portretas. http://regionai.stat.gov.lt/lt/savokos.html#NL [žiūrėta 2015 09 13]

94. **Nedarbo lygis.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis, lytis, amžius. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1533&status=A [žiūrėta 2015 11 07]

95. **OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Sixth edition, 2008** [PDF HTML kopija]. http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2008031e.pdf?expires=1458901145&id=id&accname=guest&checksum=93CFF2F20624713F4ADA5A6B9991B6E0 [žiūrėta 2015 02 07]

96. **Oficialūs Lietuvos interneto vartai. Verslas: Lietuvos privalumai** // http://www.lietuva.lt/lt/verslas/investavimas_ir_prekyba/Transport_infrastructure [žiūrėta 2015 10 17]

97. **SEB banko ataskaita. Lietuvos makroekonomikos apžvalga, 2009.** https://www.seb.lt/sites/default/files/web/pdf/LMA37.pdf [žiūrėta 2015 12 12]

98. **SEB banko ataskaita. Lietuvos makroekonomikos apžvalga 2014.** https://www.seb.lt/sites/default/files/web/document/lietuvos_makroekonomikos_apzvalga/lma55.pdf [žiūrėta 2015 12 12]

99. **Tiesioginės užsienio investicijos metų pabaigoje.** Požymiai: matavimo vienetai, apskritys, valstybė, laikotarpis. http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=46c83781-b306-4601-bdbb-6e3d5a2df3e3 [žiūrėta 2015 11 07]

100. **Tiesioginės užsienio investicijos metų pabaigoje.** Požymiai: matavimo vienetai, apskritys, valstybė. **Tiesioginio investavimo įmonės metų pabaigoje.** Požymiai: laikotarpis, ekonominės veiklos rūšis. http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=64b283b3-52f7-4da5-a449-e0fdc882d3a9 [žiūrėta 2015 01 07]

101. **Transparency International** // https://www.transparency.org/cpi2015 [žiūrėta 2015 10 25]

102. **U.S. Department of State. Lithuania Investment Climate Statement 2015** [PDF HTML kopija]. http://www.state.gov/documents/organization/241849.pdf [žiūrėta 2015 10 04]

103. **Užimtumo lygio sąvoka.** Lietuvos regionų portretas. http://regionai.stat.gov.lt/lt/savokos.html#UZL [žiūrėta 2015 09 13]

104. **Užimtumo lygis.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis, lytis, amžius. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1722&status=A [žiūrėta 2015 11 07]

105. **Valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis, institucinis sektorius. http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2241&status=N [žiūrėta 2015 11 07]

106. **Valdžios sektoriaus skolos užsienio kreditoriams sąvoka.** ECB 2013 metų ataskaitos žodynas.https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/annrep/ar2013lt.pdf?caeb1d983edd7250aef2fad1f479267a [žiūrėta 2015 09 13]

107. **Valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams 2014 m** [PDF HTML kopija]. http://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LR_Valstybes_skola_A-4_2014-LTweb.pdf [žiūrėta 2015 11 08]

108. **Valstybinio audito ataskaita: laisvųjų ekonominių zonų ir pramoninių parkų vystymas,** 2012 [PDF HTML kopija]. https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=2735 [žiūrėta 2015 10 04]

109. **Vidutinė metinė infliacija.** http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:HICP_all-items,_annual_average_inflation_rates,_2004%E2%80%9314_(%25)_YB15.png [žiūrėta 2015 11 07]

110. **Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio sąvoka.** Lietuvos regionų portretas. http://regionai.stat.gov.lt/lt/savokos.html#VMBDU [žiūrėta 2015 09 13]

111. **Vidutinis darbo užmokestis bruto.** Požymiai: matavimo vienetai, laikotarpis, lytis, ekonominės veiklos rūšis, sektorius, tipas. http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=77bcd661-aee9-4828-9809-e158baf3bf3e [žiūrėta 2015 11 07]

112. **World Development Report 2005: Improving the Investment Climate, Part I** [PDF HTML kopija]. http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2005/Resources/03_WDR_PO1_Ch01.pdf [žiūrėta 2015 02 08]

113. **World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2014–2015** [PDF HTML kopija]. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf [žiūrėta 2015 10 25]

114. **World Intellectual Property Organization. The Global Innovation Index 2014: The Human Factor in Innovation** [PDF HTML kopija]. https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2014-v5.pdf [žiūrėta 2015 10 25]

115. **2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programa, 2014.** http://www.esinvesticijos.lt/uploads/documents/docs/160_61751e80960605f6c8c1a2545e5c1449.pdf [žiūrėta 2016 02 28]

Norvaišaitė I. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimas / Finansų rinkų ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. R. Remeikienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016. – 87 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas ir įvertintas TUI poveikis šalies ekonomikai. Teorinėje darbo dalyje nagrinėjama TUI samprata, analizuojami TUI veikiantys veiksniai. Taip pat pateikiami lietuvių ir užsienio autorių atliktų tarpusavio ryšių, tarp TUI ir ekonominių rodiklių, tyrimų rezultatai. Metodologinėje dalyje aprašomas tyrimo modelis ir suformuluojamos hipotezės, aptariami svarbiausi koreliacinės ir regresinės analizės teoriniai aspektai. Empirinėje darbo dalyje pateikiama informacija apie įeinančių TUI ir ekonominių rodiklių dinamiką, skaičiuojami tarpusavio ryšiai bei porinė regresija. Nustačius TUI poveikį ekonominiams rodikliams, aptariamos TUI pritraukimą skatinančios programos. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

Pagrindiniai žodžiai: tiesioginės užsienio investicijos, ekonominiai rodikliai, poveikis ekonomikai.

Norvaišaitė I. Foreign direct investment impact on Lithuania‘s economy assessment / Master‘s Work in Financial Markets Economics. Supervisor assoc. prof. dr. R. Remeikienė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2016. – 87 p.

ANOTATION

In the final master work is analyzed and evaluated the impact of FDI on the economy of the country. The theoretical part presents the concept of FDI, analyzed factors affecting FDI. There are also the Lithuanian and foreign authors to carry out mutual relations between FDI and the results of the surveys of economic indicators. In the methodological part describes the empirical model and result of the investigation of hypotheses, discusses the most important aspects of the correlation and regression analysis of theoretical methodology. The empirical part providing the information on incoming FDI and the dynamics of the economic indicators, relationship between indicators and regression calculation. At the end of the work contains conclusions and recommendations.

Key Words: foreign direct investment, the economic indicators, the impact on the economy.

Norvaišaitė I. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimas / Finansų rinkų ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. R. Remeikienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016. – 87 p.

SANTRAUKA

Finansų rinkų magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali tuo, kad vis daugiau valstybių yra linkusios skatinti TUI pritraukimą. TUI jas priimačioje šalyje gali paspartinti ekonomikos plėtrą bei daugelį kitų pokyčių. Tyrimo problema yra nustatyti, kaip įeinančios TUI veikia šalies ekonomiką. Darbo objektu pasirinktas įeinančių TUI poveikis Lietuvos ekonomikai.

Tyrimo tikslas: įvertinus TUI poveikį Lietuvos ekonomikai pateikti TUI pritraukimo į šalį tobulinimo kryptis. Darbo uždaviniai: 1. išanalizuoti TUI poveikio šalies ekonomikai teorinius aspektus; 2. parengti TUI poveikio šalies ekonomikai tyrimo metodologiją; 3. atlikti įeinančių TUI poveikio Lietuvos ekonomikai empirinį tyrimą.

Tyrimo metodika apima mokslinės literatūros sisteminę ir palyginamąją analizę, periodikos apžvalgą, grafinį duomenų apdorojimą, statistinių duomenų analizę ir interpretavimą, koreliacinę ir regresinę analizę. Empirinio tyrimo eigoje, atlikus koreliacinę ir regresinę analizę, identifikuoti stipriausi tarpusavio ryšiai tarp TUI ir BVP, eksporto, importo ir išlaidų MTEP. Nustatyta, kad TUI daro teigiamą įtaką minėtiems ekonominiams rodikliams. Kadangi poveikis labiau teigiamas nei neigiamas, tuo tikslu buvo aptartos Lietuvoje ir ES teritorijoje vykdomos TUI pritraukimą skatinančios programos.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės dalys. Pirmojoje teorinėje dalyje susisteminta TUI samprata bei apibendrintas TUI apibrėžimas, išanalizuoti veiksniai darantys įtaką TUI. Analizuojami lietuvių ir užsienio autorių atliktų tyrimų, apie ryšius su TUI ir ekonominiais rodikliais, rezultatai ir formuluojamos prielaidos. Antroje darbo dalyje pateikiamas sudarytas empirinio tyrimo modelis ir aprašomi pasirinkti darbo metodai. Trečioje darbo dalyje vertinama Lietuvos ekonominė aplinka, konkretizuojami veiksniai darantys teigiamą įtaką TUI, pateikiami verslo ir investicinės aplinkos tarptautiniai vertinimo indeksai. Atliekama Lietuvos TUI ir ekonominių rodiklių dinamikos analizė, rodiklių pokyčiai lyginami su TUI pokyčiais. Koreliacinės ir regresinės analizės metodais skaičiuojami ir interpretuojami gauti ryšiai ir regresinės lygtys. Darbo pabaigoje atliekama TUI skatinamųjų programų apžvalga ir vertinimas. Tyrimas baigiamas išvadomis ir rekomendacijomis.

Norvaišaitė I. Foreign direct investment impact on Lithuania‘s economy assessment / Master‘s Work in Financial Markets Economics. Supervisor assoc. prof. dr. R. Remeikienė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2016. – 87 p.

SUMMARY

Financial markets master‘s thesis is relevant, because more and more States are likely to promote FDI attraction. FDI in the host country can accelerate the development of the economy and many other changes. The problem of the study is to determine how incoming FDI affects economy of the country. The object of master‘s work is the impact of incoming FDI on Lithuania economy.

The aim of the study: the evaluation of the impact of FDI on the economy of Lithuania provide the attraction of FDI in the country to the direction of improvement. Job tasks: 1. to analyze the impact of FDI on the economy of the country of theoretical aspects; 2. the impact of FDI on the economy of the country developed the methodology of the study; 3. the impact of incoming FDI on the economy of Lithuania to perform empirical study.

The methodology of the study includes a systematic and scientific literature, periodical review, benchmarking, graphic data processing, analysis and interpretation of statistical data, correlation and regression analysis. The empirical investigation carried out the correlation and regression analysis, to identify the strongest relationships between FDI and GDP, exports, imports, and R&D expenditure. It was found that FDI has a positive impact on the economic indicators mentioned. Whereas the FDI impact is more positive than negative, so in the end it was discussed in Lithuania and the attraction of FDI promotion carried out by the EU programmes.

The final work of master‘s degree consists of three main parts. The concept of FDI in the first theoretical part of systematic and generalized the definition of FDI, to analyse the factors affecting FDI. Lithuanian and foreign authors analysed research about links with FDI and economic indicators, results and formulated in accordance with the assumptions. The work is presented in the second part of the empirical investigation concluded the model and describes the select methods. In the third part work appreciated Lithuania‘s economic environment, factors which have a positive impact on FDI translated into concrete actions are a business and investment environment evaluation for international indices. FDI in Lithuania is carried out and analysis of the dynamics of the economic indicators of the changes in characteristics compared with the FDI. Correlation and regression analysis methods are calculated and interpreted to get connections and regression equations. The work carried out at the end of the incentive programs overview and assessment of the FDI. The study ends with conclusions and recommendations.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

1 LENTELĖ. KORELIACIJOS KOEFICIENTO RYŠIO STIPRUMO VERTINIMO SKALĖ

r reikšmė	**Vertinimas**
0,00 – 0,19	Labai silpnas tarpusavio ryšys
0,20 – 0,39	Silpnas ryšys
0,40 – 0,69	Vidutinis ryšys
0,70 – 0,89	Stiprus ryšys
0,90 – 1,00	Labai stiprus tarpusavio ryšys

Šaltinis: Kasiulevičius V., Denapienė G., 2008, p. 179

2 PRIEDAS

2 LENTELĖ. STJUDENTO SKIRSTINIO α KRITINĖS REIKŠMĖS

n/α	Stjudento skirstinio kritinės reikšmės $t_\alpha(n)$					
	0,40	**0,10**	**0,05**	**0,025**	**0,01**	**0,005**
1	0,325	3,078	6,314	12,706	31,821	63,657
2	0,289	1,886	2,920	4,303	6,965	9,925
3	0,277	1,638	2,353	3,182	4,541	5,841
4	0,271	1,533	2,132	2,776	3,747	4,604
5	0,267	1,476	2,015	2,571	3,365	4,032
6	0,265	1,440	1,943	2,447	3,143	3,707
7	0,263	1,415	1,895	2,365	2,998	3,499
8	0,262	1,397	1,860	2,306	2,896	3,355
9	0,261	1,383	1,833	2,262	2,821	3,250
10	0,260	1,372	1,812	2,228	2,764	3,169
11	0,260	1,363	1,796	2,201	2,718	3,106
12	0,259	1,356	1,782	2,179	2,681	3,055
13	0,259	1,350	1,771	2,160	2,650	3,012
14	0,258	1,345	1,761	2,145	2,624	2,977
15	0,258	1,341	1,753	2,131	2,602	2,947
16	0,258	1,337	1,746	2,120	2,583	2,921
17	0,257	1,333	1,740	2,110	2,567	2,898
18	0,257	1,330	1,734	2,101	2,552	2,878
19	0,257	1,328	1,729	2,093	2,539	2,861
20	0,257	1,325	1,725	2,086	2,528	2,845
21	0,257	1,323	1,721	2,080	2,518	2,831
22	0,256	1,321	1,717	2,074	2,508	2,819
23	0,256	1,319	1,714	2,069	2,500	2,807
24	0,256	1,318	1,711	2,064	2,492	2,797
25	0,256	1,316	1,708	2,060	2,485	2,787
30	0,256	1,310	1,697	2,042	2,457	2,750
40	0,255	1,303	1,684	2,021	2,423	2,704
60	0,254	1,296	1,671	2,000	2,390	2,660
120	0,254	1,289	1,658	1,980	2,358	2,617

n – laisvės laipsnių skaičius;

α – reikšmingumo lygmuo.

Šaltinis: Bilevičienė, Jonušauskas, 2011, p. 301

3 PRIEDAS

FORMULĖS

1) Kovariacija

$$S_{xy} = \frac{1}{n-1}\left[\sum_{i=1}^{n} x_i y_i - \frac{\sum_{i=1}^{n} x_i \sum_{i=1}^{n} y_i}{n}\right];$$

2) Atsitiktinio dydžio *x* dispersija

$$S_x^2 = \frac{1}{n-1}\left[\sum_{i=1}^{n} x_i^2 - \frac{(\sum_{i=1}^{n} x_i)^2}{n}\right];$$

3) Standartinis nuokrypis

$$S = \sqrt{\frac{1}{n-1}\left[\sum_{i=1}^{n} x_i^2 - \frac{(\sum_{i=1}^{n} x_i)^2}{n}\right]};$$

4) Kintamojo *x* vidurkis

$$\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i \ ;$$

5) Kintamojo *y* vidurkis

$$\bar{y} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} y_i \ .$$

Šaltinis: sudaryta pagal Bilevičienė, Jonušauskas, 2011

4 PRIEDAS

3 LENTELĖ. APSKAIČIUOTOS RODIKLIŲ REIKŠMĖS

Reikšmė	Rodikliai					
	TUI	**BVP**	**Eksportas**	**Importas**	**Darbo našumas**	**Nedarbo lygis**
Suma	370873,0	1083416,4	608966,0	716179,7	393,2	117,9
Vidurkis	33715,7	98492,4	55360,5	65107,2	35,7	10,7
Standartinis nuokrypis (*S*)	8607,7	19734,9	21206,8	19760,4	8,5	4,3
Kovariacija (S_{xy})		160221120,5	168839336,3	156939041,2	71189,9	9569,4
Dispersija (S_x^2)	74092795,5					

Šaltinis: sudaryta autorės pagal atliktus skaičiavimus

4 LENTELĖ. APSKAIČIUOTOS RODIKLIŲ REIKŠMĖS

Reikšmė	Rodikliai				
	Užimtumas	**Infliacija**	**Mėnesinis vidutinis bruto darbo užmokestis**	**Valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams**	**MTEP**
Suma	558,1	38,7	20659,5	232611,7	9326,5
Vidurkis	50,7	3,5	1878,1	21146,5	847,8
Standartinis nuokrypis (*S*)	2,0	3,0	398,7	12183,0	247,3
Kovariacija (S_{xy})	-422,8	-2628,8	3084754,0	90448359,6	2007346,3

Šaltinis: sudaryta autorės pagal atliktus skaičiavimus

5 PRIEDAS

KLAIPĖDOS LEZ TERITORIJOJE VEIKIANČIOS ĮMONĖS

Šaltinis: Klaipėdos LEZ teritorijoje veikiančios įmonės // http://www.fez.lt/imones-isikurusios-klaipeda-lez-teritorijoje

6 PRIEDAS

KAUNO LEZ TERITORIJOJE VEIKIANČIOS ĮMONĖS

Šaltinis: Kauno LEZ teritorijoje veikiančios įmonės // http://www.ftz.lt/index.php/html-meniu/kauno-lez/12

7 PRIEDAS

5 LENTELĖ. EKONOMINIŲ RODIKLIŲ STATISTINIAI DUOMENYS

Eilės nr.	Metai	Rodikliai										
		TUI (mln.Lt)	BVP (mln.Lt)	Eksportas (mln.Lt)	Importas (mln.Lt)	Darbo našumas (Lt/val)	Nedarbo lygis (proc.)	Užimtumas (proc.)	Infliacija (proc.)	Mėnesinis vidutinis bruto darbo užmokestis (Lt)	Valdžios sektoriaus skola užsienio kreditoriams (mln.Lt)	MTEP (mln.Lt)
		X	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	Y_5	Y_6	Y_7	Y_8	Y_9	Y_{10}
1.	2004	16192,6	62997,4	25819,2	34383,7	21,41	10,9	50,7	1,2	1149,3	7496,0	472,7
2.	2005	23895,8	72401,9	32767,3	43152,1	24,51	8,3	51,6	2,7	1276,2	8010,8	542,0
3.	2006	28924,6	83227,1	38888,3	53274,6	28,31	5,8	52,1	3,8	1495,7	10218,6	657,8
4.	2007	35503,9	99229,3	43192,4	61503,7	32,80	4,2	53,2	5,8	1802,4	11226,4	803,1
5.	2008	31733,3	111920,1	55511,0	73006,3	36,60	5,8	52,6	11,1	2151,7	11161,2	890,1
6.	2009	31787,1	92032,4	40732,0	45311,1	34,18	13,8	48,8	4,2	2056,0	19043,6	771,6
7.	2010	34634,9	95676,0	54038,8	60952,6	36,94	17,8	46,7	1,2	1988,1	26930,5	758,2
8.	2011	38080,7	106893,4	69576,8	78812,2	41,78	15,4	48,6	4,1	2045,9	30909,5	976,1
9.	2012	41781,1	113734,7	79577,9	85902,2	43,85	13,4	50,0	3,2	2123,8	35224,8	1030,2
10.	2013	43919,3	119469,0	84747,6	90489,9	45,92	11,8	51,2	1,2	2231,5	32764,7	1147,8
11.	2014	44419,7	125835,1	84114,7	89391,3	46,96	10,7	52,6	0,2	2338,9	39625,7	1276,9

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis

8 PRIEDAS

6 LENTELĖ. TUI APIMTYS PAGAL EKONOMINĖS VEIKLOS RŪŠIS

Metai	TUI apimtys pagal ekonominės veiklos rūšis							
	C	D	F	G	J	K	L	M
2004	5369,79	1198,60	265,62	2568,99	2022,79	2355,47	928,77	261,89
2005	9326,74	2990,57	426,14	2636,80	3091,57	2961,95	882,81	364,51
2006	11334,23	3044,02	880,71	3076,65	3014,88	4613,56	1275,19	366,51
2007	12450,49	3203,20	1221,74	3957,88	4026,45	5935,64	1470,20	436,71
2008	7114,36	2346,63	1057,90	4491,99	3416,34	5335,40	4077,79	809,51
2009	8076,89	1668,36	908,26	4545,51	3142,01	5925,45	4107,76	766,76
2010	9262,14	2133,97	848,73	4509,05	3506,70	6483,46	3949,83	1217,04
2011	10120,43	2014,09	1011,74	4898,76	3551,45	7447,62	4192,98	1875,91
2012	10858,16	2236,07	952,56	4818,24	3930,08	8278,43	5159,24	2230,34
2013	10828,19	2070,26	1006,70	4763,79	3849,01	10170,22	5780,40	1556,00
2014	8925,04	969,58	1136,87	5196,98	2548,10	13111,87	6138,87	2142,29
Iš viso:	**103666,45**	**23875,35**	**9716,97**	**45464,64**	**36099,37**	**72619,08**	**37963,85**	**12027,48**

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis